

SUKUPOLVET VERKOKSI JA VÄLITTÄVÄT SUKUPOLVET -HANKKEIDEN ARVIOINTIRAPORTTI

“TÄRKEINTÄ YHDESSÄOLO”

ALISA PUUSTINEN

**SUKUPOLVET VERKOKSI JA
VÄLITTÄVÄT SUKUPOLVET
-HANKKEIDEN ARVIOINTIRAPORTTI**

“TÄRKEINTÄ YHDESSÄOLO”

KOSKE
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

TUTKIMUKSIA 4

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Tutkimuksia 4

Käyntiosoite

Matarankatu 4, Jyväskylä

Postiosoite

PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

www.koskeverkko.fi

ISBN 978-952-5477-22-1

ISSN 1459-1960 (painettu)

ISSN 1795-102X (verkkojulkaisu)

Kannen kuva: Martta Puustinen (5v): "Rakastan sinua"

Painopaikka: Jyväskylän Yliopistopaino, Jyväskylä 2009

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Puustinen, Alisa
Raportin nimi	”Tärkeintä yhdessäolo.” Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet –hankkeiden arviointiraportti
Kustantaja	Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Painopaikka	Jyväskylä
Vuosi	2009
Sivumäärä	126
Sarjanro	Tutkimuksia 4

Arvioinnin tuloksena voidaan tiivistetysti todeta, että ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminta, aikuisystävätoiminta, on koettu kaikkien osallisten (lapset, vanhemmat, vapaaehtoiset, kumppanit) taholta hyödylliseksi ja onnistuneeksi. Lapset ovat kokeneet saaneensa toiminnan kautta 1) aikaa, yksilöllistä huomiota ja turvaa, 2) virikkeitä, harrastuksia ja uusia kokemuksia ja 3) aikuisen mallin. Negatiivisina tuloksina lasten kohdalla voidaan mainita äkilliset toiminnan lopettamiset, joissa aikuisystävä on ilmoittamatta lopettanut toiminnan. Vanhemmat kokevat saaneensa toiminnassa pääasiassa omaa aikaa sekä itselleen turvallisen ja iloisen mielen tietäessään lapsen olevan turvallisessa seurassa mielekkään toiminnan piirissä. Vanhemmat raportoivat negatiivisena aikataulujen yhteensovittamisen ja tapaamisten järjestämisen aiheuttaman vaivan. Vapaaehtoiset kertovat saaneensa toiminnasta 1) merkitystä, iloa ja vaihtelua omaan elämään, 2) kosketuksen erilaisuuteen sekä 3) oppimista ihmisyydestä ja vapaaehtoisuudesta. Vapaaehtoiset ovat myös kohdanneet ristiriitoja aiheuttaneita tekijöitä kuten oman ajan ja perheen vaatimusten yhteensovittaminen ja erimielisyydet kasvatus- ym. tavoissa. Toiminnan paikalliset kumppanit näkevät työryhmätyöskentelyn pääasiassa onnistuneena ja yhteistyön hanketyöntekijöiden kanssa toimivana. Heillä on myös kriittisiä näkemyksiä hankkeista kuten paikallisten toimijoiden osittainen sitoutumattomuus, puutteet vapaaehtoisten ja ammattilaisten välisessä yhteistyössä, toimintamallin ja toiminnan idean selkeyttämisen tarve sekä tiedottamisen ja perheiden toimintaan ohjaamisen parantaminen. Hankkeiden kriittisimmät pisteet löytyvät sen "arvoista" vapaaehtoisuudesta ja avoimuudesta. Selkeyttämistä löytyy kumppaneiden ja verkostojen toiminnassa - hankkeiden aikana ylläpidettiin useita laajoja paikallisia verkostoja, mutta verkoston jäsenten konkreettinen toimintaa osallistuminen on hyvin vähäistä. Selkeyttä tarvitaan myös aikuisystävätoiminnan reunaehtoihin sekä pienryhmätoiminnan rooliin. Yksinkertaistaen voidaan sanoa aikuisystävätoiminnan hyvinvointia lisäävän mekanismin pohjautuvan vapaaehtoisen ja lapsen väliseen vuorovaikutteiseen kohtaamiseen, joka osaltaan korjaa perheen sisäisen vuorovaikutuksen aukkoja. Aikuisystävätoiminnan reunaehdoiksi ehdotetaan arvojen puolelta vapaaehtoisuuden, avoimuuden, ehkäisevän työn ja kohtaamisen vaalimista, ja rakenteiden tasolla taas riittävän taloudellisen ja ammatillisen tuen varmistamista sekä toiminnan paikallisen tukirakenteen (ja tarpeen) vahvistamista.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	KOHDEHANKKEET	6
	2.1 Sukupolvet verkoksi –hanke	6
	2.2 Välittävät sukupolvet –hanke	7
3	KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ	9
	3.1 Ehkäisevä lastensuojelu	9
	3.2 Vapaaehtoistoiminta	10
	3.3 Sukupolvityö	11
	3.4 Verkostoituminen ja kumppanuus	12
	3.5 Aikuisystävätoiminnan lähikäsitteiden määrittelyä	13
4	ARVIOINTITEHTÄVÄ	16
	4.1 Arviointikysymykset	16
5	ARVIOINNIN VIITEKEHYS	17
	5.1 Realistinen arviointi	17
6	ARVIOINTIAINEISTOT	19
	6.1 Käytetyt aineistot ja analyysimenetelmät	19
	6.2 Kriittisesti arviointiaineistosta	23
7	HANKEKUNTIEN KUVAUKSET	25
	7.1 Jyväskylä	26
	7.2 Jämsän seutu	27
	7.3 Keuruu	28
	7.4 Pihtipudas	30
	7.5 Saarijärvi	31
	7.6 Viitasaari	33
	7.7 Äänekoski	34
8	HANKKEIDEN RESURSSIT	36
	8.1 Talous	36
	8.2 Henkilöstö	42
	8.3 Kumppanit	44
9	HANKKEIDEN TUOTOKSIA	54
	9.1 Aikuisystävätoiminnan prosessikuvaus	55
	9.1.1 Prosessin kriittiset pisteet	57

9.2	Paikalliset toimijaverkostot	62
9.3	Opas ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistyöhön kouluttamiseen	66
10	HANKKEIDEN TULOKSIA	67
10.1	Lapsen näkökulma	67
10.1.1	Aikaa, yksilöllistä huomiota, turvaa	68
10.1.2	Virikkeitä, harrastuksia, uusia kokemuksia	69
10.1.3	Aikuisen malli	70
10.1.4	Negatiivisia tuloksia	71
10.2	Vanhemman näkökulma	73
10.3	Vapaaehtoisen näkökulma	75
10.3.1	Merkitystä, iloa ja vaihtelua omaan elämään	76
10.3.2	Kosketus erilaisuuteen	77
10.3.3	Oppiminen ihmisyydestä ja vapaaehtoisuudesta	77
10.3.4	Ristiriitoja aiheuttaneita tilanteita	78
10.4	Kumppanin näkökulma	82
11	HANKKEIDEN KRIITTISET PISTEET	88
11.1	Toiminnan avoimuus	88
11.2	Vapaaehtoisuus	90
11.3	Paritoiminnan ja pienryhmätoiminnan eroja	92
11.4	Verkostoja vai kumppaneita?	93
12	AIKUISYSTÄVÄTOIMINNAN ERITYISLUONNE	98
12.1	Mikä aikuisystävätoiminnassa lisää hyvinvointia?	98
12.2	Mitkä ovat aikuisystävätoiminnan reunaehdot?	100
12.3	Aikuisystävätoiminta vapaaehtoistoimintana	103
13	YHTEENVETO	107
14	LIITTEET	111
15	LÄHTEET	119

1 JOHDANTO

Aikuisystävätoiminnan arviointihankkeen tavoitteena on ollut tarkastella kriittisesti kahta hanketta, Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet, joiden aikana tämä ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan malli on kehitetty. Arvioinnissa pyrittiin soveltamaan realistisen arvioinnin periaatteita ja kysymään mikä aikuisystävätoiminnassa toimii, kenelle ja missä olosuhteissa. Arvioinnin aikana haluttiin tuottaa tietoa, jota pystytään jatkossa hyödyntämään ennen kaikkea aikuisystävätoiminnan kehittämistyössä, mutta myös muiden vastaavan tyyppisten vapaaehtoistoiminnan muotojen kehittämiseksi. Tämän lisäksi arvioinnissa on käyty lävitse hankekuntien erityispiirteitä sekä arvioitu hankkeisiin käytettyjä resursseja suhteessa tuloksiin. Arvioinnissa on hyödynnetty kohdehankkeiden aikana kerättyä ja kertynyttä runsasta aineistoa, sekä kerätty osittain uutta.

Raportissa esitellään ensin kohdehankkeiden pääpiirteet, jonka jälkeen määritellään aikuisystävätoiminnan ja kohdehankkeiden kannalta keskeisimpiä termejä tai ilmiöitä. Arviointikysymykset sekä arvioinnin teoreettinen viitekehys on esitelty lyhyesti luvuissa 4 ja 5. Arvioinnissa käytetyt aineistot on esitelty yksityiskohtaisesta luvusta 6, jossa on myös kriittinen analyysi aineiston laadusta, sen vahvuuksista ja heikkouksista.

Luvussa 7 kuvataan erikseen jokaisen kunnan tilannetta hankkeiden aikana. Hankekuntia verrataan sekä toisiinsa että Keski-Suomen maakunnan yleisiin tilastollisiin tunnuslukuihin. Samalla käydään lävitse myös aikuisystävätoiminnan laajuus kussakin kunnassa hankkeiden aikana. Hankkeissa käytettyjä resursseja on eritelty luvussa 8. Erikseen tartutaan niin taloudellisiin kuin henkilöstöresursseihin ja tarkastellaan niitä suhteessa hankkeiden tuloksiin. Resurssien näkökulmasta käsitellään myös hankkeissa mukana olleita paikallisia kumppaneita sekä heidän osallistumistaan ja rooliaan hankkeen toteutuksessa.

Luvussa 9 lähestytään kohdehankkeita tarkastelemalla niiden aikana syntyneitä konkreettisia tuotoksia. Hankkeiden tärkein tuotos on prosessikuvaus ja mallinnus aikuisystävätoiminnasta. Tuotosten yhteydessä esitetään arvio aikuisystävätoiminnan prosessin kriittisimmistä pisteistä. Arvioinnin olennaisimman sisällön muodostaa hankkeiden tulosten arviointi luvussa 10. Luvussa tarkastellaan tuloksia hankkeiden osallisten näkökulmien kautta. Tärkeimmät osalliset aikuisystävätoiminnat ovat olleet toimintaan osallistuneet lapset sekä vapaaehtoiset aikuisystävät. Tulosten yhteydessä arvioidaan myös mitä mukana olleiden lasten vanhemmat ovat kokeneet toiminnasta

saaneensa. Viimeisen osallisten näkökulman muodostavat hankkeissa mukana olleet paikalliset ja muut kumppanit.

Yleisesti hankkeiden ja aikuisystävätoiminnan kannalta kriittisimpiin teemoihin paneudutaan luvussa 11, jossa käsitellään toiminnan avoimuutta sekä sen pohjautumista vapaaehtoisuudelle. Kriittisestä näkökulmasta tarkastellaan myös aikuisystävätoiminnan muotojen pari- ja pienryhmätoiminnan eroja sekä toimintamahdollisuuksia. Lopuksi luvussa 11 pohditaan kumppanuuden ja verkostoitumisen merkitystä aikuisystävätoiminnan tyyppisessä ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminnassa. Viimeisenä luvussa 12 käsitellään aikuisystävätoiminnan erityisluonnetta. Silloin palataan arvioinnin peruskysymykseen siitä, mikä toiminnassa lisää lasten ja nuorten hyvinvointia. Lisäksi pohditaan aikuisystävätoiminnan reunaehtoja sekä sen luonnetta vapaaehtoistoiminnan kentässä.

2 KOHDEHANKKEET

Arvioinnin kohteina ovat olleet kaksi Keski-Suomen sosiaalialanosaamiskeskuksen hallinnoimaa hanketta, Sukupolvet verkoksi (2002-2004) ja Välittävät sukupolvet (2005-2007). Seuraavassa esitellään lyhyesti molempien hankkeiden tavoitteet ja toimintatavat. Hankekuntien kuvaukset, hankkeiden resurssit, tuotokset ja tulokset käydään lävitse erikseen luvuissa 7 - 10.

2.1 Sukupolvet verkoksi –hanke

Hanke toteutettiin vuosina 2002-2004 Jyväskylässä neljässä kaupunginosassa. Sen taustalla ovat vaikuttaneet ajatukset lasten ja nuorten oikeudesta olla osallisina sukupolvisuhteissa (ks. luku 3.3 sukupolvityö) sekä alue- ja yhteisösosiaalityön näkökulma. Sukupolvet verkoksi – hankkeen (2002-2004) kokoavana päämääränä oli ”turvata ja edistää lasten ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia kehittämällä sukupolvien välinen vuorovaikutuksen (mentoroinnin) malli riittävien aikuiskontaktien mahdollistamiseksi” (Moilanen 2005, 13). Projektin päätavoitteita olivat:

- kehittää yhteisöllinen toimintatapa, jossa lasten ja nuorten arki ja siihen liittyvät kysymykset kohdataan sukupolvien välisellä mentoroinnilla.
- luoda sukupolvien välistä mentorointia toteuttavien ammatti- ja vapaaehtoistoimijoiden verkosto ja vuorovaikutuksen malli.
- sellainen mallia koskeva tiedontuotanto ja kokemusten arviointi, joka mahdollistaa toimintatavan levittämisen yleiseen käyttöön. (Moilanen 2005, 13.)

Hankkeessa sovellettiin sukupolvien välisen mentoroinnin mallia parimmentoroinnin kautta eli aikuinen-lapsi paritoimintaa. Hanke toteutettiin Jyväskylässä neljän kaupunginosan alueella: Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäen asuinalueilla vuosina 2002-2004, ja vuonna 2004 toimintaa laajennettiin koskemaan myös Keljon kaupunginosaa. Kaikilla alueilla oli hankeaikana keskimääräistä enemmän työttömyyttä, erityisesti pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyyttä. Tulotaso oli alueella keskimääräistä alhaisempi, toimeentulotukea saavien määrä melko korkea, muuttoliike suhteellisen voimakas ja yksinhuoltajaperheiden osuus kaikista perheistä suuri. (Moilanen 2005.)

Projektia yritettiin käynnistää myös Tikkakoskella, joka oli hankeaikana osa Jyväskylän maalaiskuntaa ja sijaitsee noin 20 km Jyväskylän keskustasta pohjoiseen. Paikkakunnalta ei kuitenkaan löytynyt riittävästi kiinnostusta

toiminnan aloittamiseen, joten yrittämisestä päätettiin luopua lopullisesti syksyllä 2003 (asiasta on kirjattu keskustelu hankkeen ohjausryhmän kokousmuistioon 13.5.2003).

Hankeaikana 2002-2004 toiminnassa oli mukana kaikkiaan 29 lasta ja nuorta 21:stä perheestä. Vapaaehtoisia mentoreita (aikuisystäviä) toiminnassa oli mukana 32. Välillisesti toiminnassa mukana olleita lasten vanhempia ja sisaruksia oli 38 henkilöä. (Moilanen 2005, 25-26.)

Hankeresursseja sekä hankkeissa mukana olleita kumppaneita ja verkostoja käsitellään tarkemmin luvuissa 7, 8 ja 9.

2.2 Välittävät sukupolvet –hanke

Hanke toteutettiin vuosina 2005-2007 Keski-Suomen maakunnan alueella Jyväskylässä, Jämsän seudulla, Keuruun seudulla, Pihtiputaalla, Saarijärvellä, Viitasaarella sekä Äänekoskella. Hankkeen kokoavana tavoitteena on ollut ”lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen ja lapsiperheiden tukeminen kehittämällä mentorointia ehkäisevän lastensuojelun ja yhteisötyön välineeksi” (Kari & Rajalin 2008, 12). Välittävät sukupolvet –hanke on jatkoa Sukupolvet verkoksi –hankkeelle, jonka aikana kehitettyä sukupolvien välisen mentoroinnin mallia (aikuisystävätoiminta) pyrittiin levittämään koko maakunnan alueelle.

Toiminta perustui alueellisten kansalaisverkostojen ja vapaaehtoistoimijoiden aktivointiin ja tukemiseen sekä laajaan yhteistyöhön sosiaali- ja nuorisalojen järjestöjen, oppilaitosten ja projektikuntien kanssa. Välittävät sukupolvet hankkeen toiminnallisena tavoitteena oli tuottaa alueellisesti ja yhteisöllisesti erilaisiin olosuhteisiin sovellettuja toimintamalleja sukupolvi-työstä. Alueellisten ja paikallisten toimijoiden ja hankkeen työntekijöiden yhteistyöllä organisoitiin erilaisia toimintamalleja ja toimijaverkostoja, joissa lasten, nuorten ja lapsiperheiden arkiset sosiaalisen tuen tarpeet kohdattaisiin kehittämällä mentorointia joko paritoimintana tai pienryhmätoimintana. Perusideana oli rekrytoida ja perehdyttää vapaaehtoisia *aikuisystäviksi*, jotka toimivat lasten, nuorten ja lapsiperheiden kumppaneina arjessa. (Kari & Rajalin 2008.) Hankkeen toteuttamissuunnitelmassa yhtenä vaihtoehtona pidettiin myös vertaismentoroinnin toteuttamista, mutta tätä toimintatapaa ei missään vaiheessa otettu käyttöön.

Välittävät sukupolvet –hanke ei ollut tarkoitettu kokeiluksi tai pilotiksi, kuten edeltäjänsä Sukupolvet verkoksi, vaan sen tavoitteena oli juurruttaa aikuisystävätoiminnan malli pysyvästi Keski-Suomen maakuntaan. Hankeaikana pari- ja pienryhmätoiminnassa oli loppuraportin tilastojen mukaan

mukana kaikkiaan 134 lasta ja nuorta 104:sta perheestä. Vapaaehtoisia aikuisystäviä hankkeessa oli vuosina 2005-2007 kaikkiaan 112 henkilöä.

Hankekuntien perustietoja on kuvattu tarkemmin luvussa 7 ja hankkeiden resursseja käsitellään luvussa 8.

3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Seuraavassa määritellään lyhyesti kohdehankkeiden ja arvioinnin kannalta keskeisiä käsitteitä.

3.1 Ehkäisevä lastensuojelu

Lastensuojelulain 1. luvun 3§ (13.4.2007 / 417) määrittelee ehkäisevän lastensuojelun seuraavasti: ”Ehkäisevällä lastensuojelulla *edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta*. Ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava *erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana*”. Lisäksi lastensuojelulain 3. luvun 11§ määrittää, että ”Kunnan on huolehdittava siitä, että ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää”.

Molemmat arvioinnin kohteena olevat hankkeet ovat sijoittuneet ehkäisevän lastensuojelun alueelle. Niissä on pyritty yhteistyössä kuntien ja järjestöjen kanssa edistämään ja turvaamaan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukemaan vanhemmuutta. (Ks. edellä hankekuvauksissa hankkeiden tavoitteet.)

Lastensuojelulaki ei säätele ehkäisevän lastensuojelun toimintatapoja tai –muotoja, joten ehkäisevä lastensuojelu voi olla sekä perhe- ja yksilökohtaista (esim. aikuisystävätöiminnassa paritoiminta lapsen kanssa) että suuntautua yleisemmin elinolosuhteisiin, hyvinvointiin tai esim. kunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamiseen. Yleisesti voidaan todeta, että perhe- ja yksilökohtaiseen (korjaavaan) lastensuojeluun luetaan kuuluviksi avohuolto, sijaishuolto ja jälkihuolto (Saarela ja Viheriävaara 2000). Ehkäisevällä lastensuojelulla ei ole käytettävissään näihin toimenpiteisiin sisältyviä lakisääteisiä tukitoimia tai työkaluja, mutta ei myöskään säätelyn mukanaan tuomia velvoitteita. Törrönen & Vornanen (2004, 154) ovat määritelleet ehkäisevää lastensuojelua seuraavasti: ”Sen avulla etsitään universaaleja, kaikille tarkoitettuja, hyvinvointia tukevia tuen ja palvelujen muotoja sekä erityisiä joko tietyille lapsiryhmälle tai tiettyihin elämäntilanteisiin tarkoitettuja palveluja”.

3.2 Vapaaehtoistoiminta

Aikuisystävätoiminta pohjautuu vapaaehtoisuudelle – aikuisystävät ovat vapaaehtoisia aikuisia, jotka haluavat antaa aikaansa lapselle, ja lapset osallistuvat toimintaan omasta halustaan, vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuus on toiminnassa suuri voimavara, yksi sen määrävimmistä tekijöistä. Mitä siis on vapaaehtoistoiminta?

Vapaaehtoistoimintaa voidaan lähestyä tarkastelemalla sitä osana kansalaisyhteiskuntaa. Kansalaisyhteiskunta on käsite, joka pitää sisällään poliittisen omaehtoisen toiminnan, ”kolmannen sektorin” sekä vapaaehtoistoiminnan. (Harju 2005; Koskiaho 2001; Ruohonen 2003.) Usein käsitettä kolmas sektori käytetään synonyyminä vapaaehtoistoiminnalle, mutta kolmannen sektorin toiminta pitää järjestö- ja säätiötasolla sisällään myös runsaasti ammatillista työtä, jota tekevät palkatut työntekijät. Kolmannen sektorin ammatillinen työ voidaan nähdä osana vapaaehtoistoiminnan tukirakennetta. Tällöin on erittäin tärkeää hahmottaa vapaaehtoisen ja ammattilaisen toimien erot riittävän selkeästi, jotta vältetään epäselvyyksiltä esimerkiksi vastuukysymyksissä (Mykkänen-Hänninen 2007).

Sivistysliitto Kansalaisfoorumin pääsihteerinä Aaro Harju määrittelee vapaaehtoistoiminnan pystyvän toimimaan vain vapauden ilmapiirissä, sillä pakolla ihminen ei tee vapaaehtoistyötä (2005, 65). Juuri tämä vapaus tehdä, olla mukana ja valita itseään kiinnostavaa toimintaa sekä toteuttaa itseään ovat vapaaehtoistoiminnan voimavarat. (Ks. Hokkanen 2003a.) Samalla ne ovat myös vapaaehtoisuudelle perustuvan toiminnan koetinkiviä, sillä vapaaehtoinen voi päättää lopettaa toiminnan milloin vain siinä tapauksessa, että hänen mielenkiintonsa hiipuu tai elämäntilanteensa muuttuu. Aikuisystävätoiminnassakin on kamppailtu näiden kahden ilmiön ristipaineissa.

Vapaaehtoistoiminta on tällä hetkellä kasvavassa määrin uudelleen määrittelyn kohteena. Welfare-mix –tyyppinen sosiaalipalvelurakenteiden kehittämissuuntaus yhdistää julkisen, kolmannen ja yksityisen sektorin tuottamaan palveluja yhdessä, jotta ihmisten hyvinvointi pystytään tulevaisuudessakin turvaamaan (Hokkanen 2003a; Nylund & Yeung 2005). Järjestöjä kutsutaan, ja ne hakeutuvat, kiihtyvässä määrin palveluntuottajan rooliin sitä mukaa, kun julkinen sektori ulkoistaa omaa toimintaansa. Tässä tilanteessa olisi pidettävä huolta siitä, että vapaaehtoistoiminnan muutosvoima, sen kriittinen ääni ja näkökulmien yhteys ruohonjuuritason toimintaan säilyisivät, ja että vapaaehtoistoiminnan erityisluonnetta ja autonomiaa pyrittäisiin kunnioittamaan (Hokkanen 2003a; Nylund & Yeung 2005). (Vapaaehtoistoiminnan ja järjestöjen toimintakentän muutoksesta katso esim. Helander 2004; Järjestöbarometri 2007; Laamanen et al. 2002; Matthies 2007; Murto 2003;

Möttönen & Niemelä 2005; Vuorinen et al. 2004.) Vapaaehtoistoimintaan liittyvät mahdollisuudet löytyvät vertaisuudesta ja maallikkoudesta, eivät raskaasta ammattiauttamisen koneistosta (Mönkkönen 2005). Eräs aikuisystävätoiminnassa mukana ollut vapaaehtoinen ilmaisi asian seuraavasti: *”Ei siihen toimintaan sossua tarvita vaan omaa intuitiota”*.

Aikuisystävätoiminnan erityisluonteeseen vapaaehtoistoimintana palataan luvuissa 11 ja 12.

3.3 Sukupolvityö

Sukupolvet verkoksi –hankkeen pääasiallinen tausta-ajatus löytyy sukupolvityöstä. Sukupolvityöllä käsitetään erilaisia ohjelmia, käytäntöjä tai toimintoja, jotka ovat ”yksilöllistä ja sosiaalista hyötyä tuottavia välineitä tavoitteelliseen ja jatkuvaan resurssien vaihtoon ja oppimiseen vanhempien ja nuorempien sukupolvien välillä” (Bostrum et al. 2000, 3). Yksinkertaistaen sukupolvityö siis viittaa toimintaan, jossa on mukana vanhempia aikuisia ja nuoria tai lapsia (Springate et al. 2008). Erilaisia sukupolvityön malleja on maailmalla runsaasti, mutta Suomessa käsite on suhteellisen uusi. Suomalaisia sukupolvityön esimerkkejä aikuisystävätoiminnan ohella ovat mm. kylänummo ja –vaaritoiminta, varamummo- ja vaaritoiminta sekä eri ryhmien vierailut vanhainkoteihin ja päiväkoteihin. (Sinnemäki 2005.) Sukupolvityön lähtökohtia ovat seuraavat:

- 1) tuottaa molemminpuolista hyötyä osallistujilleen
- 2) luoda uudenlaisia sosiaalisia rooleja ja/tai näkökulmia kaikille osapuolille
- 3) koskettaa useita sukupolvia, mutta ei lähisukupolvia tai perhesukupolvia
- 4) edistää keskinäistä ymmärrystä nuoremman ja vanhemman sukupolven välillä sekä parantaa molempien itsetuntoa
- 5) tehdä näkyväksi edustamiensa sukupolvien sosiaalisia kysymyksiä sekä
- 6) kehittää sukupolvien välisiä vuorovaikutussuhteita. (Hatton-Yeo & Ohsako 2000; Moilanen 2008.)

3.4 Verkostoituminen ja kumppanuus

Sukupolvet verkoksi –hankkeen toteuttamissuunnitelmassa on yhdeksi tavoitteeksi asetettu ”tuottaa toimijoiden verkosto”. Välittävät sukupolvet –hankkeen toteuttamissuunnitelmassa puolestaan määrittellään hankkeen toteutuksen perustaksi ”monitoimijaorganisaatio, jossa kunnat ja lastensuojelu- ja nuorisojärjestöt yhdessä projektityöntekijöiden kanssa vievät läpi alueellisen kehittämisprosessin” (Toteuttamissuunnitelma 2004). Hankkeisiin liittyvissä dokumenteissa puhutaan runsaasti kumppanuudesta ja verkostoyhteistyöstä, jopa pysyvien toimijaverkostojen luomisesta. Seuraavassa määrittellään lyhyesti verkostoitumisen ja kumppanuuden eroja sekä ominaispiirteitä.

Niirasen & Kiviniemen (1999, 461) mukaan ”kumppanuus on toimijoiden keskinäistä, tasa-arvoiseksi oletettua tai tasa-arvoisuuteen pyrkivää vuorovaikutusta ja sosiaalisia suhteita yhteisössä”. Engeström (2006, 19) lisää tähän, että kumppanuus on ”organisaatioiden välinen pitkäkestoinen liittoutuma, jonka avulla pyritään hallitsemaan kumppanuusorganisaatioille tärkeä strateginen haaste”. Viirkorpi (2005, 8) korostaa kumppanuudessa ”luottamuksellista vuorovaikutussuhteelle perustuvaa koordinaatiomekanismia”. Nämä näkökulmat yhdistäen voidaan siis todeta, että *kumppanuus on tasa-arvoiselle, luottamukseen perustuvalla vuorovaikutuksella rakentuvaa kahden (tai useamman) toimijan välistä koordinoitua yhteistyötä, jolla pyritään hallitsemaan molemmille tärkeää strategista haastetta*.

Verkostoituminen on kumppanuutta väljempi yhteistoiminnan muoto. Engeström (2006) katsoo verkostoitumisen olevan organisaatioiden välisen yhteistoiminnan malleja, joissa etusijalle asetetaan vapaamuotoisen yhteistoiminnan edellytysten luominen. Verkostoitumisessa korostetaan luottamuksen lisäämistä ja tiedon vaihtoa, joiden avulla voidaan luoda mahdollisuuksia tuleville kohdennetuille yhteistyöhankkeille – kuten kumppanuudelle.

Aikuisystävätöiminnässä on paikallistasolla nojaututtu verkostomaiseen tapaan toteuttaa toimintaa, ja etsitty paikallisia ”kumppaneita”¹ järjestöistä sekä kuntaorganisaatiosta. Mikäli verkostomaisella toimintamallilla halutaan olevan jatkuvuutta, edellyttää se kaikkien osapuolten vahvaa sitoutumista yhteiseen tavoitteeseen, lojaalisuutta, solidaarisuutta sekä luottamusta (Niiranen & Kiviniemi, 1999). On todettu, että kuntien ja järjestöjen projektiyh-

¹ Kumppanuus sanan käyttöä tässä yhteydessä voidaan pitää käsitteellisesti hieman harhaanjohtavana (vrt. määritelmä sivun yläalaidassa), mutta ymmärrettävyyden kannalta toimivana. Yksinkertaisuuden vuoksi yhteistyöverkostojen toimijoista käytetään jatkossa kumppani –nimitystä.

teistyössä toimintaa vaikeuttavat erityisesti riittämätön yhteistyöosapuolen toiminnan perusteiden ja toimintatapojen tuntemus, heikko tiedonkulku sekä koordinaatiovaikeudet. Tasavertaisuuden ja yhteisvastuullisuuden koetaan toteutuneen heikosti, sekä kunta- että järjestötoimijoiden näkökulmasta. (Laamanen et al. 2002.) Verkostoyhteistyön toimivuutta ja toteutumista kohdehankkeissa tarkastellaan lähemmin luvuissa 8.3, 9.2 ja 11.4.

3.5 Aikuisystävätoiminnan lähikäsitteiden määrittelyä

Aikuisystäväkäsite otettiin käyttöön Välittävät Sukupolvet –hankkeen aikana, koska niin lapset, vanhemmat kuin vapaaehtoisetkin vierastivat mentorisanaa. Lapset ja vanhemmat käyttivät aikuisystävästä myös termiä tukihenkilö, mutta ero lastensuojelun avohuollon tukihenkilöön haluttiin tehdä selväksi käsitetasolla. Seuraavassa on määritelty aikuisystävä -termiä lähellä olevia käsitteitä sekä pohdittu käsitteiden välisiä eroja.

Tukihenkilö ja tukiperhe

Sosiaaliportin Lastensuojelun käsikirja määrittää tukihenkilö ja –perhe toiminnan vapaaehtoistyöksi, joka täydentää lastensuojelussa toimivien ammattityöntekijöiden työtä. Kyseessä on lastensuojelun avohuollon tukitoimi, johon lastensuojelulain 7. luvun 34§ mukaan on ryhdyttävä viipymättä jos ”1) kasvuolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka jos 2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään”. Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta edellyttää lastensuojelun asiakkuutta.

Tukihenkilötoiminnassa tuettava ja tukihenkilö tapaavat lapsen omassa elinympäristössä ja tapaamiset voivat olla noin parin tunnin mittaisia viikon tai kahden välein. Tukihenkilölle maksetaan yleensä kulukorvaus ja/tai palkkio. (Lastensuojelun käsikirja, Sosiaaliportti.)

Tukiperhe on perhe, jossa lapsi käy säännöllisesti ja sovitusti. Tukiperheelle maksetaan toiminnasta sopimuksen mukainen korvaus ja/tai palkkio. Tapaamisten tiheys ja kesto suunnitellaan yhdessä lapsen, hänen biologisen perheensä ja tukiperheen kanssa. (Lastensuojelun käsikirja, Sosiaaliportti.)

Aikuisystävätoiminnan ja tukihenkilötoiminnan erottaa toisistaan niiden suuntautuminen joko ehkäisevään lastensuojelun tai lastensuojelun avohuollon piiriin. Aikuisystävätoiminta on ehkäisevää lastensuojelua, eikä se edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Aikuisystävätoiminnasta ei myöskään makseta palkkiota vapaaehtoiselle, mutta syntyneet kohtuulliset toimintakulut korvataan kuitteja vastaan. Lähtökohtaisesti aikuisystävätoiminta on avointa kai-

kille lapsille ja perheille, eikä sen piiriin pääsemiseksi edellytetä nimettyjä ongelmia tai diagnoosia. (Moilanen 2005, Kari & Rajalin 2008.)

Lähiaikuinen

Lähiaikuinen on yleisempi termi, jota voidaan käyttää lapsen lähellä olevasta ja toimivasta aikuisesta. Lähiaikuisen rooliin kuuluu olla olemassa lasta varten, huomata, nähdä ja kuulla hänet. Oikeus aikuiseen –projektissa (MLL:n Pohjois-Karjalan piiri 2006-2008) lähiaikuinen -termiä käytettiin lähes synonyymina tukihenkilön kanssa. (Pieni opaskirja lähiaikuisena toimimiseen 2006, 7.) Lähiaikuinen voi olla myös esimerkiksi kummi, mummi, ukki, naapurin täti tai setä jne., ilman virallista sitoutumista ja sopimuksia. Oikeus aikuiseen –projektissa lähiaikuisen kuitenkin odotettiin sitoutuvan toimintaan lapsen kanssa myös sopimusten muodossa tietyn ajan ja toimimaan sovitun suunnitelman mukaan. Aikuisystävä voi olla yksi lapsen lähiaikuisista.

Aikuinen ystävä

Aikuinen ystävä on edelleen lähiaikuistakin yleisemmän tason termi, jota voidaan käyttää lapsen elämässä läsnä olevista aikuisista. Aikuinen ystävä voi olla kummi, mummi, naapurin sedät ja tädit, omien vanhempien ystävät ja sisarukset jne. Aikuinen ystävä voi asua lähellä tai kaukana, hän tapaa lasta säännöllisesti tai epäsäännöllisesti eikä aikuisen ystävän kanssa ole tehty sopimuksia ”ystävyyden” kestosta tai muodosta. Usein erityisesti lapsen kummien sanotaan olevan hänen aikuisia ystäviään.

Aikuisystävä

Aikuisystävä on käsitteenä lähinnä tukihenkilötoimintaa tai lähiaikuisen käsitettä. Aikuisystävä toimii ehkäisevän lastensuojelun alueella, ilman lain säätelemää tehtäväkenttää, mutta suureksi osaksi samoin ehdoin kuin tukihenkilö. Aikuisystävä on vapaaehtoinen, joka on sitoutunut tehtävänsä vähintään vuoden määräajaksi ja tapaa lasta pari tuntia kerrallaan keskimäärin kahden viikon välein. Hänelle maksetaan kohtuullisina pysyvät kulukorvaukset kuitteja vastaan, mutta ei palkkiota toiminnasta. Kysyttäessä lapsilta millainen on hyvä aikuisystävä eräs heistä vastasi: *”Se on ihan semmonen, joka on vaan kiva tavallinen ihminen, joka osaa pelata”*.

Aikuisystävätoiminta ei edellytä perheeltä lastensuojelun asiakkuutta, kuten tukihenkilötoiminta, ja toiminnan pariin voivat hakeutua kaikki perheet oma-aloitteisesti ilman erillistä ”lähetettä” tai diagnoosia. (Moilanen 2005 & 2006, Kari & Rajalin 2008.) Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet –

hankkeissa mukana olleet kumppanit (mm. sosiaalitoimen, terveystoimen, sivistystoimen, seurakuntien ja kansalaisjärjestöjen edustajia) ovat määritelleet aikuisystävätoiminnan soveltuvaksi ”tukitoimeksi” mm. sellaisille lapsille, joista on jo jonkin verran huolta, mutta ei vielä tarvetta lastensuojelun toimenpiteisiin. Yleisimpinä huolen aiheina kumppanit mainitsivat yksinhuoltajuuden, perheen tukiverkoston vähyden sekä lapsen harrastusten puutteen, eristyneisyyden ja syrjäytymisvaaran.

Aikuisystävätoiminta on haluttu käsitteellisesti erottaa tukihenkilötoiminnasta myös arvojensa kautta. Jako tuettavaan ja tukijaan on haluttu häivyttää, ja nostaa tilalle avoin, vastavuoroinen suhde, jossa molemmat ovat sekä antavassa että vastaanottavassa roolissa. Vastavuoroisuus korostaa myös lapsen omaa aktiivisuutta ja osallisuutta omassa elämässään. (Aikuisystävätoiminta 2009; Moilanen 2005 & 2006, Kari & Rajalin 2008.)

4 ARVIOINTITEHTÄVÄ

Arvioinnin yleistettävänä on ollut tarkastella kriittisesti kahta Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen hallinnoimaa ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamaa projektia: Sukupolvet verkoksi 2002 – 2004 ja Välittävät sukupolvet 2005 – 2007.

Arvioinnissa päädyttiin pitämään keskiössä kehittävän arvioinnin näkökulmaa, jossa keskeisenä tavoitteena on tarjota työkaluja olemassa olevan toiminnan kehittämiseksi. Arvioinnissa on piirteitä sekä summatiivisesta että formatiivisesta arvioinnista. Summatiivisen arvioinnin tavoitteena on tuottaa päätöksentekijöiden tarpeisiin tietoa hankkeen tai ohjelman tuloksellisuudesta. Formatiiivisella arvioinnilla taas pyritään tuottamaan tietoa arvioinnin kohteesta niille, jotka tuottavat palveluja ja haluavat kehittää niitä. (Ks. Arviointi sosiaalipalveluissa 2001; Patton 2002.) Arvioinnin viitekehystä on esitelty tarkemmin luvussa 5. Arviointikysymykset muokattiin Raha-automaattiyhdistykselle osoitetussa hankehakemuksessa olleiden alustavien kysymysten pohjalta. Alustavassa suunnitelmassa olleet kysymykset todettiin arvioinnin resurssit ja mahdollisuudet huomioon ottaen liian laajoiksi, joten kysymyksiä kohdennettiin ja tiivistettiin huomattavasti. Arviointikysymysten kohdentamisesta käytiin keskustelua arviointihankkeen ohjausryhmän jäsenten sekä aikuisystävätoiminnan tämän hetken työntekijöiden kanssa.

4.1 Arviointikysymykset

- 1) Millaisia vaikutuksia aikuisystävätoiminnalla voidaan sanoa olevan a) yksilötasolla, b) lähiyhteisötasolla (perhe) ja c) paikallisyhteisötasolla (vapaaehtoiset, paikalliset toimijaverkostot)?
- 2) Miksi, ja minkä reunaehtojen vallitessa, aikuisystävätoiminnan toimintamalli(t) edistää lasten/nuorten hyvinvointia ja tukee perheitä? Onko malli näiden reunaehtojen vallitessa monistettavissa?
- 3) Mikä aikuisystävätoiminnan mallissa toimii, mitkä ovat sen kriittiset kohdat? (Esim. kumppanien näkökulma, prosessin kriittisimmät pisteet jne.)
- 4) Mikä on aikuisystävätoiminnan erityisluonne ennaltaehkäisevän lastensuojelun sekä vapaaehtoistoiminnan työmuotona ja toimintamallina? (Esimerkiksi suhde tukihenkilötoimintaan, vertaisryhmätoimintaan jne.)

5 ARVIOINNIN VIITEKEHYS

Arviointi on toteutettu pääpiirteissään ex post – arviointina, joka siis tapahtuu toiminnan jo päätyttyä. Siihen sisällytettiin kehittävän prosessiarvioinnin otetta, koska aikuisystävätoiminnasta on hankkeiden kautta muodostunut vakiintunutta toimintaa. Arvioinnissa saavutetulla tiedolla on näin ollen merkitystä myös aikuisystävätoiminnan jatkuvalla kehittämiselle. Arvioinnissa ei kuitenkaan haluttu tehdä toiminnan perusseurantaa (monitorointia), vaan se jätetään aikuisystävätoiminnan sisäisen arvioinnin ja työntekijöiden tehtäväksi. (Ks. esim. Anttila 2007; Arviointi sosiaalipalveluissa... 2001; Dahler-Larsen 2005; Kazi 2002; Robson 2001; Virtanen 2007.)

5.1 Realistinen arviointi

Arvioinnin teoreettiseksi viitekehyyksi valittiin realistisen arvioinnin perinne. Se soveltuu parhaiten vastaamaan kysymyksiin mikä toimii, kenelle ja missä kontekst(e)issa (olosuhteissa) eli ”what works, for whom and in what contexts” (mm. Kazi 2003a, 806 ja 2003b, 29; Pawson & Tilley 1997, 85)? Realistisen arvioinnin avulla voidaan lähestyä myös kysymyksiä miksi ja miten, eli tämän arvioinnin kyseessä ollessa esim. miksi/miten aikuisystävätoiminta edistää lasten ja nuorten hyvinvointia. Aikuisystävätoiminta on lähtökohdiltaan erittäin kontekstisidonnaista. Sitä on toteutettu eri kunnissa ja alueilla paikallisesti sovelletuilla malleilla, jotka eroavat osittain toisistaan toteuttamistavan, mutta eivät perusarvojen suhteen. Tämän vuoksi realistisen arvioinnin peruskysymys mikä toimii, kenelle ja missä kontekstissa (mil-laisten reunaehtojen vallitessa), soveltuu arvioinnin lähtökohdaksi hyvin. (Vrt. Barton & Welbourne 2005.)

Realistisen arvioinnin haasteena on aluksi luoda ohjelmateoria eli perustellut käsitykset siitä, miksi ja miten ko. intervention, ohjelman tms. ajatellaan vaikuttavan. (Foss Hansen [2005, 449] nimittää realistisen arvioinnin viitekehyyksen mukaista arviointia ohjelmateoriamalliksi.) Aikuisystävätoiminnan arvioinnissa lähdettiin liikkeelle ohjelmateorian sekä interventiologiikan hahmottamisella. Tässä käytettiin apuna hankkeiden toimintasuunnitelmia sekä loppuraportteja, keskusteluja hankkeiden entisten työntekijöiden kanssa ja keskusteluja aikuisystävätoiminnan tämän hetken työntekijöiden kanssa. Sekä ohjelmateoria että interventiologiikka käytiin läpi ohjausryhmän kokouksessa arvioinnin alkuvaiheessa.

Teorian muodostamisen jälkeen tehdään hypoteesit (mikä saattaisi sopia, kenelle, missä olosuhteissa), jonka jälkeen seuraa havainnoinnin vaihe eli tiedonkeruu ja analyysi. Näiden pohjalta ohjelmaa jälleen tarkennetaan, joka osaltaan vaikuttaa edelleen teorianmuodostukseen, joka vaikuttaa uusien

hypoteesin tekemiseen jne. Realistista arviointia kuvataankin kehäksi. (Mm. Dahler-Larsen 2005; Kazi 2002, 2003a, 2003b; Pawson & Tilley 1997.)

Vaikuttavuudessa voidaan sanoa olevan kyse siitä, missä määrin saavutetut tulokset ovat toteutetun hankkeen tuottamia. Vaikuttavuuden taustalla ajatellaan olevan kausaliteetin perusmekanismi ”jos a, niin b”, joka tässä arvioinnissa voidaan kuvata esim. jos paikkakunnalla on aikuisystävätoimintaa, niin sosiaalitoimessa on maakunnan keskiarvoa vähemmän lastensuojelun asiakkaita. (Dahler-Larsen 2005.) Tosi elämässä kausaalisuhteet eivät ole lainkaan näin suoraviivaisia, vaan niihin liittyy useita väliin tulevia, taustalla olevia ja ylimääräisiä muuttujia tai moderaattoreita. Arvioinnin kuluessa kävi ilmeiseksi, että aikuisystävätoiminnan vaikuttavuudesta lasten ja perheiden hyvinvointiin on erittäin vaikea saada yksiselitteisiä todisteita. Ihmisen hyvinvointiin vaikuttavat yhtäaikaisesti monet eri tekijät, ja yksittäisen tekijän merkitystä on vaikea arvioida. Niinpä arvioinnissa onkin päädytty puhumaan hankkeiden tuotoksista, tuloksista ja vaikutuksista - vaikuttavuuden sijasta. (Ks. esim. Dahler-Larsen, 2005; Hyttinen 2008; Paasio 2003.)

Synn ja vaikutuksen välisen suhteen löytäminen ja ymmärtäminen on vaikuttavuuden arvioinnin kannalta hyvin olennaista, mutta haasteellista. Dahler-Larsenin (2005) mukaan vaikuttavuuden arviointi eroaa tyypillisestä tavoiteperustaisesta arvioinnista siinä, että vaikuttavuuden arvioinnissa ei keskitytä niinkään kokonaisvaikutuksiin (eli onko hankkeelle asetetut tavoitteet saavutettu) vaan enemmänkin siihen mikä vaikuttaa mihinkin, milloin, miten ja millä edellytyksillä. Vaikuttavuuden arvioinnin avulla pyritään siis myös antamaan neuvoja siitä, mitä tarvitaan, jotta toimintamalli vaikuttaisi paremmin. Realistisen arviointiperinteen uranuurtajan Ray Pawsonin (2003, 488) mukaan arvioinnin pohjalta on mahdollista antaa lähinnä seuraavan tyyppisiä neuvoja: ”muista A, varo B:tä, huolehdi C:stä, D:stä voi seurata sekä E että F, jos yrität G:tä, huolehdi siitä että H toimii jne”.

Ongelmalliseksi realistisen arviointiperinteen soveltamisen aikuisystävätoiminnan arviointiin tekee eri osapuolten, muuttujien ja kontekstien moninaisuus (Ks. Barton & Welbourne 2005; Dahler-Larsen 2001; Davis 2005; Foss Hansen 2005; Pawson 2003). Aikuisystävätoiminnassa on useita paikallisia konteksteja, ja jos ne kaikki edelleen muodostuvat useista eri elementeistä, kuten Davis (2005, 279) ehdottaa - on hyvin vaikea löytää yhteisiä reunaehdoja, joiden vallitessa aikuisystävätoiminnan voidaan sanoa vaikuttavan. Hankekuntien erityispiirteitä on käyty läpi tilastollisessa valossa luvussa 7 ja hankkeissa syntyneitä toimijaverkostoja luvuissa 8, 9, 10 ja 11. Interventiologiikka on esitetty liitteessä 1 ja ohjelmateoria liitteessä 2.

6 ARVIOINTIAINEISTOT

6.1 Käytetyt aineistot ja analyysimenetelmät

Aikuisystävätoiminnan arviointia toteutettaessa on ollut käytössä hyvin laaja hankkeiden aikana dokumentoitu aineisto. Arvioinnissa käytettiin seuraavia hankkeiden aikana kertyneitä dokumentteja:

1. **Toimintaan osallistuneiden lasten vanhempien haastattelut:** Sukupolvet verkoksi -hankkeen aikana keväällä ja syksyllä 2004 tehty 9 + 9 haastattelua, Välittävät sukupolvet -hankkeen aikana keväällä 2006 tehty 4 haastattelua sekä syksyllä 2007 tehty 9 haastattelua. Yhteensä 31 haastattelua.
2. **Toimintaan osallistuneiden lasten haastattelut:** Sukupolvet verkoksi -hankkeen aikana syksyllä 2003 ja syksyllä 2004 tehty 9 + 9 haastattelua, Välittävät sukupolvet -hankkeen aikana keväällä 2006 tehty 5 haastattelua sekä syksyllä 2007 tehty 15 haastattelua + yksi ryhmähaastattelu, jossa mukana neljä lasta. Yhteensä 38 yksilöhaastattelua ja yksi ryhmähaastattelu.
3. **Toimintaan osallistuneiden vapaaehtoisten haastattelut:** Sukupolvet verkoksi -hankkeen aikana syksyllä 2004 tehty 11 haastattelua, Välittävät sukupolvet -hankkeen aikana keväällä 2006 tehty 7 haastattelua sekä syksyllä 2007 tehty 2 haastattelua. Yhteensä 20 haastattelua.
4. **Toimintaan osallistuneiden vapaaehtoisten palautteita tapaamisista lasten kanssa.** Molempien hankkeiden aikana vapaaehtoiset ovat antaneet runsaasti palautetta niin virallisten paperilomakkeiden avulla kuin sähköpostinkin välityksellä.
5. **Hankkeiden kumppaneille tehdyt kyselyt:** Sukupolvet verkoksi -hankkeen aikana tammikuussa 2005 (n=19), Välittävät sukupolvet -hankkeen aikana marras-joulukuussa 2006 (n=35) ja marraskuussa 2007 (n=29).
6. **Alueellisten työryhmien kokousmuistiot:** Välittävät sukupolvet -hankkeen ajalta yhteensä 93 kpl, seuraavilta alueilta: Huhtasuo (Jyväskylä), Keltinmäki (Jyväskylä), Jämsä ja Jämsänkoski (Jämsän seutu), Keuruu ja Haapamäki (Keuruun seutu), Pihtipudas, Saarijärvi, Viitasaari, Äänekoski.

7. **Ohjausryhmän kokousmuistiot:** Sukupolvet verkoksi –hankkeen ajalta 10 kpl sekä Välittävät sukupolvet –hankkeen ajalta 11 kpl ja ns. projektiryhmän kokousmuistioita 6 kpl (projektiryhmä yhdistettiin hankkeen kuluessa ohjausryhmään). Sukupolvet verkoksi –hankkeen ajalta ei kaikista ohjausryhmän kokouksista ole säilynyt muistiota, mutta kokouskutsujen perusteella kokouksia on pidetty 2 – 3 kk:n välein, yhteensä hankkeen aikana 14 kokousta.
8. **Hankkeen työntekijöiden tiimipalaverien muistiot:** Välittävät sukupolvet –hankkeen ajalta 17 kpl sekä työntekijöiden ”päiväkirjoja” tiimipalaveriin 19 kpl.
9. **Projektipottiseuranta Sukupolvet verkoksi –hankkeen ajalta.**
10. **Tulosseuranta Välittävät sukupolvet –hankkeen ajalta.**
11. **Opinnäytetyöt:** molempien hankkeiden ajalta yhteensä 8 kpl. Lista opinnäytetöistä liitteissä.
12. **Kouluttajan opas ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaan.** Välittävät sukupolvet –hankkeen aikana tehty opas, tulossa painoon 2009. Ammatillisten opettajaopintojen opinnäytetyö, Moilanen, Johanna & Väisänen, Mia.
13. **Välittävät sukupolvet –dokumentti:** ”En ole enää niin yksinäinen”. DVD-aineisto.
14. **Molempien hankkeiden loppuraportit:** Moilanen, Johanna 2005. Lapset ja aikuiset kumppaneina – Sukupolvet verkoksi –hanke 2002-2004. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Kari, Anu & Rajalin, Minna 2008. Välittävät sukupolvet –hanke 2005-2007. Raportteja 10. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
15. **Molempien hankkeiden toteuttamissuunnitelmat:** Sukupolvet verkoksi –hanke 20.5.2001 ja Välittävät sukupolvet –hanke 6.5.2004.

Lasten, vanhempien ja vapaaehtoisten haastatteluista olivat käytössä vain litteroidut tulosteet, alkuperäisiä nauhoituksia ei enää ollut saatavilla, eikä kaikkia haastatteluja ollut alun perinkään nauhoitettu. Haastatteluja olivat olleet toteuttamassa hankkeiden työntekijät sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulun, Jyväskylän yliopiston ja Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijat. Haastattelujen tekoaikoja on osittain mahdoton saada selville, sillä niitä ei ole litteroihin merkitty.

Kumppaneille tehtyjen kyselyjen aineistoa on vuosien 2006 ja 2007 kohdalla koodattu osittain uudelleen yhteneväisyyden saavuttamiseksi ja sen jälkeen siirretty analysoitavaksi SPSS –ohjelmalla. Vuoden 2005 kyselyaineistot ovat lähes puhtaasti avoimiin vastauksiin perustuvia, joten niitä on käsitelty vain laadullisin menetelmin.

Otokset kumppanikyselyissä ovat suhteellisen pieniä, ja jos vastaajien jakautumista eri hankekunnittain tarkastellaan, supistuvat joukot niin pieniksi, ettei aineistosta voi tarkastella pätevästi edes perusjakaumia.

Koska arviointiaineistot ovat suurelta osin tekstiaineistoja (haastattelu-, reflektointi- ja dokumenttiaineistoja), on niitä tutkittu sisällönanalyysin menetelmiä soveltaen. Yhtäältä arviointikysymykset ovat toimineet runkona, jonka ympärille eri aineistoista on kerätty viittauksia. Toisaalta tekstejä on luetu nostaten niistä esille toistuvia teemoja ja erityisiä tapauksia. Näistä on luotu kategorioita, joille on etsitty yläkäsitteitä. (Ks. esim. Anttila 2007; Metsämuuronen 2006, Patton 2002.)

Lisäksi arviointia varten kerättiin seuraavat aineistot:

1. **Toimintaan osallistuneiden lasten vanhemmille avoimiin kysymyksiin perustunut kysely:** N= 18 kpl. Kyselyjä lähetettiin 91 kpl joulukuussa 2008, vastanneiden kesken arvottiin kaksi 50€ lahjakorttia. Tästä huolimatta vastausprosentti oli vain 20%. Kysely liitteessä 5.
2. **Kysely hankkeiden kumppaneille:** N=43. Tammikuussa 2009 Webropol-kyselyjä lähetettiin sähköpostin kautta 121 kpl, joista 17 kpl palautui virheellisen osoitteen vuoksi. Paperiversioita lähetettiin 15 kpl niille, joilla ei ollut voimassa olevaa sähköpostiosoitetta. Kaikkiaan kyselyjä meni perille 119 kpl, joista palautui 43 kpl. Vastausprosentti on 36% (43/119). Kysely liitteessä 4.
3. **Havaintomuistiinpanot:** Tutkija osallistui havainnoijana aikuisystävätoiminnan alueellisten työryhmien palaveriin Keuruulla, Pihtiputaalla, Saarijärvellä, Viitasaarella ja Äänekoskella, yhteensä 5 kpl. Lista palavereista liitteessä 6.
4. **Keskustelu lasten kanssa.** Tarkoitus oli kerätä tekstiaineistoiksi pienryhmätoimintaan osallistuneiden lasten kirjoitelmia otsikolla ”Aikuisystävä ja minä” saarijärveläisiltä lapsilta. Heitä saatiin alun perin mukaan kolme, mutta tutkijan saapuessa paikalle joukko oli tyypistynyt kahteen sillä yhden lapsen vanhemmat olivat viime hetkellä pe-

runeet osallistumisen tutkimukseen. Lisäksi toisen paikalle saapuneen lapsen äiti oli ilmoittanut ettei lapsi saa kirjoittaa kirjoitelmaa, mutta häntä saa haastatella. Tässä tilanteessa ei jäänyt muuta vaihtoehtoa, kuin käydä lyhyt keskustelu aiheesta paikalla olleiden kahden lapsen kanssa. Keskustelun anti jäi varsin heikoksi, eikä tuottanut merkittävää lisäinformaatiota jo olemassa olevien haastattelujen lisäksi. Tätä lapsia koskevaa aineistonkeruun vaikeutta on käsitelty laajemmin luvussa 6.2.

5. **Tilastotietoja hankekuntien väkiluvun kehityksestä.** Tilastokeskuksen tietokannoista.
6. **Tilastotietoja hankekuntien lastensuojelutilanteesta.** SOTKANet indikaattoripankista. Valitettavasti hankekunnat eivät pystyneet toimittamaan tietoja lastensuojelun avohuollon tukihenkilöidensä määrästä tai lastensuojelumenojensa kokonaissummasta.

Tekstiaineistot eli vanhempien kyselyn tulokset sekä havaintomuistiinpanot analysoitiin samaa sisällönanalyttistä menettelyä hyväksikäyttäen kuin edellä on kuvattu jo olemassa olevien aineistojen kohdalla.

Hankkeiden kumppaneille tehdyn kyselyn aineisto siirrettiin sellaisenaan Webropolista SPSS –ohjelmaan. Paperilomakkeina palautuneet kuusi (6) kyselyä tallennettiin käsin samaan aineistoon. Aineistosta otettiin kokonaisjakaumat sekä paikkakunnittaiset ja toimialakohtaiset jakaumat. Kun aineisto jaettiin paikkakunnittain ja toimialakohtaisesti, vastausmäärät supistuivat niin pieniksi, ettei niistä juurikaan pysty tekemään päätelmiä.

Kumppanikyselyn toimialaluokitusta koodattiin uudelleen siten, että pystyttiin vertaamaan järjestösektoria julkiseen sektoriin (julkiseen sektoriin sisällytettiin tässä tapauksessa myös seurakunnat). Uudessa koodauksessa arvon yksi muodostivat yhdessä sosiaalitoimi, sivistystoimi, terveystoimi ja kategoria muu, joka koostui nuorisotoimesta ja seurakunnista. Kansalaisjärjestö sai arvon kaksi. Näiden ryhmien vastausjakaumia verrattiin toisiinsa ja tarkasteltiin myös ovatko erot tilastollisesti merkitseviä. Erot vastausjakaumissa eivät osoittautuneet tilastollisesti merkitseviksi². Julkisen ja kolmannen sektorin eroja käsitellään tarkemmin luvuissa 9.2 ja 10.4.

² Aineisto on todennäköisesti liian pieni erotellakseen ryhmien välisiä eroja. Pelkkiä prosenttijakaumia tarkastellen erot ovat kuitenkin huomattavan suuria.

6.2 Kriittisesti arviointiaineistosta

Olemassa olevassa aineistossa oli havaittavissa aukkoja lasten kokemuksissa sekä kumppaneiden näkemyksissä. Näitä aukkoja pyrittiin arvioinnin aikana paikkaamaan lisäaineistonkeruulla, joka kuitenkin ei onnistunut toivotulla tavalla. Varsinkin lasten haastatteluista saatava tieto oli kohtuullisen niukkaa, vaikka haastatteluja oli tehty runsaasti ja useiden haastattelijoiden toimesta sekä eri toiminnallisiakin menetelmiä hyödyntäen. On kuitenkin todettava, että haastattelu menetelmänä ei tunnu soveltuvan lasten kanssa suoritettavaan aineistonkeruuseen parhaalla mahdollisella tavalla. (Ks. esim. Helavirta 2007, Keränen 2005, Hillukka & Mononen & Palmamäki 2007) Tämän vuoksi arvioinnin aikana yritettiin soveltaa muita menetelmiä. Tarjoituksena oli kokeilla Vekaroiden verkostot –toiminnallista menetelmää Keuruun-Haapamäen pienryhmiin osallistuneiden lasten kanssa. Kävi kuitenkin ilmi, että marraskuussa 2008 aloittaneeseen pienryhmään ei tullut mukaan yhtään aiempien hankkeiden aikana mukana olleista lapsista, joten arvioinnin näkökulmasta tietojen keruulla nyt mukaan tulleilta uusilta lapsilta ei ollut merkitystä.

Saarijärvellä yritettiin kerätä lapsilta aineistoa tarinankirjoittamisen menetelmin, mutta tämäkin yritys kariutui. Alun perin tarinankirjoittamiseen oli tulossa mukaan kolme innokasta, pienryhmässä ollutta lasta. Lopulta tutkijan saapuessa paikalle kävi ilmi, että yhden lapsen vanhempi olikin vielä samana aamuna aiemmasta tiedosta poiketen kieltänyt lastaan osallistumasta tutkimukseen. Toisen lapsen vanhemmat olivat samalla tavalla aiemmasta poiketen ilmoittaneet, että lapsi ei saa kirjoittaa tarinaa, mutta häntä saa haastatella. Lopulta päädyttiin viime hetkellä muuttamaan suunnitelmaa niin, että tutkija keskusteli kahden paikalle saapuneen lapsen kanssa aikuisystävätoiminnasta. Lapsilta kerätyn aineiston hankinnassa haluttiin kunnioittaa lapsen oikeutta osallistua itseään koskevien asioiden päätöksentekoon. Kirjoitelmien kirjoittamiseen pyydettiin suostumus lapselta itseltään sekä lupa lapsen vanhemmalta, molemmat allekirjoittivat luvan. (Ks. Strandell 2005.) Kuten edellä on kerrottu, lupien allekirjoittamisesta huolimatta, tilanne muuttui ratkaisevasti vielä samana aamuna, kun aineistonkeruun piti tapahtua.

Hankkeissa mukana olleiden kumppaneiden näkemyksiä oli kerätty jo hankkeiden aikana kolmella kyselyllä 2005, 2006 ja 2007. Niiden aineistot olivat kuitenkin suurelta osin silloiseen käytännön kehittämiseen kerättyjä, ja otettavissa vain osin mukaan arviointiin. Kumppaneiden näkökulmaa pyrittiin arvioinnissa laajentamaan ottamalla mukaan paikallisten työryhmien sekä ohjausryhmän kokousmuistiot. Lisäksi kerättiin osin sähköpostikyselyinä, osin paperikyselyinä uutta aineistoa. Kyselyitä lähetettiin sähköpostilla

kaiken kaikkiaan 121, joista 17 ei mennyt perille virheellisten tai vanhentuneiden osoitteiden vuoksi. Ensimmäisellä kierroksella vastauksia palautui 25 ja karhuamisen jälkeen vielä 12. Paperikyselyjä lähetettiin 15, ja niitä palautui 6. Näin ollen kyselyn N=43 ja vastausprosentti 36%. Kumppanikyselyssä 2009 on paikkakunnittain vinoutunut jakauma, jossa Viitasaari (26% vastaajista) ja Keuruu (23% vastaajista) dominoivat. Saarijärveltä palautui vain yksi vastaus.

Olemassa olevien haastatteluaineistojen kohdalla on joiltain osin epäselvyyttä siitä milloin haastattelut on toteutettu, sillä alkuperäisiä haastattelunauhoja ei enää ollut saatavilla. Kaikilta osin litterointeihin ei ollut merkitty päivämääriä, ja osasta haastatteluja oli alun perinkin olemassa vain käsin kirjoitetut muistiinpanot. Hankkeiden aikana haastatteluja on toteutettu sekä opiskelijatyönä että hankkeiden omien työntekijöiden toimesta. Myös tämä haastattelijoiden ja kirjaamistapojen moninaisuus on aiheuttanut epäselvyyksiä. Haastatteluja oli tehty siinä määrin runsaasti, että arvioinnissa ei katsottu enää alustavan analyysin jälkeen aihetta lisähaastatteluihin. Aineistossa oli jo alustavan analyysin pohjalta selkeää saturaatiota, joten lisähaastatteluilla tuskin olisi saatu merkittävästi lisää syvyyttä. Kyselyaineistoilla pyrittiin hakemaan aineistoon nimenomaan laajuutta, mutta valitettavasti tässä ei heikkojen vastausprosenttien takia täysin onnistuttu. Esimerkiksi vanhemmille suunnatun kyselyn vastausprosentti oli vain 20%, huolimatta siitä, että vastaajien kesken arvottiin kaksi 50€ lahjakorttia. Kumppaneille suunnatun erittäin lyhyen strukturoidun kyselyn vastausprosentti oli karhuamisen jälkeenkin vain 36%.

Arviointiraporttia lukiessa on pidettävä mielessä, että tuloksia ei voida laajemmin yleistää hankkeiden kontekstien ulkopuolelle. Myös tulosten yleistämistä hankkeiden sisällä vaikeuttaa aineistojen ohuus ja vastausjakaumien paikkakunnittainen painottuminen. On kuitenkin todettava, että kokonaisuudessaan arvioinnissa on ollut käytössä varsin laaja dokumenttien kirjo. Tulosten luotettavuutta on lisännyt mahdollisuus keskusteluttaa eri aineistoja keskenään, verrata niissä esiintyviä teemoja toisiinsa ja muihin samantyyppisistä hankkeista ilmestyneisiin arviointiraportteihin (lähinnä ulkomaisiin) sekä alan kirjallisuuteen laajemmin. Huomionarvoista on myös, että arviointihankkeen pääasiallinen tarkoitus on ollut tuottaa käytännön työssä hyödyntämiskelpoista tietoa kehittämistoiminnan tueksi. Tästä näkökulmasta aineiston puutteet eivät ole niin merkittävässä asemassa kuin jos kysymyksessä olisi puhtaasti tieteellisen tiedon tuottamiseen tähdännyt tutkimusprojekti. (Ks. esim. Patton 2002 s. 223-230 ”Critical Trade-Offs in Design”.)

7 HANKEKUNTIEN KUVAUKSET

Tässä luvussa on kuvattu hankekuntien väkiluvun sekä joidenkin hankkeiden kannalta keskeisten indikaattorien kehitys hankevuosien 2002 – 2007 aikana ja perustiedot hankkeiden aikana mukana olleista avaintoimijoista sekä aikuisystävien ja lasten määristä. Kuntia pyydettiin arvioinnin kuluessa toimittamaan tietoja myös lastensuojelun avohuollon tukihenkilöiden määrästä ja toiminnan tuottajista sekä lastensuojelumenoista kokonaisuutena, mutta tiedot saatiin vain yhdestä kunnasta, joten niitä ei raportissa pystytty käyttämään vertailutietoina.

Taulukossa 1 on esitetty koko Keski-Suomen maakuntaa koskevia väestötietoja, joita käytetään vertailupohjana hankekuntien tietoja kuvattaessa.

	Asu- kas- luku	Lapset alle 18 -vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuol- taperheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tä)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 -vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 - vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% kaikista lapsi- perheistä)
2002	266 806	57 121 (21,4)	5 598 (18,6)	546 (1,0)	3 549 (6,2)	1 118 (3,7)
2003	267 816	56 812 (21,2)	5 584 (18,6)	563 (1,0)	3 670 (6,5)	1 069 (3,6)
2004	268 885	56 523 (21,0)	5 492 (18,4)	604 (1,1)	3 690 (6,5)	1 072 (3,6)
2005	269 575	56 341 (20,9)	5 502 (18,6)	625 (1,1)	3 653 (6,5)	1 009 (3,4)
2006	270 212	56 025 (20,7)	5 410 (18,4)	668 (1,2)	3 056 (5,5)	187* (0,6)
2007	270 701	55 915 (20,7)	5 460 (18,6)	705 (1,3)	3 297 (5,9)	118* (0,4)

Taulukko 1: Väestötietoja vuosilta 2002 – 2007, Keski-Suomen maakunta (* Ilmeisesti useiden kuntien tiedot puuttuvat.)

Välittävät sukupolvet –hankkeen aikana hankekunnat ovat sijainneet maantieteellisesti laajasti Keski-Suomen maakunnan alueella. Jämsän seutu on vajaa 60 km Jyväskylästä pohjoiseen, Keuruu vajaa 60 km Jyväskylästä länteen ja pohjoisimpana Pihtipudas noin 140 km Jyväskylästä pohjoiseen. Saa-

rijärvelle on Jyväskylästä noin 65 km, Äänekoskelle n. 45 km ja Viitasaarelle noin 100 km. Hankealue on siis kaiken kaikkiaan ollut maantieteellisesti hyvin laaja. Jokaisessa hankekunnassa on omat ominaispiirteensä ja toimintakulttuurinsa sekä kirjava joukko toimijoita, jotka ovat tarkemmin kuvattuina luvussa 8.3. Hankkeen laaja kohdealue on ollut työntekijöiden kannalta varsin haasteellinen, sillä toimintojen käynnistäminen on vaatinut runsaasti läsnäoloa eri hankepaikkakunnilla.

7.1 Jyväskylä

Sukupolvet verkoksi –hanke suunnattiin aluksi kolmelle asuinalueelle Jyväskylässä: Keltinmäki, Myllyjärvi ja Mäyrämäki. Hankkeen kuluessa toimintaa laajennettiin Keljon asuinalueelle. Välittävät sukupolvet –hankkeessa jatkettiin samoilla alueilla ja otettiin uutena alueena mukaan Huhtasuon, jossa käynnistettiin pienryhmätöitä. Pienryhmätöiden loputtua myös Huhtasuolla aloitettiin paritoimintaa. Huhtasuon pienryhmää lukuun ottamatta Jyväskylässä toteutettiin vain paritoimintaa. Loppuraporttien tilastojen perusteella Sukupolvet verkoksi –hankkeen aikana paritoiminnassa oli kaiken kaikkiaan mukana 29 lasta ja Välittävät sukupolvet –hankkeen aikana 56 lasta (Kari & Rajalin 2008; Moilanen 2005). Sukupolvet verkoksi –hankkeessa oli aikuisystäviä kaikkiaan 32 ja Välittävät sukupolvet –hankkeen aikana Jyväskylän alueella oli yhteensä 70 aikuisystävää, joista vuoden 2007 lopussa toiminnassa mukana 37.

Taulukosta 2 nähdään, että myös Jyväskylässä, joka on Keski-Suomen maakunnan selkeä kasvukeskus, lasten suhteellinen osuus väestöstä on jatkuvassa hienoisessa laskussa. Suhdelukujen mukaan Jyväskylässä on maakunnan keskiarvoa vähemmän 0-17-vuotiaita³, kuten myös verrattaessa suhdelukua muihin hankekuntiin. Hankevuosien aikana myös yksinhuoltajaperheiden määrä on hieman vähentynyt, mutta se on jonkin verran maakunnan keskiarvoa korkeampi. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lukumäärä puolestaan on jonkin verran kasvussa, ja on niin ikään hieman maakunnan keskiarvoa korkeampi. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä olevien määrässä on tapahtunut huomattava lasku 10,5%:sta 5,9%:iin vuosien 2005 – 2006 välillä. Tähän laskuun voi olla useita syitä, kuten kirjaamistapojen muuttuminen tai resurssien suuntaaminen pois avohuollon toimenpiteistä. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on pysynyt lähes samana vuosien 2002 – 2005 aikana, joilta tilastot ovat saatavissa. Verrattuna muihin Välittävät sukupolvet –hankkeessa mukana olleisiin kuntiin,

³ Tilanne muuttuisi mikäli tarkasteltaisiin 0-17- vuotiaiden määrää esimerkiksi suhteessa yli 65 – vuotiaaseen väestöön. Jyväskylä on suurten oppilaitosten kaupunki, joten sen ikärakenteessa korostuu 17-30 -vuotiaiden osuus.

Jyväskylässä kodinhoitoapua saaneita lapsiperheitä on huomattavasti muita kuntia enemmän. Vuoteen 2005 saakka lastensuojelun avohuollon piirissä on myös ollut huomattavasti muita kuntia enemmän lapsia, mutta vuodesta 2006 alkaen määrä vaikuttaa asettuneen lähelle muiden hankekuntien suhdelukuja.

	Asu- kas- luku	Lapset alle 18 -vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuolta- japerheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tä)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 -vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 - vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% kaikista lapsi- perheistä)
2002	81 110	15 097 (18,6)	2935 (21,5)	232 (1,5)	1650 (10,9)	702 (8,2)
2003	82 409	15 240 (18,5)	2916 (21,2)	241 (1,6)	1584 (10,4)	699 (8,1)
2004	83 582	15 209 (18,2)	2910 (21,0)	263 (1,7)	1540 (10,1)	745 (8,6)
2005	84 434	15 213 (18,0)	2871 (20,7)	258 (1,7)	1599 (10,5)	686 (8,0)
2006	84 739	15 123 (17,8)	2845 (20,4)	274 (1,8)	893 (5,9)	0
2007	85 402	15 075 (17,7)	2854 (20,3)	275 (1,8)	948 (6,3)	0

Taulukko 2: Väestötietoja vuosilta 2002 - 2007, Jyväskylä

7.2 Jämsän seutu

Jämsän seutu tuli mukaan Välittävät sukupolvet –hankkeeseen vuoden 2005 aikana. Aktiivisin toimija alueella on kokousmuistioiden perusteella ollut Jämsän seudun Pelastakaa Lapset ry. Paikkakunnalla valittiin toimintamalliksi pienryhmätoiminta, eikä paritoimintaa missään vaiheessa käynnistetty. Pienryhmiä toimi hankeaikana kolme, yksi Jämsässä vuonna 2007 ja kaksi Jämsänkoskella vuosina 2006 ja 2007. Toiminnan käynnistäminen ja paikallisten kumppaneiden löytäminen vaikuttaa kokousmuistioiden perusteella olleen Jämsän seudulla muita hankekuntia hankalampaa. Erityisen vaikeaa näyttää olleen julkisen sektorin edustajien mukaan saaminen. Jämsän Pelastakaa Lapset ry. oli jo ennen hanketta organisoinut seudulla varamummo ja –pappa toimintaa, joten on mahdollista ettei toiminnalle mm. tästä syystä ollut riittävää tilausta. Jämsän seudulla toimi hankeaikana kaikkiaan 9 aikuisystävää. Lapsia pienryhmätoiminnassa oli mukana kaikkiaan 21. (Kari &

Rajalin 2008; paikallisen työryhmän kokousmuistiot.) Kuvaus Jämsän paikallistoimijoista on luvussa 8.3.

Jämsän seudulla alle 17-vuotiaiden osuus väestöstä noudattelee maakunnan keskiarvoa. Yksinhuoltajaperheiden määrä on hienoisessa kasvussa ja noudattelee maakunnan keskiarvoa ja, Jyväskylä pois lukien, muiden hankekuntien vastaavia määriä. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä on maakunnan keskiarvoa ja muita hankekuntia vähemmän lapsia. Kodinhoitoapua saaneita lapsiperheitä on huomattavasti muita hankekuntia ja maakunnan keskiarvoa vähemmän. (Ks. taulukko 3.)

	Asu- kas- luku	Lapset 0-17 – vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuolta- japerheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tä)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 –vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 – vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% lapsiperheistä)
2002	24 758	5 145 (20,8)	472 (17,3)	36 (0,7)	184 (3,6)	23 (0,8)
2003	24 621	5 061 (20,6)	484 (18,0)	35 (0,7)	159 (3,1)	23 (0,9)
2004	24 509	5 013 (20,5)	464 (17,5)	44 (0,9)	154 (3,1)	17 (0,6)
2005	24 327	4 960 (20,4)	480 (18,4)	35 (0,7)	156 (3,1)	14 (0,5)
2006	23 612	4 747 (20,0)	473 (19,0)	40 (0,8)	185 (3,8)	13 (0,5)
2007	23 398	4 658 (19,9)	469 (19,1)	47 (1,0)	204 (4,4)	11 (0,4)

Taulukko 3: Väestötietoja vuosilta 2002 – 2007, Jämsä (+ Jämsänkoski)

7.3 Keuruu

Keuruu tuli mukaan Välittävät sukupolvet – hankkeeseen vuoden 2005 aikana. Keuruulla toimintamalliksi valittiin pienryhmätoiminta. Pienryhmiä perustettiin kaksi⁴, yksi Keuruulle tammikuussa 2007 ja toinen Haapamäelle maaliskuussa 2007. Kokousmuistioiden perusteella Keuruulla avaintoimijoiksi valikoituivat heti alusta saakka Keuruun 4H, Haapamäen SPR sekä

⁴ Keuruun seudulla ongelmia on kokousmuistioiden perusteella ollut ennen kaikkea lasten rekrytoimisessa mukaan toimintaan.

kaupungin sosiaalitoimisto. Kuvaus koko toimijaverkostosta on luvussa 8.3., jossa käsitellään laajemmin hankkeiden resursseja. Keuruulla mukana oli kaikkiaan 9 lasta ja 6 aikuisystävää. (Kari & Rajalin 2008; paikallisen työryhmän kokousmuistiot.)

0-17 –vuotiaita on Keuruulla hieman maakunnan keskitasoa vähemmän. Yksinhuoltajaperheiden osuus kaikista lapsiperheistä vaihtelee vuosittain, mutta noudattelee suurin piirtein maakunnan keskitasoa. Kodin ulkopuolelle sijoitettuja on aavistuksen Keski-Suomen yleistasoa vähemmän. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä olevien määrä on ollut hankevuosien aikana lievässä kasvussa ja on noussut hieman maakunnan keskiarvoa korkeammalle. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden määrä on jonkin verran maakunnan keskitason alapuolella. Ks. taulukko 4.

	Asu- kas- luku	Lapset 0-17 – vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuolta- japerheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tä)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 –vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 – vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% lapsiperheistä)
2002	11 510	2 301 (20,0)	225 (18,4)	16 (0,7)	90 (3,9)	20 (1,6)
2003	11 395	2 242 (19,8)	234 (19,7)	21 (0,9)	126 (5,6)	18 (1,5)
2004	11 260	2 177 (19,3)	222 (19,3)	19 (0,9)	122 (5,6)	20 (1,7)
2005	11 180	2 135 (19,1)	227 (20,0)	21 (1,0)	156 (7,3)	30 (2,6)
2006	11 005	2 069 (18,8)	211 (19,4)	18 (0,9)	141 (6,8)	0
2007	10 919	2 037 (18,7)	203 (18,9)	17 (0,8)	165 (8,1)	0

Taulukko 4: Väestötietoja vuosilta 2002 – 2007, Keuruu (+ Haapamäki)

7.4 Pihtipudas

Pihtiputaalle perustettiin oma paikallinen työryhmä vuoden 2006 lopussa, sitä ennen pihtiputaalaiset olivat osallistuneet Viitasaaren työryhmän toimintaan. Varsinainen aikuisystävätoiminta alkoi Pihtiputaalla alkuvuodesta 2007. Toimintamalliksi valittiin pienryhmätoiminta, ja sen toiminta käynnistyi lokakuussa 2007. Pienryhmään osallistui 5 lasta ja 3 aikuisystävää. Kokousmuistioista voi päätellä, että Pihtiputaan 4H-yhdistys yhdessä sosiaalitoimen kanssa ovat olleet toiminnan käynnistämisen ja ylläpitämisen moottorit aikuisystävätoiminnan työntekijöiden ohella. Kuvaus kaikista toimijoista on luvussa 8.3. (Kari & Rajalin 2008; paikallisen työryhmän kokousmuistiot.)

0-17 –vuotiaiden osuus koko väestöstä on Pihtiputaalla noin prosenttiyksikön korkeampi kuin maakunnassa keskimäärin. Yksinhuoltajaperheiden määrä noudattaa maakunnan keskiarvoa. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä on ollut nousussa, ja se on hankevuosien aikana noussut maakunnan keskitasolle. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä olevien määrä on vaihdellut hankevuosien aikana parin prosenttiyksikön verran suuntaan ja toiseen, mutta noudattelee maakunnan keskiarvotasoa. Kodinhoitoapua on Pihtiputaalla saatu vuoteen 2006 saakka hieman maakunnan keskitasoa enemmän, mutta vuonna 2006 kodinhoitoavun määrä on laskenut huomattavasti. Tämä kertonee enemmänkin käytettävissä olevien resurssien vähenemisestä, kuin kodinhoitoavun tarpeen laskusta. Ks. taulukko 5.

	Asu- kas- luku	Lapset 0-17 – vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuolta- japerheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tät)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 –vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 – vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% lapsiperheistä)
2002	5 046	1 111 (22,0)	103 (19,0)	5 (0,5)	35 (3,2)	22 (4,1)
2003	4 996	1 071 (21,4)	98 (18,7)	7 (0,7)	79 (7,4)	16 (3,1)
2004	4 984	1 076 (21,6)	95 (18,8)	9 (0,8)	60 (5,6)	22 (4,4)
2005	4 917	1 049 (21,3)	94 (19,3)	11 (1,0)	76 (7,2)	21 (4,3)
2006	4 843	1 025 (21,2)	94 (19,5)	11 (1,1)	58 (5,7)	7 (1,5)
2007	4 784	1 026 (21,4)	83 (17,5)	14 (1,4)	71 (6,9)	0

Taulukko 5: Väestötietoja vuosilta 2002 – 2007, Pihtipudas

7.5 Saarijärvi

Saarijärvi tuli mukaan Välittävät sukupolvet hankkeeseen vuonna 2005, mutta toiminnan käynnistäminen kesti hyvin pitkään. Osallistujat paikallisen työryhmän kokouksissa ovat vaihtuneet huomattavan usein, eikä varsinaista avaintahoa kokousmuistioden pohjalta voida nimetä. Yksi henkilö, joka on edustanut samalla sekä Saarijärven seurakuntaa, nuorisotoimea sekä Nuorisorengasta, on ollut työryhmien toiminnassa säännöllisesti mukana. Toimintamuodoksi valittiin Saarijärvelläkin ensisijaisesti pienryhmätoiminta ja hankkeen aikana käynnistettiin yksi ryhmä maaliskuussa 2007. Pienryhmään osallistui 9 lasta ja 5 aikuisystävää. (Kari & Rajalin 2008; paikallisen työryhmän kokousmuistiot.) Kuvaus Saarijärven verkoston toimijoista luvussa 8.3.

Saarijärvellä 0-17 –vuotiaiden osuus väestöstä on lähes täsmälleen maakunnan keskitasolla. Yksinhuoltajaperheiden määrä on vuoteen 2007 ollut selvästi maakunnan keskitason alapuolella, mutta vuonna 2007 määrä nousi

maakunnan keskitasolle. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä noudattelee maakunnan keskiarvoja. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä olevien määrä on vaihdellut hankevuosien aikana, nousten vuonna 2007 hieman maakunnan keskitason yläpuolelle. Kodinhoitoapua saaneita lapsiperheitä on Saarijärvellä huomattavasti maakunnan keskitasoa vähemmän. Kaikissa hankekunnissa Jämsää lukuun ottamatta on kodinhoitoapua saaneita lapsiperheitä suhteessa enemmän kuin Saarijärvellä. Tässäkin tapauksessa kyse lienee enemmän resurssien jaosta kaupungin sisäisesti kuin kodinhoitoavun tarpeen vähäisyydestä.

	Asu- kas- luku	Lapset 0-17 – vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuolta- japerheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tä)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 –vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 – vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% lapsiperheistä)
2002	10 278	2 204 (21,4)	200 (15,9)	19 (0,9)	112 (5,1)	9 (0,8)
2003	10 205	2 157 (21,1)	204 (16,8)	22 (1,0)	111 (5,1)	7 (0,6)
2004	10 096	2 091 (20,7)	190 (16,1)	22 (1,1)	105 (5,0)	7 (0,6)
2005	10 041	2 057 (20,5)	200 (17,1)	22 (1,1)	126 (6,1)	2 (0,2)
2006	9 955	2 026 (20,4)	202 (17,7)	28 (1,4)	115 (5,7)	4 (0,4)
2007	9 845	1 985 (20,2)	208 (18,6)	23 (1,2)	153 (7,7)	1 (0,1)

Taulukko 6: Väestötietoja vuosilta 2002 – 2007, Saarijärvi

7.6 Viitasaari

Viitasaari liittyi Välittävät sukupolvet –hankkeeseen vuoden 2005 aikana. Toimintamuodoksi valittiin paritoiminta, ja Viitasaari oli Jyväskylän ohella ainoa hankekunta, jossa järjestettiin paritoimintaa. Kokousmuistioden perusteella Viitasaarella aktiivisimmat työryhmän kokouksiin osallistujat olivat ev.lut. seurakunta sekä sosiaalitoimi. Järjestöpuolelta aktiivisimmin mukana olivat Viitasaaren 4H –yhdistys sekä Mielenterveysseura. Mielenterveysseuralla oli toiminnan alkaessa jo omia suunnitelmia varamummo ja –pappa toiminnan aloittamiseksi, joten se oli luonteva yhteistyökumppani aikuisystävätoiminnalle. Hankekunnista ainoana Viitasaarella jokaisessa työryhmän kokouksessa oli läsnä sosiaalitoimen edustaj(i)a. Paritoimintaan osallistui hankkeen aikana 8 lasta ja 5 aikuisystävää. (Kari & Rajalin 2008; paikallisen työryhmän kokousmuistiot.) Verkoston tarkempi kuvaus luvussa 8.3.

Viitasaari ja Pihlputas olivat Välittävät sukupolvet hankkeen alussa vuonna 2005 juuri yhdistäneet palveluntuotantonsa yhteisen Wiitaunionin alle, ja tästä syystä aluksi myös aikuisystävätoimintaa pyrittiin organisoimaan molemmissa kunnissa yhteisellä työryhmällä. Vuoden 2006 lopussa Pihlputaalle perustettiin kuitenkin oma työryhmä.

Viitasaarella 0-17 –vuotiaiden osuus väestöstä kutistuu hankekunnista nopeinta tahtia, ja se onkin selvästi alle maakunnan keskitason. Vuoteen 2007 saakka yksinhuoltajaperheiden osuus lapsiperheistä on ollut maakunnan keskitasoa ja muita hankekuntia alhaisempi, mutta vuoden 2007 aikana se on noussut maakunnan keskitasolle. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä on ollut hankevuosien aikana kasvussa ja se on hieman maakunnan keskitason yläpuolella. Lastensuojelun avoimuuden tukitoimien piirissä on ollut selvästi maakunnan keskitasoa vähemmän lapsia ja määrä on vaihdellut vuosittain. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden määrä on maakunnan keskiarvoa alhaisempi, ja hankekunnista vain Saarijärvellä ja Jämsässä kodinhoitoapua on saatu vähemmän.

	Asu- kas- luku	Lapset 0-17 – vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuolta- japerheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tä)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 –vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 – vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% lapsiperheistä)
2002	7 728	1 571 (20,3)	119 (14,4)	14 (0,9)	61 (3,9)	18 (2,2)
2003	7 602	1 506 (19,8)	122 (15,3)	14 (0,9)	61 (4,1)	12 (1,5)
2004	7 524	1 472 (19,6)	131 (17,1)	15 (1,0)	47 (3,2)	10 (1,3)
2005	7 458	1 429 (19,2)	126 (17,0)	19 (1,3)	42 (2,9)	13 (1,8)
2006	7 445	1 421 (19,1)	123 (16,6)	21 (1,5)	64 (4,5)	10 (1,4)
2007	7 406	1 368 (18,5)	134 (18,4)	18 (1,3)	0	7 (1,0)

Taulukko 7: Väestötietoja vuosilta 2002 – 2007, Viitasaari

7.7 Äänekoski

Äänekoski tuli mukaan Välittävät sukupolvet –hankkeeseen vuoden 2005 aikana. Äänekoskella keskusteltiin sekä pari- että pienryhmätoiminnan tarpeesta, mutta päädyttiin toteuttamaan pienryhmätoimintaa. Aktiivisimmat työryhmän osallistujat ovat Äänekoskella olleet sosiaalitoimen viranhaltijat sekä Äänekosken Katulähetysten ja Koskelan Settlementin / Koskelan nuoret ry:n projektityöntekijät. Hankkeen aikana Äänekoskella toimi kolme pienryhmää (käynnistyen 11/2006, alkuvuodesta 2007 ja 10/2007) sekä yksi aikuisystävä sisarusparin kanssa. Lisäksi lokakuussa 2007 aloitti kolme lyhytaikaista pienryhmää, joiden toiminnasta vastasivat Keski-Suomen opiston opiskelijat. Näiden ryhmien kesto oli 5kk⁵. Kaiken kaikkiaan Äänekoskella toiminnassa oli mukana 24 lasta ja 14 aikuisystävää. (Kari & Rajalin 2008; paikallisen työryhmän kokousmuistiot.)

⁵ Lähtökohtaisesti aikuisystävätoiminnassa edellytetään 12 kk:n sitoutumista toimintaan.

Äänekoskella 0-17 –vuotiaiden osuus väestöstä on jopa hieman maakunnan keskitason yläpuolella. Yksinhuoltajaperheiden määrä puolestaan on jonkin verran maakunnan keskitasoa ja muita hankekuntia alempana. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä on täsmälleen maakunnan keskitasolla ja lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä olevien osuus taas keskitason alapuolella. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on vähemmän kuin maakunnassa keskimäärin, ja sijoittuu hankekuntien joukossa vähiten kotiapua tarjoavien kuntien joukkoon.

	Asu- kas- luku	Lapset 0-17 – vuotta (% koko väes- töstä)	Yksinhuolta- japerheiden osuus lapsi- perheistä (% lapsiperheis- tä)	Kodin ulko- puolelle sijoitetut 0- 17 –vuotiaat (% vastaa- vanikäisestä väestöstä)	Lastensuojelun avohuollon tuki- toimien piirissä olevat 0-17 – vuotiaat (% vas- taavanikäisestä väestöstä)	Kodinhoi- toapua saaneet lapsiperheet (% lapsiperheistä)
2002	20 425	4 499 (22,0)	424 (17,9)	43 (1,0)	202 (4,5)	31 (1,3)
2003	20 457	4 496 (22,0)	420 (17,8)	43 (1,0)	210 (4,7)	29 (1,2)
2004	20 384	4 455 (21,9)	401 (17,2)	41 (0,9)	205 (4,6)	28 (1,2)
2005	20 345	4 393 (21,6)	397 (17,4)	47 (1,1)	241 (5,5)	31 (1,4)
2006	20 341	4 339 (21,3)	386 (17,0)	49 (1,1)	204 (4,7)	3 (0,1)
2007	20 404	4 361 (21,4)	407 (17,9)	56 (1,3)	201 (4,6)	4 (0,2)

Taulukko 8: Väestötietoja vuosilta 2002 – 2007, Äänekoski

8 HANKKEIDEN RESURSSIT

Tässä luvussa käydään läpi Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet – hankkeiden resursseja. Resurssit on tarkastelussa jaettu talouteen, henkilöstöön sekä verkostoihin. Kumppanit käsitellään omana lukunaan sen vuoksi, että hankkeiden toteuttamissuunnitelmissa ja tavoitteissa kumppanuuden kehittämiseksi, toimivuudelle ja pysyvien ehkäisevän lastensuojelun verkostojen luomiselle on laitettu runsaasti painoarvoa. Varsinkin Välittävät sukupolvet –hankkeen toteutuksessa on nojaututtu vahvasti paikallisiin verkostoihin. Kumppanien osallistumista hankkeen toimintaan kartoitettiin arvioinnin aikana strukturoidulla kyselyllä. Verkostojen pysyvyyttä voidaan tarkastella vertaamalla tämän hetkisessä aikuisystävätoiminnassa mukana olevia toimijoita hankkeissa mukana olleisiin toimijoihin.

8.1 Talous

Taulukossa 9 on esitetty Sukupolvet verkoksi –hankkeen menojen toteuma yhteenvetona koko hankkeen ajalta. Toteuma on laskettu RAY:lle toimitetun projektipottiseurannan pohjalta.

	Toteutuneet kulut vuosina 2002-2004 (euroina)	Prosenttia (%) hankkeen kuluista	kaikista
Henkilöstökulut (palkat ja palkkiot sivukuluineen, koulutus ja virkistys, muut henkilöstökulut)	100 132	80,4	
Matkakulut (matkaliput ja majoitus, kilometrikorvaukset ja päivärahat)	3 326	2,7	
Hallinto- ja toimistokulut (taloushallinto, posti- ja puhelin- ja toimistotarvikkeet, laitteiden korjaukset ja vakuutukset, muut toimistokulut)	4 238	3,4	
Toimitilojen ja laitteiden vuokrat	5 626	4,5	
Markkinointi, tiedottaminen ja edustuskulut	1 534	1,2	
Projektin materiaalikulut	3 801	3,1	
Muut kulut (leiritoiminta, ostopalvelut, muut kulut)	5 920	4,8	
YHTEENSÄ	124 577	100	

Taulukko 9: Sukupolvet verkoksi –hankkeen menojen toteuma koko hankkeen ajalta (2002-2004).

Sukupolvet verkoksi –hankkeen ehdottomasti suurin menoerä on ollut projektityöntekijän palkkamenot, jotka muodostivat noin 80 % koko hankkeen menoista. Aikuinen – lapsi parien toimintamenoihin kuuluvia kuluja on todennäköisesti osittain sekä projektin materiaalikuluissa että muissa kuluissa. Nämä muodostavat kuitenkin yhteensä vain noin 8 % koko hankkeen kuluista. Jos materiaalikulujen ja muiden kulujen yhteissumma jaetaan hankkeeseen osallistuneiden lasten lukumäärällä (29 lasta), saadaan toimintamenoiksi per aikuinen – lapsi –pari noin 335 € kolmen vuoden aikana eli noin 112 € vuodessa.

Projektityöntekijän matkakuluihin on hankkeen aikana kulunut vajaa kolme prosenttia kaikista kuluista, joka on myös erittäin vähän. Sukupolvet verkoksi –hankkeen kohdealueet Keljo, Keltinmäki, Myllyjärvi ja Mäyrämäki sijaitsevat Jyväskylän kaupungin sisällä, joten päivittäinen liikkuminen kohdealueilla ei ole aiheuttanut suuria kilometrikorvauksia. Tilanne on aivan toinen Välittävät sukupolvet –hankkeeseen verrattuna, jossa kohdealueena on ollut koko maakunta.

Sukupolvet verkoksi –hankkeen markkinointi ja tiedottamiskuluja voidaan pitää erittäin pieninä ottaen huomioon, että hankkeen tavoitteena on ollut kehittää uusi toimintamalli ja ottaa se käyttöön kohdealueilla. Markkinointi ja tiedottaminen muodostavat vain 1,2 % koko hankkeen kuluista.

Taulukosta 10 näkyvät Välittävät sukupolvet –hankkeen kulut vuosina 2005 – 2007. Kulut on koottu taulukkoon hankkeen tuloseurannan pohjalta. Henkilöstömenot ovat muodostaneet 78,9 % koko hankkeen kuluista, joten taso on sama kuin Sukupolvet verkoksi –hankkeen aikana. Välittävät sukupolvet –hankkeessa matkakulujen osuus kaikista on kuluista on 7 %, ja tämä on henkilöstökulujen jälkeen seuraavaksi suurin yksittäinen menoerä.

	Toteutuneet kulut vuosina 2005-2007 (euroina)	Prosenttia (%) kaikista hankkeen kuluista
Henkilöstökulut (palkat ja palkkiot sivukuluineen, koulutus ja virkistys, muut henkilöstökulut)	196 349	78,9
Matkakulut (matkaliput ja majoitus, kilometrikorvaukset ja päivärahat)	17 469	7,0
Hallinto- ja toimistokulut (taloushallinto, posti- ja puhelin- ja postikulut, toimistotarvikkeet, laitteiden korjaukset ja vakuutukset, muut toimistokulut)	7 882	3,2
Toimitilojen ja laitteiden vuokrat	12 247	4,9
Markkinointi, tiedottaminen ja edustuskulut	2 558	1,0
Projektin materiaalikulut	6 593	2,6
Muut kulut (leiritoiminta, ostopalvelut, muut kulut)	5 768	2,3
YHTEENSÄ	248 866	100

Taulukko 10: Välittävät sukupolvet –hankkeen menojen toteuma koko hankkeen ajalta, 2005-2007.

Markkinointiin ja tiedottamiseen on tässäkin hankkeessa käytetty erittäin pieni osuus kaikista kuluista, vain yhden prosenttiyksikön verran. Jatkossa samantyyppisissä hankkeissa voisi olla paikallaan pohtia pitäisikö tiedottamiseen ja markkinointiin varata enemmän niin taloudellisia kuin henkilöstöresurssejakin, sillä kohdehankkeiden kumppanit ovat kyselyissä kommentoineet tiedottamista ja hankkeen epäkohtia mm. tällä tavalla:

*”Asian markkinoinnissa ja toiminnan vakiinnuttamisessa keskeiset kehittämiskohde-
teet.”*

”Ehkä alkuvaiheessa ja 2/3 vaiheessa laajapohjainen info, jossa mahdollisimman selkeästi esitellään tavoitteet ja odotukset puolin ja toisin.”

”Tiedotus: kuka järjestää, milloin, missä, kenelle ilmoittautua jne.”

”Tieto tuli aluksi hyvin, mutta sitten se katkesi...”

Välittävät sukupolvet –hankkeen materiaalikulut ja muut kulut, joihin sisältyvät siis pari- ja pienryhmätoiminnan käyttömenot, ovat yhteensä vain 4,9 % kokonaiskuluista. Tässä on hieman laskua verrattuna Sukupolvet verkoksi –hankkeeseen, jossa vastaavat menot olivat 8 % kaikista kuluista. Kun materiaalikulujen ja muiden kulujen yhteissumma jaetaan kolmen vuoden ajalle ja tämä edelleen hankkeeseen osallistuneiden lasten määrällä (134 lasta), jää toimintamenoiksi per lapsi noin 31 euroa vuodessa. Jonkin verran pari- ja pienryhmätoiminnan käyttökuluja lienee kirjattuna myös hallintokulujen alle, mutta näitä on vaikea jälkikäteen nostaa esille.

Kulujen tarkasteleminen prosenttiosuuksien kautta näyttää selkeästi, että suurin osa hankkeiden kuluista on ollut henkilöstö-, matka- ja hallintokuluja. Varsinaiselle pari- ja pienryhmätoiminnan käyttömenoihin on jäänyt hyvin pieni summa. Tästä näkökulmasta ymmärtää myös erään kumppanin palautekyselyssä antaman kommentin: *”Hanke sinällään on syönyt RAY:n rahat lähes kaikki ja varsinaiselle toiminnalle niitä ei ole riittänyt kuin muruja”*. On kuitenkin muistettava, että ilman palkattuja työntekijöitä ja heidän aktiivista liikkumistaan koko maakunnan alueella, Välittävät sukupolvet –hankkeen aikana olisi tuskin pystytty aloittamaan toimintaa seitsemän kunnan alueella. Yleisesti ottaen niin vapaaehtoiset, lasten vanhemmat kuin hankkeen kumppanitkin näkevät kuitenkin palkattujen työntekijöiden olevan hankkeen toiminnan kannalta ensiarvoisen tärkeässä asemassa⁶. Vapaaehtoiset ovat kommentoineet asiaa haastatteluissa seuraavasti:

”Sitä viedään eteenpäin sitä asiaa sill tavall niinku mietitysti ja ballitusti, ei vaan huiskita ja ruiskita menemään ja yhdistellä ihmisiä sattumanvaraisesti ja silleen.”

”Joku joka ottaa vastuun koko hommasta. Tämä mielellään ulkopuolinen, koska jos kaikki ei suju lapsen ja mentorin kaa.”

”Kyllä mä näkisin, ett se on avainasia, ett on joku henkilö, joka koordinoi tätä toimintaa.”

⁶ Myös Springate et al. (2008) ovat todenneet sukupolvien välistä mentorointia kehittäneitä hankkeita tutkiessaan, että tehokkaaseen suunnitteluun ja toiminnan valmisteluun tarvitaan myös riittävät henkilöstöresurssit.

Kun Välittävät sukupolvet –hankkeen loppuessa 2007 kysyttiin kyselomakkeella⁷ kumppaneilta, miten toiminnan vakiinnuttamista voitaisiin parhaiten edistää he vastasivat muun muassa:

”Mielestäni tällainen toiminta tarvitsee toimiakseen organisaattorin, joka huolehtii vapaaehtoisten ja lasten/nuorten tarpeista.”

”Vastuu jollekin taholle, toiminnan rahoituksen turvaaminen.”

Keskustelu taloudellisten resurssien niukkuudesta on ollut leimallista Välittävät sukupolvet –hankkeelle. Siitä on keskusteltu niin työntekijöiden tiimi-palaverissa, hankkeen ohjausryhmässä kuin myös vapaaehtoisten aikuisystävien kanssa. Vapaaehtoiset aikuisystävät ovat haastattelussa kommentoineet asiaa mm. seuraavasti:

”Rahan käyttö, perheet eivät aina tiedä, missä kulkee projektin kulukorvausten raja.”

”Ehkä vähän paremmin vois informoida näitä perheitä siitä että... et sitä rahaa ei niinku voi ihan hirveesti käyttää. ... Et se ois niinku hyvä, että vanhemmat korostais niille lapsilleen, että tää ei oo nyt sitä, että niinku aikuisystävät vie teidät kaikkiin kalliisiin tapahtumiin ja kalliisiin juttuihin. Että tässä on niinku muustakin kyse.”

Toisaalta sekä vapaaehtoiset että kumppanit ovat nostaneet esille hankkeen kautta tulleen rahoituksen tärkeyden, sillä suurin osa mukana olleista perheistä on yhden vanhemman perheitä, joissa ei useinkaan ole taloudellisia mahdollisuuksia tarjota lapsille elokuvailtoja, uimahallireissuja tai maksullisia harrastuksia.

”...kokemuksia, mitkä eivät muuten taloudellisesti mahdollisia.”

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

”Rahoituspuoli on hyvä! Se on mahdollistanut esimerkiksi tivolin ja sirkuksen.”

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

⁷ Kaikkien kumppanikyselyjen vastaajien taustatiedot ovat koottuna taulukkona raportin liitteenä.

8.2 Henkilöstö

Sukupolvet verkoksi –hankkeessa työskenteli ainoastaan yksi projektityöntekijä, joka vastasi kaikesta toiminnasta projektin kuluessa. Tukenaan hänellä oli Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Koske) asiantuntijoista koostuva työyhteisö. Projektityöntekijä toimi hankkeen aikana mm. seuraavissa rooleissa: aluetyöntekijänä, lapsi- ja perhesosiaalityöntekijänä, suunnittelijana ja kehittäjänä, kouluttajana, ryhmänvetäjänä, arvioijana, havainnoijana, dokumentoijana, raportoijana ja tiedottajana (Moilanen 2005). Työnkuva on ollut hyvin laaja, ja voi varsin perustellusti todeta, että projektityöntekijällä olisi ollut hyvä olla rinnallaan työpari.

Hankkeessa on ollut kyse uuden toimintamallin luomisesta, käyttöönottamisesta ja kehittämisestä, ja tämän tyyppisessä toiminnassa työparityöskentely olisi todennäköisesti ollut sekä tuloksellisempaa että työssä viihtymisen ja hyvinvoinnin kannalta parempi ratkaisu. Lisäksi projektityöntekijä on toiminut hankkeen aikana runsaasti myös sosiaalityöntekijän roolissa kohdaten perheitä heidän vaikeissakin elämäntilanteissaan. Yksintyöskentely on eräs sosiaalityön riskitekijöistä, ja jatkossa samantyyppisissä hankkeissa olisi hyvä kiinnittää huomiota työturvallisuuteen sekä työssä jaksamiseen myös tästä näkökulmasta⁸. Sosiaalialan hankkeissa olisi jo suunnitteluvaiheessa hyvä ottaa huomioon mahdollinen työnohjauksen tarve, ja huomioida tämä myös määrärahoissa. Esimerkiksi Sukupolvet verkoksi –hankkeen aikana Koskessa perustettiin vertaistukiryhmä yksinäisille projektinvetäjille ja –työntekijöille, ja hankkeen projektityöntekijä on ollut tässä ryhmässä mukana.

⁸ Springate et al. (2008) totesivat tutkiessaan sukupolvien välisen mentoroinnin hankkeita, että tärkeä projektien onnistumisen edellytys on sitoutunut ja asiastaan innostunut henkilöstö.

	2005	01-08/2006	09-12/2006	01-07 / 2007	08-12 / 2007
Projektinvetäjä Johanna Moilanen	100% työaika	01-03/2006 100% 04-11/2006 80%	12/2006 60%	60% työaika	
Projektityöntekijä Taina Heinonen	50% työaika				
Projektityöntekijä Auli Majuri-Naappi		50% työaika (Jämsän ja Keuruun seudut)	60% työaika (Jämsän ja Keuruun seudut)		
Projektityöntekijä Maia Fandi		55% työaika (Jyväskylä)	60% työaika (Jyväskylä)	80% työaika (Jyväskylä ja Jämsän seutu)	
Projektityöntekijä / hankekoordinaattori (08/2007 alkaen) Minna Rajalin		60% työaika (Pihtipudas, Saarijärvi, Viitasaari, Äänekoski)	60% työaika (Pihtipudas, Saarijärvi, Viitasaari, Äänekoski)	90% työaika (Keuruun seutu, Pihtipudas, Saarijärvi, Viitasaari, Äänekoski)	100% työaika (Keuruun seutu, Pihtipudas, Saarijärvi, Viitasaari, Äänekoski)
Hankekoordinaattori Anu Kari					100% työaika (Jyväskylä ja Jämsän seutu)

Taulukko 11: Välittävät sukupolvet –hankkeen projektihenkilöstö.

Välittävät sukupolvet –hankkeessa on ollut kaiken kaikkiaan työssä kuusi henkilöä, eri mittaisilla määrä- ja osa-aikaisilla työsopimuksilla. Yllä taulukossa 11 ovat työsuhteiden kestot ja osa-aikaprosentit koottuina ohjausryhmän ja työntekijöiden tiimipalaverien muistioiden pohjalta.

Vuonna 2005 projektissa aloitti projektinvetäjä sekä osa-aikainen projektityöntekijä. Osa-aikaisen projektityöntekijän lopetettua hankkeessa vuoden 2005 lopussa ja hankkeen taloudellisen tilanteen selkiytyessä palkattiin vuoden 2006 alusta kolme osa- ja määräaikaista projektityöntekijää. Vuoden 2006 alusta myös projektinvetäjä työskenteli osa-aikaisesti. Osa-aikaiset työajat elivät projektin taloudellisen tilanteen mukaan vuoden 2006 kuluessa. Vuoden 2007 alkupuoliskolla projektinvetäjän työsuhde muutettiin osa-aikaiseksi 60% työajaksi. Samalla kahden projektityöntekijän osa-aikaisuudet muutettiin 80% ja 90% työajoiksi. Kesällä 2007 projektinvetäjä siirtyi muihin tehtäviin ja toinen projektityöntekijöistä jäi äitiyslomalle. Jäljelle jääneen projektityöntekijän nimike muutettiin hankekoordinaattoriksi ja hankkeeseen palkattiin myös toinen täysipäiväinen hankekoordinaattori. Loppuvuo-

den 2007 hankkeessa työskenteli kaksi täysipäiväistä hankekoordinaattoria, jotka jakoivat hankkeen hallinnointivastuun ja toiminta-alueet keskenään.

Työntekijöiden tiimipalaverien muistioista voi päätellä, että osa-aikaisuudet ovat vaikeuttaneet työajanhallintaa sekä asettaneet haasteita työtehtävien hoitamiselle. Usean osa-aikaisen työntekijän palkkaamisella on pyritty hankkeiden aikana varmistamaan ”oma” työntekijä kolmelle eri hankealueelle. Paikallisten työryhmien kokousmuistioista päätellen tämä järjestely on kuitenkin aiheuttanut epäselvyyttä myös paikallisille kumppaneille. Työntekijöiden kesken epäselvyyttä on aiheuttanut eniten projektinvetäjän osa-aikainen työskentely.

Hanketyöntekijät ovat vaihtuneet usein erityisesti Keuruun ja Jämsän seuduilla, ja tämä on selvästi vaikuttanut hankkeen etenemiseen. Vaikeudet löytää sitoutuneita kumppaneita ennen kaikkea Jämsän seudulla saattavat osaltaan juontaa juurensa projektityöntekijöiden suuresta vaihtuvuudesta. Julkisen ja kolmannen sektorin projektityhteistyötä tutkiessaan Laamanen et al. (2002) totesivat, että projektityhteistyötä eniten vaikeuttavia tekijöitä ovat mm. juuri jatkuva muutos ja ihmisten vaihtumisesta ja väsymisestä johtuvat sitoutumisen ongelmat. Springate et al. (2008) huomasivat sukupolvien välistä mentorointia kehittäneitä hankkeita tutkiessaan, että yksi suurimmista projektien onnistumisen esteistä on työntekijöiden jatkuva vaihtuvuus. Välittävät sukupolvet –hankkeen hallinnoinnin, prosessin toimivuuden ja työntekijöiden työssä jaksamisen näkökulmasta olisikin saattanut olla parempi ratkaisu käyttää rajalliset taloudelliset resurssit esimerkiksi kahden täysipäiväisen työntekijän palkkaamiseen usean osa-aikaisen sijasta.

8.3 Kumppanit

Paikallisilla kumppaneilla on ollut suuri merkitys molemmissa hankkeissa. Kumppaneiden merkitys korostui Välittävät sukupolvet –hankkeessa, jonka toimintasuunnitelmaan on lähtökohtaisesti kirjattu toiminnan organisoinnin muodoksi paikallinen verkostoituminen sekä tavoitteeksi luoda paikallisia ehkäisevän lastensuojelun verkostoja. Tässä luvussa on kuvioden avulla kuvattu verkostojen toimijat sekä heidän osallistumisensa paikallisten työryhmien kokouksiin. Samalla pohditaan paikallisten työryhmien merkitystä hankkeiden (lähinnä Välittävät sukupolvet –hankkeen) toiminnalle, sekä käydään lävitse kyselyillä⁹ koottua tietoa kumppaneiden mielipiteistä ja osallistumisesta hankkeen toimintoihin.

⁹ Yhteenveto kumppanikyselyiden vastaajien taustatiedoista on raportin liitteenä 3.

Paikallisten kumppaneiden merkitystä on korostettu monissa erityyppisissä sosiaalialan projektityötä käsitelleissä tutkimuksissa ja arvioinneissa. Eri toimijoiden ja sektorien välisen yhteistyön ja hankkeiden yhteisen suunnittelun on nähty olevan yksi onnistuneen kumppanuushanketyön edellytys. (Laamanen et al. 2002; Lääperi 2007; Mäntysaari et al 2005; Niiranen & Kiviniemi 1999; Viirkorpi 2004.)

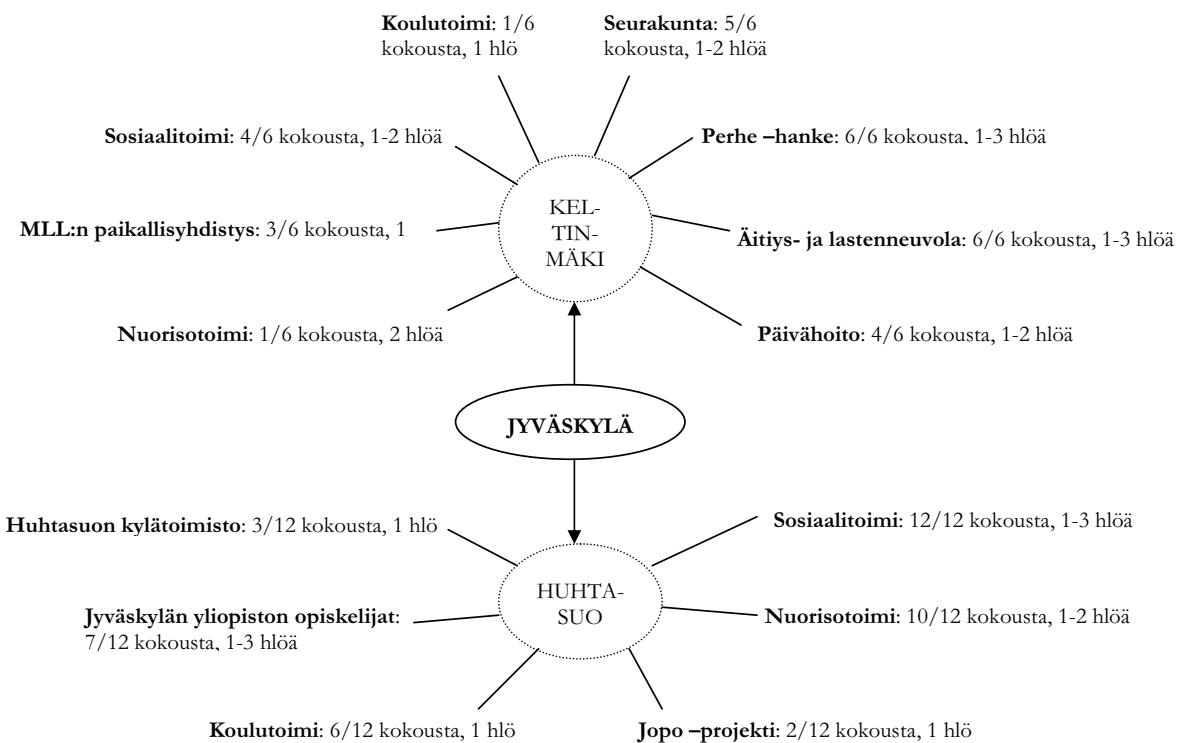

* Edustaja myös hankkeen ohjausryhmässä.

Kuvio 1: Sukupolvet verkoksi –hankkeen tärkeimmät yhteistyökumppanit

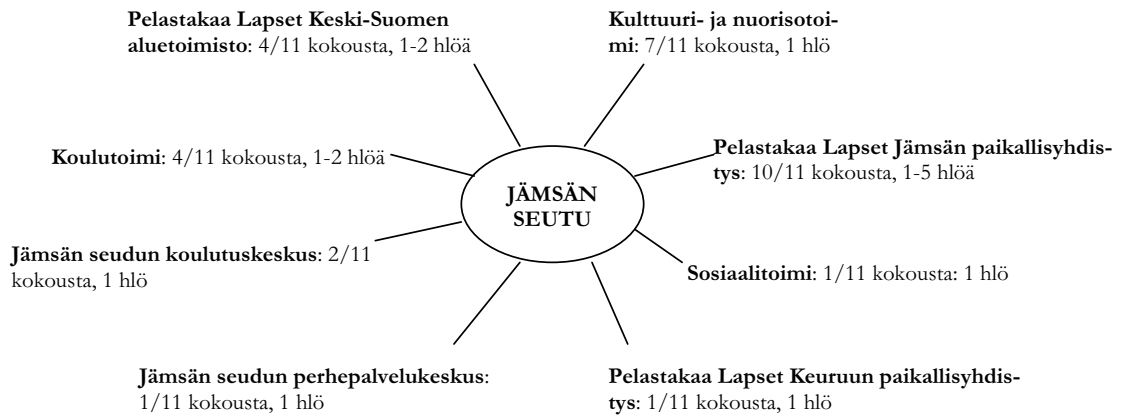
Sukupolvet verkoksi –hankkeessa ei aikuisystävätoiminnan ympärille perustettu erillisiä työryhmiä asuinalueiden sisällä. Projektityöntekijä piti tärkeimpiin kumppaneihin yhteyttä erikseen, ja osa kumppaneista osallistui hankkeen ohjausryhmään. Erillisiä työryhmiä kokoontui mm. vapaachtoistominnan koulutuksen ja perheille suunnattujen tapahtumien suunnitteluun.

Välittävät sukupolvet –hankkeen aikana Jyväskylässä koottiin Huhtasuon pienryhmän suunnitteluun oma työryhmä. Lisäksi hankkeen työntekijät osallistuivat Keltinmäen lapsi- ja nuorisotoimijoiden aluetiimiin. Jyväskylän työryhmiin osallistuneet toimijat on kuvattu kuviossa 2.

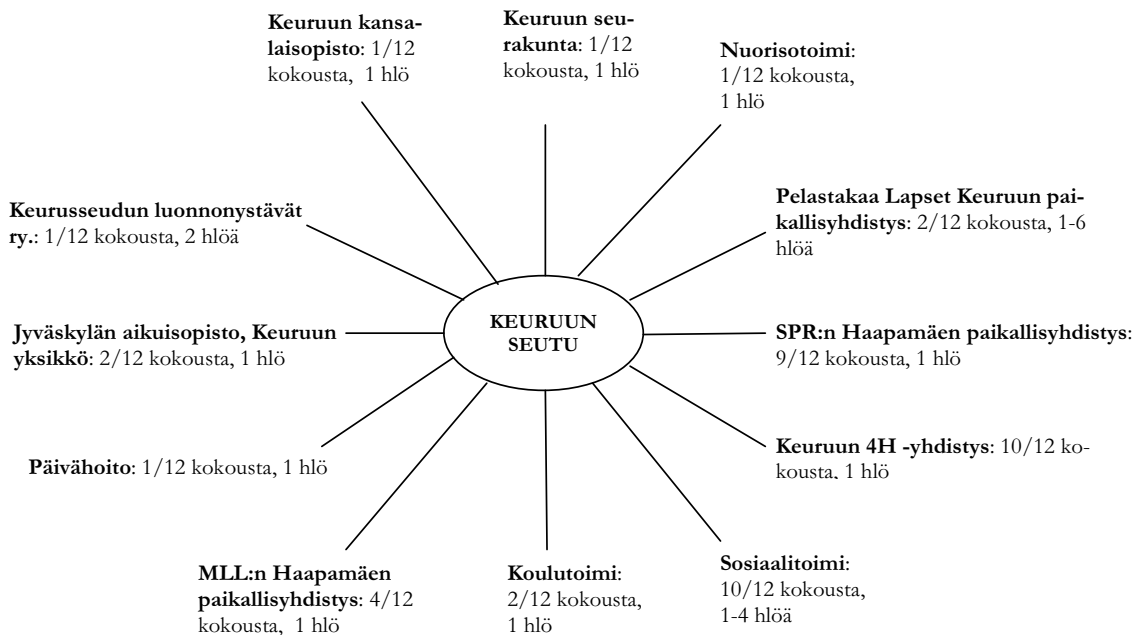
Kuvio 2: Välittävät sukupolvet –hankkeen Jyväskylän työryhmien toimijat.

Kuviosta nähdään, että Huhtasuon pienryhmän suunnittelussa aktiivisimmat kumppanit ovat olleet sosiaalitoimi ja nuorisotoimi. Oppilaitosyhteistyön muodossa Jyväskylän yliopiston sosiaalityön opiskelijat osallistuivat myös aktiivisesti pienryhmän suunnitteluun. Keltinmäen lapsi- ja nuorisotoimijoiden aluetiimissä aktiivisimmat jäsenet ovat tulleet Jyväskylän seudun Perhe –hankkeesta, äitiys- ja lastenneuvolasta, päivähoidosta, seurakunnasta ja sosiaalitoimesta. Molemmissa työryhmissä on ollut myös kolmannen sektorin edustus – Keltinmäessä mukana on ollut Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistys ja Huhtasuolla kylätoimisto. Yleisesti voidaan todeta, että Välittävät sukupolvet –hanketta on Jyväskylän alueella kumppanien toimesta hoidettu enimmäkseen virkatyön ohella. Muissa hankekunnissa puolestaan kolmannen sektorin toimijoiden rooli on ollut korostuneempi.

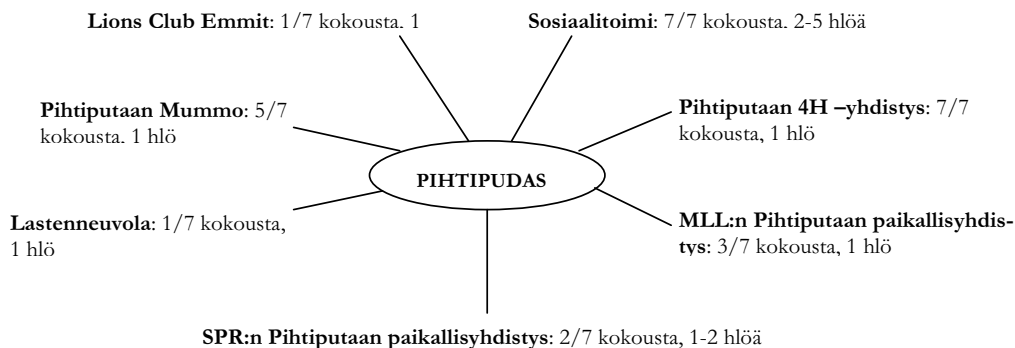
Kuvio 3: Välittävät sukupolvet –hankkeen Jämsän seudun työryhmän toimijat.

Jämsän seudulla aktiivisin kumppani on ollut Pelastakaa Lapset ry:n Jämsän paikallisyhdistys. Kaupungin kulttuuri- ja nuorisotoimi on myös ollut monessa kokouksessa edustettuna. Jämsässä on koko Välittävät sukupolvet –hankkeen ajan ollut ongelmia lasten saamisessa mukaan toimintaan. Sosiaalitoimi ei ole innostunut lähtemään mukaan lasten rekrytointiin, ja tämä saattaa olla yksi syy toiminnan käynnistämisen vaikeuksiin. Muilla hankepaikkakunnilla sosiaalitoimen aktiivinen rooli työryhmässä on huomattavasti helpottanut toiminnan aloittamista, ja myös sen juurtumista. Pelastakaa Lasten ohella Jämsän seudulla ei ole ollut mukana muita kolmannen sektorin toimijoita, mikä myös poikkeaa muista hankekunnista.

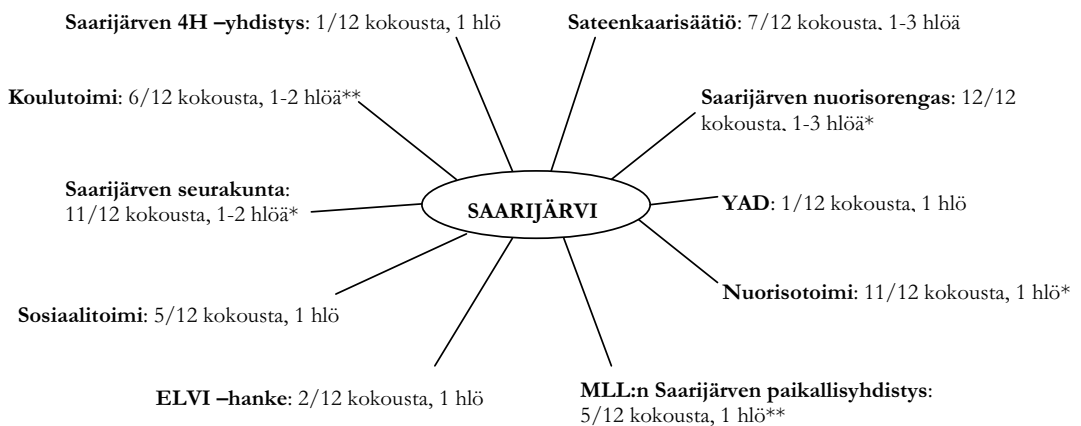
Kuvio 4: Välittävät sukupolvet –hankkeen Keuruun seudun työryhmän toimijat.

Keuruun seudulla sosiaalitoimi on ollut aktiivisin työryhmän kokouksiin osallistuja Keuruun 4H –yhdistyksen ohella. Kolmannen sektorin toimijat ovat Keuruun seudulla olleet huomattavan aktiivisia, sillä 4H:n lisäksi mukana ovat olleet myös SPR:n Haapamäen paikallisyhdistys ja MLL:n Haapamäen paikallisyhdistys. Keuruun seudulla työryhmän kokouksissa pari kertaa ”piipahtaneiden” toimijoiden joukko on hankekunnista suurin.

Kuvio 5: Välittävät sukupolvet –hankkeen Pihtiputaan työryhmän toimijat.

Pihtiputaan työryhmä perustettiin vasta vuoden 2006 lopussa ja toiminta lähti käyntiin keväällä 2007. Hankkeen alussa Pihtiputaan ja Viitasaaren toimintaa pyrittiin käynnistämään yhden Viitasaarella kokoontuvan työryhmän voimin, mutta pihtiputaalaisten edustus työryhmässä oli varsin vähäinen. Koska toiminnalle oli kuitenkin kunnassa tilausta, päätettiin sinne perustaa oma työryhmä. Aktiivisimmat osallistujat kokouksissa olivat sosiaali-toimi ja Pihtiputaan 4H –yhdistys. Myös MLL:n Pihtiputaan paikallisyhdistys on ollut toiminnassa mukana, samoin kuin yksittäisenä toimijana ”Pihtiputaan Mummo”, joka valitaan kuntalaisten keskuudesta vuosittain.

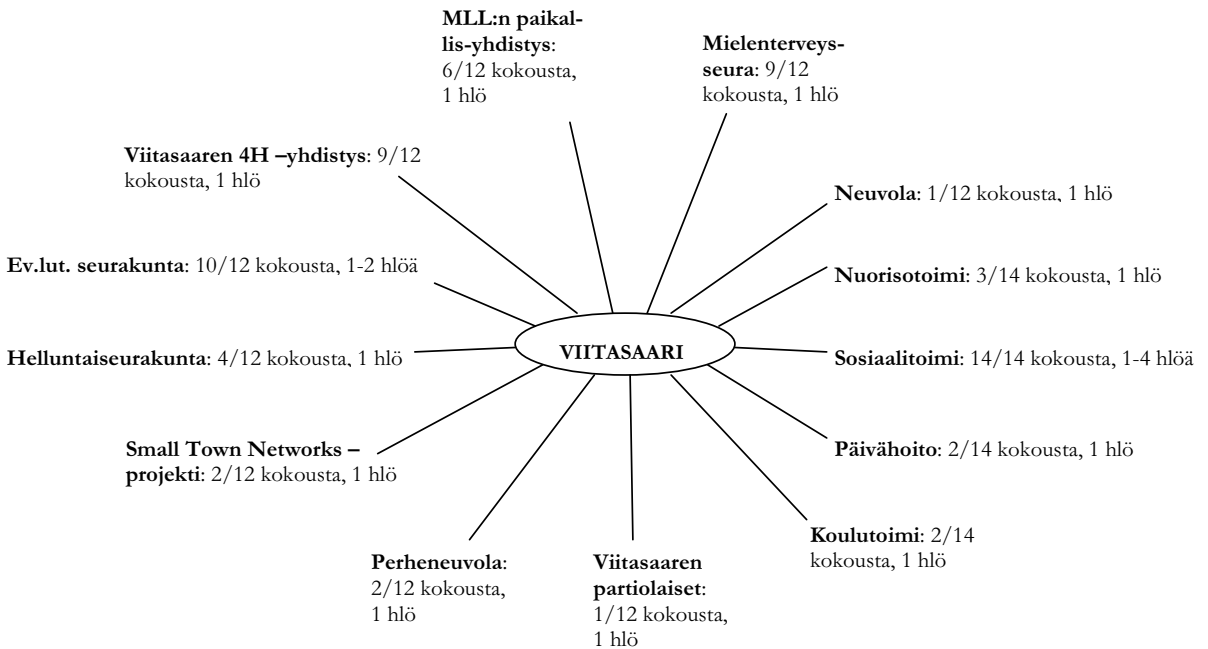

*Seurakunta + nuorisotoimi + Nuorisorengas, yksi henkilö kolmoisroolissa edustanut kaikkia.

**MLL + koulutoimi, yksi henkilö kaksoisroolissa edustanut molempia.

Kuvio 6: Välittävät sukupolvet –hankkeen Saarijärven työryhmän toimijat.

Saarijärven työryhmän erityispiirteenä ovat olleet useassa eri roolissa toimineet henkilöt. Kuvio 6 nähdään, että aktiivisimmat osallistujat ovat olleet Saarijärven nuorisorengas, seurakunta ja nuorisotoimi. Työryhmän kokousmuistioista voi kuitenkin todeta, että kaikkia näitä kolmea organisaatiota on edustanut yksi ja sama henkilö. Lisäksi myös koulutoimen ja MLL:n paikallisyhdistyksen edustaja on ollut hankkeen loppuvaiheessa sama henkilö. Tämä huomioiden voidaan todeta, että Saarijärven työryhmässä on työntekijän lisäksi ollut läsnä kahdesta kolmeen aktiivista kumppania, vaikka kuvion perusteella mukana olleita organisaatioita on enemmän.

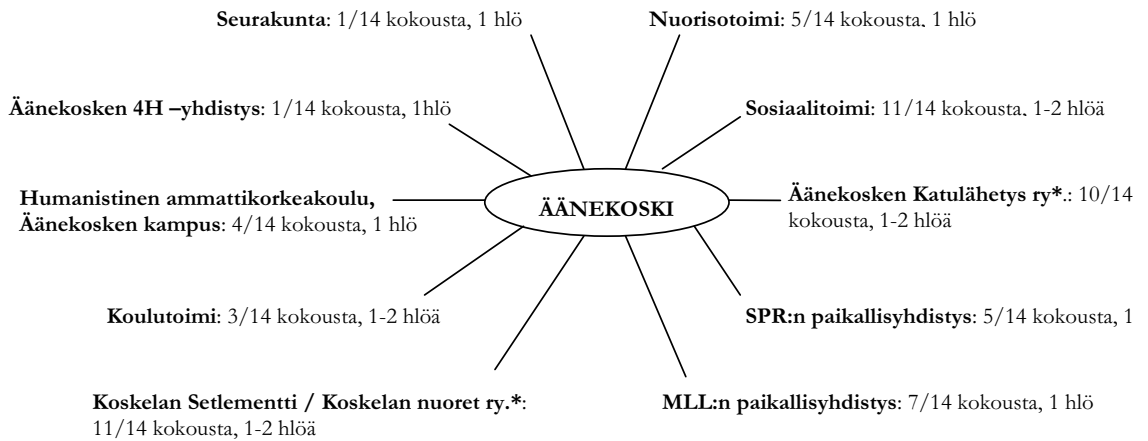

Aluksi (08/2005 alkaen) työryhmässä oli edustajia myös Pihlputaalta, mutta 11/2006 Pihlputaalle perustettiin oma työryhmä.

Kuvio 7: Välittävät sukupolvet –hankkeen Viitasaaren työryhmän toimijat.

Samoin kuin Keuruulla myös Viitasaarella on pari kertaa työryhmän kokouksessa piipahtaneiden toimijoiden joukko laaja. Selvästi aktiivisin toimija on ollut sosiaalitoimi, jonka edustajia on osallistunut jokaiseen työryhmän kokoukseen. Muita aktiivisia työryhmän jäseniä ovat olleet ev.lut. seurakunta, Viitasaaren Mielenterveysseura ja Viitasaaren 4H –yhdistys.

Arvioinnin aikana tehdyssä hankkeiden kumppaneille suunnatussa kyselyssä vastausjakaumat olivat paikkakunnittain hyvin vinoja, painottuen Keuruun ja Viitasaaren alueisiin. Aikuisystävätoiminnan työntekijöiden kanssa arvioinnin aikana käydyissä keskusteluissa on tullut ilmi, että toiminta on parhaiten juurtunut juuri näihin kuntiin. Tätä samaa kuvaa vahvistivat myös arvioijan havainnot ko. kuntien työryhmien kokouksissa alkuvuonna 2009. Molemmassa kunnissa on sosiaalitoimi ollut aktiivisin paikallinen toimija, ja hyvin sitoutunut saattamaan lapsia ja perheitä mukaan toimintaan.

* Äänekosken Katulähetys ry:llä ja Koskelan Setlementillä useita eri hanketyöntekijöitä läsnä työryhmässä.

Kuvio 8: Välittävät sukupolvet –hankkeen Äänekosken työryhmän toimijat.

Äänekosken erityispiirre on ollut Katulähetysten ja Koskelan Setlementtiyhdistyksen projektityöntekijöiden runsas osallistuminen paikallisen toimintamallin kehittämiseen. Äänekoskella kolmannen sektorin osallistuminen on ollut paikkakunnista ehkä korostuneinta, mutta siinä missä muissa kunnissa järjestöjä ovat edustaneet vapaaehtoiset, Äänekoskella edustajat ovat olleet järjestöjen palkallisia (projekti)työntekijöitä. Julkiselta sektorilta aktiivisimmin on osallistunut sosiaalitoimi.

Järjestöjen projektityöntekijöiden mukana olo paikallisessa työryhmässä on ollut Välittävät sukupolvet –hankkeen työntekijälle suuri voimavara, sillä he ovat pystyneet osallistumaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen huomattavasti aktiivisemmin kuin vapaaehtoiset järjestöjen edustajat. Ongelmalliseksi projektityössä olevien edustuksen tekee jatkuvuuden näkökulma, johon viitattiin jo luvussa 8.2. Kun projektit päättyvät, eivätkä uudet hankkeet saa rahoitusta, katoavat myös kumppanit. Aikuisystävätoiminnan työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen sekä tämän hetkessä työryhmässä tehdyn havainnoinnin perusteella, juuri näin on käynyt Äänekoskella. Keväällä 2009 ollaan tilanteessa, jossa yhteistyöverkostot joudutaan rakentamaan uudelleen, sillä vaihtuvuutta on ollut myös julkisen sektorin työntekijöissä.

Arvioinnin aikana kerättiin hankkeiden kumppaneilta tietoa konkreettisesta toimintaan osallistumisesta strukturoidun kyselyn avulla. Kysely lähetettiin

sähköpostitse 121 henkilölle, joista 17 ei mennyt perille virheellisen tai vanhentuneen osoitteen vuoksi. Paperilla lähetettiin 15 kyselyä niille, joille ei ollut saatavilla sähköpostiosoitetta. Kaikkiaan vastauksia palautui karhuamisen jälkeen 43 kappaletta. Vastausprosentti (laskettuna perille menneistä kyselyistä) on 36. Taulukossa 12 on esitetty vastausten jakautuminen kysymyksiin koskien hankkeen toimintoihin osallistumista. Raportoinnin selkeyttämiseksi kategoriat melko tiiviisti ja erittäin tiiviisti on yhdistetty, jolloin alkuperäisestä neliportaisesta asteikosta tulee kolmiportainen. Kyselyyn vastanneiden taustatiedot ovat raportin liitteessä 3.

Arvioikaa asteikolla en lainkaan --- erittäin tiiviisti, kuinka paljon olette osallistuneet Sukupolvet verkoksi ja/tai Välittävät sukupolvet –hankkeen eri toimintoihin:	En lainkaan % (lkm)	Jonkin verran % (lkm)	Melko tiiviisti / erittäin tiiviisti % (lkm)
Tiedottaminen *	19,0 (8)	66,7 (28)	14,3 (6)
Vapaaehtoisten rekrytointi *	47,6 (20)	38,1 (16)	14,3 (6)
Lasten ja perheiden rekrytointi *	45,2 (19)	45,2 (19)	9,6 (4)
Alkuinfot ja –tapaamiset *	35,7 (15)	35,7 (15)	28,5 (12)
Aikuis-lapsi –parien yhteensovitus työ *	78,6 (33)	16,7 (7)	4,8 (2)
Paritoiminnan paikallisen mallin suunnitteleminen *	69,0 (29)	26,2 (11)	4,8 (2)
Ryhmätoiminnan paikallisen mallin suunnitteleminen *	52,4 (22)	31,0 (13)	16,7 (7)
Perheiden tuki ja ohjaus *	81,0 (34)	16,7 (7)	2,4 (1)
Vapaaehtoisten tuki ja ohjaus	69,8 (30)	25,6 (11)	4,6 (2)
Vapaaehtoisten koulutus *	78,6 (33)	16,7 (7)	4,8 (2)
Yhteisten toimintapäivien järjestäminen*	78,6 (33)	14,3 (6)	7,1 (3)
Hankkeissa tehtyjen opinnäytetöiden ohjaus *	97,6 (41)	0	2,4 (1)
Hankkeissa olleiden opiskelijajärjittelijöiden ohjaus **	85,0 (34)	12,5 (5)	2,5 (1)

*= yksi arvo puuttuu, **=kolme arvoa puuttuu

Taulukko 12: Vastausjakaumat koskien kysymystä hankkeen toimintoihin osallistumisesta.

Vastausjakaumista nähdään, että kumppanit ovat osallistuneet hankkeen varsinaiseen toimintaan erittäin vähän. Eniten on osallistuttu alkuinfoihin ja –tapaamisiin, joissa toimintaa on esitelty eri sidosryhmille, noin 29% vastanneista on osallistunut niihin melko tai erittäin tiiviisti. Seuraavaksi eniten on osallistuttu tiedottamiseen, jossa on ollut jonkin verran mukana 2/3 vastaajista. Neljää poikkeusta lukuun ottamatta (tiedottaminen, vapaaehtoisten

rekrytointi, lasten ja perheiden rekrytointi, alkuinfot ja –tapaamiset) yli puolet vastaajista ei ole osallistunut toimintoihin lainkaan.

Tämän perusteella täytyy herättää kysymys, mikä on ollut kumppanien todellinen rooli. Kokouksiin osallistujien joukko on ollut suuri, kuten kyselyn jakelusta¹⁰ ja tässä luvussa esitellyistä työryhmien kokoonpanoista voi päätellä. Tämä joukko ei kuitenkaan ole osallistunut konkreettisiin toimintoihin siinä määrin kuin voisi olettaa. Kyselyvastaukset kertonevat siitä, että kokouksissa on käyty lähinnä saamassa informaatiota hankkeesta ja jakamassa ideoita sekä kuulumisia. Toimintojen suunnittelu, kehittäminen ja käytännön toteutus on kuitenkin levännyt hankkeiden työntekijöiden harteilla. Välittävät sukupolvet –hankkeen toteutus oli lähtökohtaisesti suunniteltu tehtäväksi tiiviissä yhteistyössä paikallisten kumppaneiden kanssa, mutta ainaakaan kyselyvastausten perusteella tämä päämäärä ei ole toteutunut. Jatkossa vastaavantyyppisissä hankkeissa lienee paikallaan kriittisesti pohtia verkostoitumisen ja kumppanuuksien roolia, sekä kysymystä siitä kuinka paljon kehittämistyötä voidaan rakentaa verkostoitumisen varaan.

Yhteistyöverkoston roolia käsitellään lisää luvussa 9, jossa tarkastellaan hankkeiden tuotoksia myös paikallisten toimijaverkoston kautta, sekä luvussa 11, jossa perehdytään hankkeiden kriittisiin pisteisiin.

¹⁰ Kyselyn kohderyhmänä olivat kaikki, jotka jossain vaiheessa hankkeita olivat osallistuneet työryhmien, projektiryhmän tai ohjausryhmän kokouksiin. Tiedot etsittiin kokousmuistioista.

9 HANKKEIDEN TUOTOKSIA

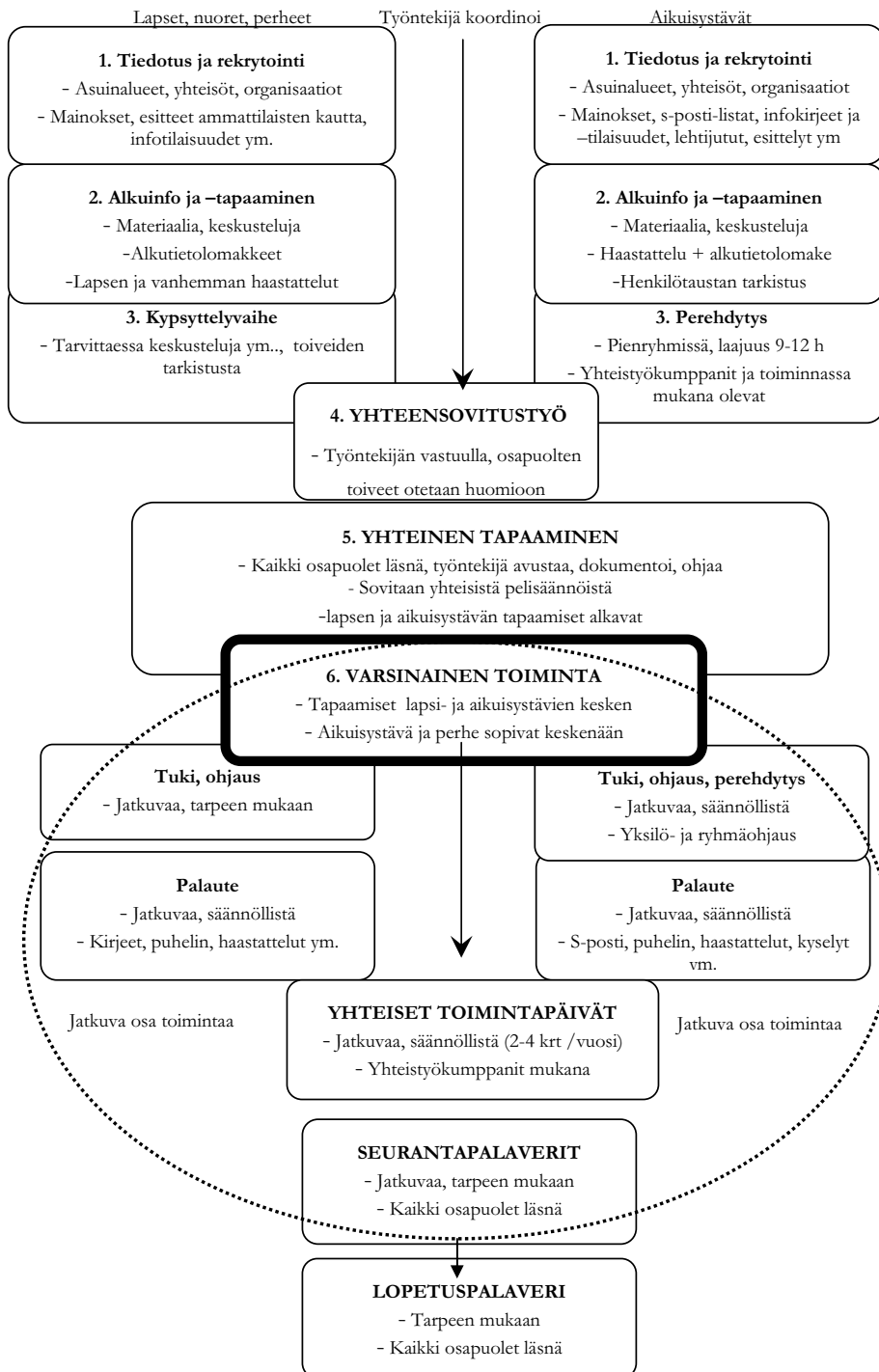
Tuotoksen, tuloksen, vaikutuksen ja vaikuttavuuden suhde on paikallaan määritellä, kun tarkastellaan hankkeiden aikaansaannoksia. Tuotos on hankkeen tai projektin aikana tuotettu tavara tai palvelu. Tässä tapauksessa aikuisystävätoiminnan prosessi on tuotettu palvelu, vapaaehtoistoiminnan koulutusopas on tuotettu tavara ja paikalliset verkostot voidaan myös nähdä tuotettuna palveluna. Tuloksissa (luvussa 10) käsitellään hankkeiden välittömiä vaikutuksia. Esimerkiksi lapsen ei tarvitse olla iltapäivällä yksin kotona, koska aikuisystävä on hänen kanssaan. Vaikutukset taas realisoituvat pidemmällä tähtäimellä. Jatkaen edellisestä yksinäisten iltapäivien vähenemisen esimerkistä, lapsen turvallisuuden tunne kasvaa, koska hän kokee, että ympärillä on aikuisia, jotka välittävät hänestä. Tämä on, ainakin joltain osin, hankkeen vaikutusta. (Arviointi sosiaalipalveluissa, 2001.) Mutta vaikutukset eivät aina ole pelkästään myönteisiä. Myönteiset vaikutukset voivat osoittaa tai ennustaa, että hankkeella on myös vaikuttavuutta. Kielteiset tai odottamattomat vaikutukset puolestaan kertovat, että hankkeen suunta on ainakin osittain väärä eikä vaikuttavuutta välttämättä ole näköpiirissä. Sosiaalisten hankkeiden vaikuttavuutta on vaikeaa, tai mahdotonta, eristää muusta elämästä. Vaikuttavuus syntyy monen tekijän summana, ja läsnä on myös muita kuin hankkeiden aikaansaamia vaikutuksia. (Hyttinen 2008.) Tuotosten, tulosten ja vaikutusten ketjua aikuisystävätoiminnassa on hahmotettu interventiologiikan muodossa raportin liitteessä 1.

Sukupolvet verkoksi –hankkeen aikana luotiin aikuisystävätoiminnan prosessikuvaus, jota edelleen kehitettiin Välittävät sukupolvet –hankkeen kuluessa. Toimintaa on hankkeiden jälkeen jatkettu prosessikuvauksen pohjalta. Toinen konkreettinen hankkeiden aikana syntynyt tuotos on ”Kouluttajan opas ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaan – Esimerkkinä aikuisystävätoiminta” (Moilanen & Väisänen 2007), joka on kirjoittajiensa ammatillisten opettajaopintojen oppinäytetyö. Opasta ei vielä arvioinnin aikana ollut painettu, mutta Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiri ja Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimisto ovat sitoutuneet julkaisemaan oppaan. Myös luvussa 8 resurssien kohdalla kuvattujen paikallisverkostojen voidaan katsoa olevan Välittävät sukupolvet –hankkeen tuotoksia, ja niitä käsitellään luvussa tästä näkökulmasta.

9.1 Aikuisystävätoiminnan prosessikuvaus

Kuviossa yhdeksän on esitetty aikuisystävätoiminnan paritoiminnan prosessikaavio sellaisena kuin se Välittävät sukupolvet –hankkeen loppuraportissa on julkaistu. Prosessi on kuvattu ensimmäisen kerran Sukupolvet verkoksi –hankkeen aikana, ja jatkohankkeen aikana kuviota on päivitetty. Arvioinnin päättyessä pienryhmätoiminnasta ei vielä ollut valmiina vastaavaa prosessikuvausta.

Hankkeiden, ja koko aikuisystävätoiminnan, onnistumisen kannalta kriittisimmät pisteet prosessissa ovat tiedotus ja rekrytointi (niin lasten, nuorten, perheiden kuin vapaaehtoistenkin), yhteensovitustyö, varsinaisen toiminta sekä toiminnan lopetus.

Kuvio 9: Aikuisystävätoiminnan prosessikaavio (Kari & Rajalin 2008, 57.)

9.1.1 Prosessin kriittiset pisteet

Tiedotus ja rekrytointi

Useat kyselyihin vastanneet kumppanit ovat pitäneet tiedottamista yhtenä hankkeiden keskeisistä kehittämiskohteista. Vuoden 2006 kumppanikyselyssä epäkohdiksi oli useimmin mainittu tiedonkulku, ohjaus toiminnan piiriin sekä toiminnan aloittaminen paikkakunnalla. Vuoden 2007 kyselyssä yleisimmin mainitut epäkohdat liittyivät toiminnan idean selkiyttämiseen (eli tiedotus toiminnasta ei ilmeisesti ole ollut riittävää) sekä viranomaisyhteistyön kehittämiseen.

Lähes kaikilla hankepaikkakunnilla on jossain vaiheessa ollut ongelmia lasten, nuorten, perheiden tai vapaaehtoisten rekrytoimisessa mukaan toimintaan. Työryhmien, hankkeiden ohjausryhmien sekä työntekijöiden tiimipalaverien muistioissa pohditaan toistuvasti lasten rekrytoimisen ongelmaa. Aikuisystävällisyyden arvoihin kuuluu toiminnan avoimuus – toiminta on avointa kaikille lapsille ja kaikenlaisille perheille. Toiminnassa pyritään välttämään lastensuojelutyöhön usein liittyvää stigmaa ”huonosta perheestä” tai leimautumista lastensuojelun asiakasperheeksi. Sukupolvet verkoksi – hankkeen alkuvaiheessa lapsia pyrittiin rekrytoimaan pääasiassa avoimella tiedottamisella. Hankkeiden edetessä ja lasten mukaan saamisen osoittautuessa luultua vaikeammaksi päädyttiin avoimen tiedotuksen ohella myös kohdennetumpaan hakuun eri viranomaistahojen (sosiaalitoimi, koulut, päiväkodit, neuvolat) kanssa yhteistyössä. Kohdennetun viranomaisyhteistyön soveltuvuudesta aikuisystävällisyyden avoimuuden arvoon on käyty kokousmuistoiden perusteella runsaasti keskustelua.

Avoimuuden ja kohdennetun palvelutarjonnan suhde on noussut esille myös kansainvälisessä tutkimuksessa, jossa on käsitelty aikuisystävällisyyden kaltaista vapaaehtoistoimintaa. Perheet ovat hyvin tyytyväisiä ystävällisyyden avoimeen luonteeseen. Sitä ei koeta samalla tavalla leimaavaksi kuin esimerkiksi lastensuojelun asiakkuutta. (Armstrong & Hill 2001; Gray 2002; Kelleher & Johnson 2004; Parrott et al. 2006.) Perheet myös toivovat, että olisivat kuulleet toiminnasta aikaisemmin, ja että sen piiriin voitaisiin ohjata helposti myös muita perheitä (Parrott et al. 2006). Perheiden tavoittaminen täysin avoimella tiedottamisella ja haulla ei kuitenkaan aikuisystävällisyyden tapauksessa ole osoittautunut tehokkaimmaksi tavaksi rekrytoida lapsia ja perheitä toimintaan. Avoimessa ja runsaassa tiedottamisessa on myös se vaara, että palvelu niin sanotusti ruuhkautuu, eikä kaikille halukkaille löydykään ystävää (Parrot et al. 2006).

Kumppanikyselyissä 2006 ja 2007 on kysytty miten lapsia kumppaneiden mielestä pitäisi ohjata mukaan toimintaan. Vuoden 2006 kyselyssä 82% kysymykseen vastanneista (23/28 vastausta) ja vuoden 2007 kyselyssä 70 % vastanneista (19/27 vastausta) piti parhaimpana rekrytointivaihtoehtona yhteistyötä eri viranomaistahojen kanssa. Vastauksissa pidettiin esillä myös avoimen tiedottamisen tärkeyttä, mutta korostettiin sekä avoimen että kohdennetun tiedottamisen yhdistämistä.

Kun tarkastellaan arvioinnin aikana alkuvuodesta 2009 tehdyn kumppanikyselyn vastauksia, tulee esille ristiriita aiempien vuosien kyselyihin nähden. Kumppanit pitävät yhteistyötä tiedottamisessa ja rekrytoinnissa hyvin tärkeänä, mutta ovat itse osallistuneet näihin toimintoihin erittäin vähän. 19% vastaajista ei ole osallistunut tiedottamiseen lainkaan, jonkin verran tiedottamiseen on osallistunut 67% vastaajista. Vapaaehtoisten rekrytointiin enemmistö vastaajista (48%) ei ole osallistunut lainkaan. 45% vastaajista ei ole osallistunut lasten tai perheiden rekrytointiin lainkaan.¹¹ Tiedottaminen ja rekrytointi ovat siis levänneet suurimmaksi osaksi hankkeiden työntekijöiden harteilla, ja kuten luvussa 8.1 on kuvattu, tähän on ollut käytettävissä hyvin vähän taloudellisia resursseja.

Sitoutuneiden vapaaehtoisten löytäminen on yleinen ongelma kaikessa kolmannen sektorin toiminnassa (Ks. esim. Helander 2004; Järjestöbarometri 2007; Ruohonen 2003), niin myös aikuisystävätoiminnassa. Aikuisystävätoiminnassa mukana olleiden lasten vanhemmat ymmärtävät tämän vaikeuden ja ovat kiitollisia saamastaan tuesta:

"Nöyrä kiitos siitä, että yhteiskunnassa on toimijoita, jotka jaksavat tehdä tällaista työtä ja henkilöitä, jotka jaksaa olla mukana vapaaehtoistyössä!"

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

Vapaaehtoisten rekrytoinnin ongelmat on nostettu esille myös kansainvälisissä tutkimuksissa, jotka koskevat aikuisystävätoiminnan tyyppisiä vapaaehtoistoiminnan muotoja. Niissä kaivataan kohdennetumpaa kampanjointia ja proaktiivisempaa otetta. (Parrott et al. 2006; Springate et al 2008.) Aikuisystävätoiminta perustuu vapaaehtoiseen mukaan tulemiseen, niin lasten ja perheiden kuin aikuisystävienkin kohdalla. Jotta toiminnalla voi olla jatku-

¹¹ Katso tarkat vastausjakaumat sivulta 52.

vuotta, on pystyttävä panostamaan tiedottamiseen ja löydettävä rekrytointiin sujuvat ja tulokselliset toimintatavat.

Yhteensovitustyö

Kun on päästy ylitse tiedottamisen ja rekrytoinnin ongelmista, on seuraava kriittinen piste aikuis-lapsi parien yhteensovitustyö. Tässä on pystyttävä huomioimaan vapaaehtoisten toiveet ja mahdollisuudet ja yhdistettävä ne perheen ja lapsen toiveisiin. Hankkeissa on usein ollut tilanne, että vapaaehtoisia ei ole tarjolla suurta reserviä, jolloin yhteensovittamisessa ei pystytty valikoimaan suuresta joukosta. Paritoiminnassa on tullut eteen myös niitä hetkiä, että vapaaehtoiset ovat pitkään odottaneet lapsiystävää eikä päinvastoin. (Katso aiheesta myös Parrott et al. 2006.)

”Että mä en tiedä millä lailla aikuisystäviä on niinku koulutettu tai valmennettu siihen ja millä perusteilla sitten suositellaan jotakin, mutta mä ymmärsin, että meidän kohdalla oli ainakin se tilanne, että niitä vapaaehtoisia ei hirveästi ollu, että ei ainakaan valkeamaan pääse.”

Äiti, Välittävät sukupolvet 2007

Yleisesti voidaan todeta yhteensovittamistyön onnistuneen hankkeissa hyvin. Sen kriittisen merkityksen toiminnan onnistumiselle ovat ymmärtäneet niin lapset, vanhemmat kuin vapaaehtoisetkin. Lapset ovat aikuisystävän löytymistä odottaessaan pohtineet usein hyvin konkreettisia asioita, kuten ystävän ikää, sukupuolta tai kädentaitojen / liikunnan osaamista. Yleisin kommentti on ollut, että he toivovat aikuisystävän olevan ”kiva tai mukava”.

”Sellasta mukavaa, joka tykkää tehdä kaikkee mun kanssa...”

”Mä halusin, että se on nuori ja semmonen kiva.”

Vanhemmat ovat yleisimmin kertoneet toivoneensa yksinkertaisesti, että lapsi saisi ystävän, jolla olisi aikaa olla hänen kanssaan. He toivoivat lapsen saavan turvallista aikuista seuraa ja mielekästä tekemistä. Pojille on usein toivottu miespuolista aikuisystävää. Vanhemmat ovat selittäneet tätä haastatteluisilla, että yhden vanhemman perheessä (usein tämä on äiti) poika kaipaava miehenmallia. Myös konkreettinen toiminta, kuten uimahallikäynnit ovat olleet syynä toiveelle saada pojalle aikuisystäväksi mies.

”Eli tosiaan niinku saaba semmonen kaveri tytöille, jolla olis aikaa keskittyä siihen juttuun, mitä ne haluais tehdä...”

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

Että vähän jotain sitte niinkun aikuinen olis niitten kans ja tekis, mitä yleensä aikuiset tekee ja harrastaa lasten kanssa.”

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

Lapset, vanhemmat ja vapaaehtoiset haastatellaan siinä vaiheessa, kun he tulevat toimintaan mukaan. Näiden haastattelujen pohjalta aikuisystävöitymisen työntekijät pyrkivät etsimään toisilleen sopivat aikuiset ja lapset ja tekemään ehdotuksen parista. Ehdotuksen jälkeen toiveita ja mahdollisuuksia vastata niihin tarkastellaan uudelleen. Mikäli kaikki osapuolet ovat tyytyväisiä valintoihin, sovitaan lapsen, vanhempien, aikuisystävän ja työntekijän kesken ensimmäinen tapaaminen. Konkreettisen yhteensovitystyön ovat siis hoitaneet hankkeiden työntekijät.

Epäonnistuneita yhteensovittamisia on hankkeiden aikana raportoitu vapaaehtoisten, lasten ja vanhempien palautteissa hyvin vähän, mutta esimerkkinä vapaaehtoisten pohdinnasta ote aikuisystäviltä saadusta toimintapalautteesta: *”Olemme kuitenkin matkan varrella monesti miettineet miten meille, jotka korostimme liikunnallisuuttamme, projekti toi ystäväksemme erityislapsen, joka ei suuremmin liikunnasta välitä”*. Tässäkin tapauksessa lapsi ja ystävät olivat kuitenkin olleet yhteisiin tapaamisiinsa pääosin tyytyväisiä. Vanhemmille suunnatussa kyselyssä arvioinnin aikana (joulukuu 2008) eräs äiti kommentoi toiminnan haitoista lapselleen seuraavasti: *”Liiän nuori aikuisystävä. Olisin toivonut ihan oikeata aikuista, jolla ennestään kokemusta lapsista. Joku n. 40 - 55 -vuotias nainen olisi ollut ihanteellinen eikä lapsi lapselle”*.

Varsinainen toiminta ja toiminnan lopetus

Varsinaisessa toiminnan sisällössä ongelmia on ollut hyvin vähän. Lapset ja perheet sekä vapaaehtoiset ovat toiminnan sisältöön pääosin erittäin tyytyväisiä. Eniten ristiriitoja on aiheuttanut aikataulujen yhteensovittaminen. Osa vanhemmista kokee tapaamisten järjestämisen lapsen ja aikuisystävän välillä vaivalloiseksi.

”Tietysti siinä on se lähtemisen vaiva ja sitoutumisen vaiva mut onhan se sen arvosta kyllä sitten.”

Äiti, Välittävät sukupolvet 2007

”Joskus stressaa miettiä ja järjestellä tapaamisia...”

Äiti kyseystauksessa 2008

”Aikataulujen järjestäminen yhteen on välillä työlästä, mutta kuitenkin tapaamiset ovat sen arvoisia.”

Äiti kyseystauksessa 2008

Vapaaehtoisten näkökulmasta aikataulujen ja oman jaksamisen yhteen sovittaminen perheen toiveiden ja aikataulujen kanssa on ollut selkeästi suurin ristiriitojen aiheuttaja – se mainitaan 85% vapaaehtoisten haastatteluista (17/20 haastattelua).

”Huonointa on oman ajan riittävyys, koska nähdään joka viikko, välillä olen väsynyt.”

”Olisi pitänyt varoittaa siitä, että ei ole riittävästi aikaa koska alussa oli aika rankkaa. Olin illassa 4-5 tuntia ja se on pitkä aika, koska olin klo 15 eteenpäin aina siihen saakka kun äiti tuli töistä.”

Lasten haastatteluista voi yleistäen sanoa, että lapset kaipaavat poikkeuksetta tapaamisia useammin – riippumatta siitä tavataanko kerran viikossa vai kerran kuussa.

Vakavimmat ongelmat ilmenevät toiminnan lopettamisessa tai sen yksipuolisessa loppumisessa.¹² Vanhemmat ymmärtävät hyvin, että vapaaehtoisten elämäntilanteet vaihtelevat, ja että tämän vuoksi aikuisystävä voi joutua lopettamaan toiminnan. Mutta he peräänkuuluttavat vapaaehtoisilta vastuuta toiminnan lopettamisen hoitamisessa.

”Eihän sitä voi kukaan koskaan tietää et jos sit kuitenkin tulee semmonen tilanne ettei pystykkään, mun mielestä pitäis sit niinku ehottomasti puhuttava sen perheen kanssa. Mun mielestä se ois ollu kaubeen ymmärrettävää et jos oltas tultu niinku sanomaan et asia on näin. Mut sit se et jäädään pois niinku mitään sanomatta. Et se on niinku mun mielestä mietittävä.”

Äiti, Välittävät sukupolvet 2007

¹² Parrott et al. (2006, 153-154) totesivat arvioidessaan Family Friends (”perheystävä”) –toimintaa, että kriittisimmät pisteet toiminnassa ovat 1) vapaaehtoisten rekrytointi, 2) tiedottaminen ja mainostaminen, 3) tarpeiden yhteensovittaminen ja 4) toiminnan lopetuksen hoitaminen.

Myös vapaaehtoiset ovat ymmärtäneet toiminnan sitovuuden ja oman vastuunsa. Samalla he kuitenkin haastatteluissa korostavat toiminnan olevan vapaaehtoista harrastuspohjalta tehtävää.

”Työ itsessään on tosi sitouttavaa, ei voi lähteä lapsen elämästä mielijohteesta kun on tullut.”

”Olen sitoutunut, näen velvollisuutena olla mukana. Joskus jää tämän vuoksi omat menot toissijaiseksi. Toiminta ei kuitenkaan ole automaattinen osa elämää vaan harrastus.”

Vapaaehtoisten palautteissa aikuisystävatoiminnan työntekijöille näkyy myös pohdinta oman jaksamisen ja toiminnan lopettamisen tai jatkamisen välillä. Työntekijöiltä on haettu näihin tilanteisiin tukea ja ohjausta, ja työntekijöiden ammattiosaamisen hyödyntäminen korostuu ongelmatilanteissa. Työntekijän rooli välittäjänä tilanteissa, joissa aikuisystävä haluaa tai joutuu lopettamaan toiminnan on keskeinen. Työntekijät toimivat välittäjinä myös tilanteissa, joissa kesken toiminnan pohditaan tapaamisvälien pidentämistä joko väliaikaisesti tai pysyvästi. Vapaaehtoisten näkökulmaan palataan luvussa 10.3 ja aikuisystävatoiminnan erityisluonnetta vapaaehtoistoimintana käsitellään luvussa 12.3.

9.2 Paikalliset toimijaverkostot

Välittävät sukupolvet –hankkeen toteuttamissuunnitelmassa mainitaan, että hankkeen ”toteutuksen perustana on monitoimijaorganisaatio, jossa kunnat ja lastensuojelu- ja nuorisojärjestöt yhdessä projektityöntekijöiden kanssa vievät läpi alueellisen kehittämisprosessin” (Toteuttamissuunnitelma 2004). Tavoitteena oli, että paikalliset toimijat yhdessä projektityöntekijöiden kanssa kehittävät mentoroinnin malleja ehkäisevän lastensuojelun työvälineiksi. Työvälineiden lisäksi konkreettisena tarkoituksena oli tuottaa paikallisia toimijaverkostoja ehkäisevän lastensuojelun tukirakenteeksi.

Pysyvien toimijaverkostojen aikaansaaminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi. Yksi suurimpia pysyvän kehittämisrakenteen esteitä on työntekijöiden vaihtuvuus, niin julkisella kuin kolmannellakin sektorilla (Laamanen et al. 2002; Springate et al. 2008). Tämän ongelman kanssa on oltu vastakain molempien kohdehankkeiden aikana, mutta se on ollut korostuneempi Välittävät sukupolvet –hankkeessa, jossa paikallisia toimijaverkostoja on ollut useita. Työryhmien kokousmuistioista voi päätellä osallistujien vaihtuvuuden olleen suurta. Arvioinnin aikana toteutetussa kumppanikyselyssä

pyydettiin ottamaan kantaa väittämään ”aikuisystävätoiminta on luonut kuntaani pysyvän moniammatillisen lastensuojelun toimijoiden verkoston”. 57,5 % vastaajista oli väittämästä joko hieman tai täysin eri mieltä. Tästä huolimatta 78 % vastaajista oli sitä mieltä, että aikuisystävätoiminta on lisännyt vuorovaikutusta ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä. Lisäksi 81 % oli sitä mieltä, että aikuisystävätoiminta on lisännyt hänen käytettävissään olevaa ehkäisevän lastensuojelun toimijaverkosta. (Tarkat vastausjakaumat ovat taulukossa 13.) Vaikka pysyviä verkostoja ei olekaan saatu aikaan, aikuisystävätoiminta on kuitenkin selkeästi lisännyt ammattilaisten ja vapaaehtoisten välistä vuorovaikutusta ja kasvattanut eri osapuolten käytettävissä olevaa toimijaverkosta. Pysyvyyden ja sitoutumisen ongelmista huolimatta myös vuonna 2007 tehdyssä kumppanikyselyssä selkeä vastaajien enemmistö koki parhaaksi yhteistyömuodoksi yhteiset kokoontumiset, palaverit ja tapaamiset, kun heiltä avoimella kysymyksellä kysyttiin parhaita yhteistyömuotoja julkisen sektorin ja kolmannen sektorin toimijoiden sekä hankkeiden välillä.

	Täysin eri mieltä % (lkm)	Hieman eri mieltä % (lkm)	Hieman samaa mieltä % (lkm)	Täysin samaa mieltä % (lkm)
Aikuisystävätoiminta on luonut kuntaani pysyvän moniammatillisen lastensuojelun toimijoiden verkoston. ***	12,5 (5)	45,0 (18)	27,5 (11)	15,0 (6)
Aikuisystävätoiminta on lisännyt vuorovaikutusta ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä. **	4,9 (2)	17,1 (7)	48,8 (20)	29,3 (12)
Aikuisystävätoiminta on lisännyt käytettävissäni olevaa ehkäisen lastensuojelun toimijaverkosta. *	9,5 (4)	9,5 (4)	59,5 (25)	21,4 (9)

*= yksi arvo puuttuu, **= kaksi arvo puuttuu, ***=kolme arvoa puuttuu.

Taulukko 13: Kumppanikyselyyn 2009 vastanneiden kanta väitteisiin koskien verkostojen pysyvyyttä, vuorovaikutusta sekä laajuutta.

Verkostojen pysyvyydestä julkisen sektorin ja kansalaisjärjestöjen edustajat olivat jonkin verran eri mieltä. Siinä missä enemmistö, 64 %, julkisen sektorin edustajista oli sitä mieltä, että pysyviä verkostoja ei ole syntynyt, ovat kansalaisjärjestöjen edustajat optimistisempia. Heistä enemmistö, 57 %, kokee hankkeiden synnyttäneen pysyviä verkostoja. Vaikka erot ovat prosentuaalisesti suuria, ne eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Myös Laamanen et al. (2002) ovat tutkimuksessaan todenneet, että järjestöjen edustajat arvioi-

vat projektiyhteistyön tärkeämmäksi ja tuloksellisemmaksi kuin kuntien edustajat.

	Julkinen sektori		Kansalaisjärjestöt	
	Hieman tai täysin eri mieltä % (lkm)	Hieman tai täysin samaa mieltä % (lkm)	Hieman tai täysin eri mieltä % (lkm)	Hieman tai täysin samaa mieltä % (lkm)
Aikuisystävätoiminta on luonut kuntaani pysyvän moniammatillisen lastensuojelun toimijoiden verkoston.	64,0 (16)	36,0 (9)	42,9 (8)	57,2 (8)

Taulukko 14: Julkisen sektorin ja kansalaisjärjestöjen vastauuserot otettaessa kantaa verkostojen pysyvyyteen.

Erot vastauksissa saattavat johtua siitä, että lähtökohtaisesti vapaaehtoisilla kansalaisjärjestöjen edustajilla ei ole ollut käytettävissään toimivaa ehkäisevän lastensuojelun verkostoa, ja hankkeen aikana syntynyt yhteistyö on ollut merkittävä parannus lähtötilanteeseen. Julkisen sektorin edustajat puolestaan ovat työnsä puolesta läsnä useissa moniammatillisissa tiimeissä ja työkokouksissa, joten heille uusilla verkostoilla ei ole niin suurta merkitystä.

Kumppanikyselyssä 2009 tiedusteltiin vastaajien näkemyksiä myös siitä kuinka hyvin hankkeen tuki ehkäisevään lastensuojelutyöhön on vastannut paikalliseen tarpeeseen ja kuinka hyvin hankkeen tuki lasten- ja nuorten parissa työskentelevien verkostoitumiseen on vastannut paikalliseen tarpeeseen. Lähes puolet vastaajista on sitä mieltä, että hankkeen tuki on vastannut paikalliseen ehkäisevän lastensuojelun tarpeeseen jonkin verran. Kolmannes vastaajista kokee hankkeen tuen toimijoiden verkostoitumiseen vastanneen paikalliseen tarpeeseen melko hyvin, saman verran kokee sen vastanneen tarpeeseen jonkin verran.

	Ei lainkaan % (lkm)	Jonkin verran % (lkm)	Melko hyvin % (lkm)	Erittäin hyvin % (lkm)
Miten hyvin hankkeen tuki ehkäisevään lastensuojelutyöhön on vastannut paikalliseen tarpeeseen? **	12,2 (5)	48,8 (20)	26,8 (11)	12,2 (5)
Miten hyvin hankkeen tuki lasten ja nuorten parissa työskentelevien verkostoitumiseen on vastannut paikalliseen tarpeeseen? *	19,0 (8)	33,3 (14)	33,3 (14)	14,3 (6)

*= yksi arvo puuttuu, **= kaksi arvo puuttuu

Taulukko 15: Kumppanikyselyyn 2009 vastanneiden kanta kysymyksiin hankkeiden tuen vastaavuudesta paikalliseen tarpeeseen.

Kun tarkastellaan julkisen sektorin ja kansalaisjärjestöjen edustajien vastausten eroja suhteessa hankkeen tukeen paikallisessa ehkäisevässä lastensuojelutyössä, osoittautuvat kansalaisjärjestöjen edustajat hieman julkisen sektorin vastaajia kriittisemmiksi. Kansalaisjärjestöjen edustajista 29 % näkee hankkeen tuen vastanneen paikalliseen tarpeeseen melko tai erittäin hyvin, kun vastaava luku julkisen sektorin edustajissa on 46 %. Nämäkään erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä.

	Julkinen sektori		Kansalaisjärjestöt	
	Ei lainkaan tai jonkin verran % (lkm)	Melko tai erittäin hyvin % (lkm)	Ei lainkaan tai jonkin verran % (lkm)	Melko tai erittäin hyvin % (lkm)
Miten hyvin hankkeen tuki ehkäisevään lastensuojelutyöhön on vastannut paikalliseen tarpeeseen?	53,8 (14)	46,1 (12)	71,4 (10)	28,6 (4)

Taulukko 16: Julkisen sektorin ja kansalaisjärjestöjen vastauuserot kysymykseen hankkeen tuesta paikalliseen ehkäisevään lastensuojelutyöhön.

Edellä luvussa 8.3 tarkasteltiin jo verkostoissa mukana olleiden yhteistyökumppaneiden osallistumista työryhmien kokouksiin ja hankkeiden toimintoihin. Varsinkin konkreettisiin toimintoihin osallistumisen voidaan sanoa olleen yllättävän vähäistä ottaen huomioon hankkeiden tavoitteet kehittämisen monitoimijuudesta. Yhteistyön, verkostojen ja kumppanuuden toteutumisen edellytyksiin kohdehankkeissa palataan vielä luvussa 11, jossa käsitellään hankkeiden kriittisiä pisteitä.

9.3 Opas ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistyöhön kouluttamiseen

Hankkeiden käsin kosketeltavin tuotos on koulutusmalli ja –materiaali lastensuojelun ehkäisevän vapaaehtoistoiminnan koulutuksiin. Yleispiirteet mallista voi lukea aikuisystävätoiminnan internetsivuilta osoitteessa <http://www.peda.net/veraja/projekti/sukupolvet>. Koulutusmateriaali on tulossa myös painettuun muotoon vuoden 2009 kuluessa Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarjassa, yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Keski-Suomen piirin ja Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimiston kanssa.

10 HANKKEIDEN TULOKSIA

Hankkeiden tuloksia tarkastellaan neljän eri näkökulman kautta: mitä lapset ovat toiminnasta saaneet, mitä lasten vanhemmat ovat toiminnasta saaneet, mitä merkitystä toiminnalla on ollut vapaaehtoisille aikuisystävälle ja millaisena hankkeen kumppanit toiminnan näkevät. Jokaisen näkökulman hahmottamisessa käytetään useita eri aineistoja kuten haastatteluja, muistioita ja kyselyjä. Arvioinnissa on kokonaisuudessaankin hyödynnetty sekä aineistolista, menetelmällistä että näkökulmallista triangulaatiota, jotta kohdehankkeista saataisiin tietoa mahdollisimman laajasti.

10.1 Lapsen näkökulma

Yksi molempien hankkeiden johtoajatuksista on ollut lasten osallisuuden lisääminen ja lapsen äänen esille nostaminen ehkäisevän lastensuojelun kentässä. Lapsilähtöisyyttä on korostettu hankkeiden toteuttamissuunnitelmissa ja raporteissa. Sukupolvityön määritelmässä korostetaan molemminpuolista hyötyä ja keskinäisen ymmärryksen lisäämistä (ks. luku 3.3). Aikuisystävätoiminnan lähtökohtana on molemminpuolinen vapaaehtoisuus ja tasavertainen oppimisenäkökulma, jossa kaikki osapuolet voivat oppia toisiltaan. Hankkeiden omassa kehittämistyössä on pyritty ottamaan lapset mukaan tasavertaisina kehittämiskumppaneina. Enemmistö vuoden 2009 kumppanikyselyn vastaajista onkin sitä mieltä, että aikuisystävätoiminta on lisännyt lapsen äänen kuulumista ehkäisevässä lastensuojelussa oman kunnan alueella. Kuitenkin 38 % prosenttia vastaajista on väittämistä myös eri mieltä.¹³ Valitettavasti aineiston koko ei salli paikkakunnittaista jakauman tarkastelua. Jaettaessa aineisto paikkakunnittain vastausmäärät jäivät liian pieniksi, jotta ne olisivat vertailukelpoisia.

¹³Harava –hankkeen arvioinnissa Mäntysaari et al. (2005, 67) saivat samansuuntaisia vastauksia, kun tiedustelivat onko Harava –projekti olennaisesti lisännyt lapsilähtöistä ajattelua kunnallisten päättäjien toiminnassa: hieman tai täysin samaa mieltä 49 % vastaajista, hieman tai täysin eri mieltä 51 % vastaajista. He totesivat arvioinnissaan, että hankkeen vetäjät ovat korostaneet lapsilähtöisyyttä toiminnan perustana, mutta kuntien edustajat eivät ole varmoja sen merkityksestä.

	Täysin eri mieltä % (lkm)	Hieman eri mieltä % (lkm)	Hieman samaa mieltä % (lkm)	Täysin samaa mieltä % (lkm)
Aikuisystävätoiminta on lisännyt lapsen äänen kuulumista ehkäisevässä lastensuojelussa kuntani alueella.	11,9 (5)	26,2 (11)	57,1 (24)	4,8 (2)

Taulukko 17: Kumppanikyselyyn 2009 vastanneiden kanta aikuisystävätoiminnan merkityksestä lapsen äänen esille tuojana.

Lasten omia kokemuksia toiminnasta on kartoitettu lähinnä haastatteluin, joita on tehty molempien hankkeiden aikana vuosina 2003, 2004, 2006 ja 2007, kaikkiaan 38 haastattelua. Arvioinnin aikana oli tarkoitus laajentaa tätä aineistoa kirjallisia ja toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen, mutta kuten luvussa 6 todetaan, tässä ei useista eri käytännön syistä onnistuttu. Lasten omien haastattelujen lisäksi myös heidän vanhemmiltaan ja vapaaehtoisilta aikuisystäviltä on haastatteluissa kysytty, mitä merkitystä he näkevät toiminnalla olleen lapsille. Samaa on kysytty kumppanikyselyissä vuosina 2005 ja 2006. Aikuisystävätoiminnan merkitys lapselle voidaan tiivistää kolmeen kategoriaan: 1) aikaa, yksilöllistä huomiota, turvaa, 2) virikkeitä, harrastuksia, uusia kokemuksia ja 3) aikuisen malli.

10.1.1 Aikaa, yksilöllistä huomiota, turvaa

Lapset itse ovat haastatteluissa olleet varsin niukkasanaisia, mutta tuoneet kuitenkin selkeästi esille, että aikuisystävätoiminnan kautta he ovat saaneet turvaa ja seuraa yksinolon hetkiin.

”Silleen, kun äiti on aika paljon töissä myöhään niin kiva, kun pääsee mentorin kanssa menemään...”

”On se kivaa, ku on pitkä iltapäivä, kun äiti on niin pitkään töissä, että on välillä jotain tekemistä.”

Turvan näkökulma lasten puheissa tulee esille mm. seuraavasti: *”Mmm, se on turvallista ja kivaa ajanvietettä, ja kun aina on joku, joka o kaveri”*.

Vapaaehtoisten haastatteluissa nousivat esille samat teemat kuin lapsilla. Vapaaehtoiset ovat kommentoineet, että aikuisystävätoiminnan kautta lap-

silla on vähemmän yksinäisiä iltapäiviä ja lapset ovat saaneet uuden kaverin, joka välittää hänen asioistaan ja haluaa olla hänen kanssaan.

Vanhempien haastatteluissa sekä kyselyvastauksissa korostuu henkilökohtaisen ajan ja huomion antaminen lapselle. Kyselyvastauksissa 2008 vanhemmat ovat kertoneet hankkeiden hyödystä lapsilleen mm. näin:

”Lapseni on saanut viettää aikaa (vapaa-aikaa) toisten aikuisten kanssa, joilla on aikaa juuri hänelle.”

”Joku on kiinnostunut hänestä, haluaa nähdä säännöllisesti.”

”Aikuisystävä antaa lapselle aikaa ja huomiota eri tavalla kuin vanhemmat. Tapaamisen aikana aikuisystävä antaa jakamattoman huomion lapselle, johon vanhemmat ei useinkaan pysty arjen pyörityksessä.”

Kumppanien näkökulma on selvästi ammattimaisempi ja he painottavat vastauksissaan perusturvallisuuden lisääntymistä, luottamusta ja yksilöllistä huomiota. Useassa vastauksessa tuotiin esille se, että lapsella on hyvä olla muitakin turvallisia aikuiskontakteja kuin huoltajat.

Samat teemat nousivat esille myös Lapsiasiavaltuutetun toimiston teettämässä tutkimuksessa (Tuononen 2008). Lapset kaipaavat lisää yhteistä aikaa perheen kesken, joutenoloa ja kiireettömyyttä. Eräs aikuisystävätoiminnassa mukana olleen lapsen vanhempi on haastattelussa todennut:

”Mutta saisi yleensäkin yhteiskunnassa yleistyä se, että ihmisillä olisi enemmän aikaa toisilleen.”

Toiminnassa mukana olleen lapsen sanoin: *”tärkeintä yhdessäolo”*.

10.1.2 Virikkeitä, harrastuksia, uusia kokemuksia

Yhdessäolon ja turvallisuuden ohella selvästi tärkeimmäksi aikuisystävätoiminnan anniksi lapsille on raportoitu virikkeiden ja harrastusten lisääntyminen sekä uudet kokemukset, joita toiminta aikuisystävän kanssa voi tarjota. Merkittävässä osassa on ollut myös hankkeiden tarjoama taloudellinen tuki harrastusten mahdollistamiseksi. Monella mukana olleella perheellä ei itsellään ole taloudellisia mahdollisuuksia rahoittaa lasten harrastuksia, elokuvissa käyntiä tai uimahalli-, tivoli- ja sirkuskäyntejä. Rahallinen tuki on ollut merkittävä toiminnan mahdollistaja myös vapaaehtoisten aikuisystävien näkökulmasta, sillä monet heistä ovat olleet opiskelijoita tai eläkeläisiä.

Lapset itse ovat kommentoineet toimintamahdollisuuksiensa lisääntymistä seuraavasti:

”Sen kaa aina voi leikkiä paljon ja tehdä kaikkee asioita, mitä kavereitten kaa ei voi tehdä.”

”Sen kaa voi tehdä kaikkee kivaa, jos on yksin ja pääsee kaikkiin paikkoihin.”

Vanhempien haastatteluissa ja kyselyvastauksissa tekeminen, virikkeet, elämykset, kokemukset ja vaihtelu arkeen ovat avainasemassa, kun kerrotaan, mitä lapset heidän mielestään ovat aikuisystävätoiminnasta saaneet:

”Päässyt paremmin kodin ulkopuolelle toimimaan ystävän kanssa (uimaballi, luistelu, kaupunkireissut ym.).”

”Käyntejä, kokemuksia paikoista, missä ite ei ehkä ole pystynyt käymään tai ei ole käyty jostain muusta syystä.”

”Lapsi on saanut jakamatonta huomiota ja sellaisia elämyksiä, joita ei ehkä muuten tässä elämäntilanteessa olisi saanut.”

Suurin osa aikuisystävätoiminnassa mukana olleista lapsista on tullut yksinhuoltajaperheistä, joissa on useampia lapsia. Tämä huomioiden kodin ulkopuolisen tekemisen mahdollistaminen aikuisystävätoiminnan kautta on monessa perheessä ollut korvaamaton apu ja arjen ilopilkku. Tämä näkökulma löytyy myös vapaaehtoisten aikuisystävien haastatteluista:

”Et kauheen sellaset pienet asiat teki ne onnelliseksi. Et ilmeisesti niitten vanhemmilla ei oo kauheesti mahdollista tehdä koulun ulkopuolella mitään.”

10.1.3 Aikuisen malli

Niin vanhempien, vapaaehtoisten, lasten kuin kumppanienkin näkemyksissä kolmanneksi tärkeäksi teemaksi lapsen kannalta nousee aikuisen malli. Tätä on kuvattu monilla eri termeillä ja tavoilla. Puhutaan roolimallista (niin miehen, iäkkään ihmisen, nuoren kuin normaalin aikuisenkin mallista), luottoaikuudesta perheen ulkopuolelta, aikuiskontakteista omien vanhempien lisäksi ja niin edelleen. Lapset itse ovat haastatteluissa tuoneet eniten esille perheen ulkopuolisen aikuisen merkitystä:

”No, on saanu viettää enemmän aikaa niinku ettei oo ollut tuo (katsoo äitiä) koko ajan jotain sellasta, että nyt pitää tehdä se, nyt pitää tehdä tätä ja nyt pitää tehdä tota ja näin eespäin.”

”Voi kysyä jostain asioista, mistä ei muilta viitsi.”

”Sille voi kertoa asioita, mitä vaikka äitille ei voi sanoa.”

Lapset ovat myös kertoneet oppineensa aikuisystäviltään uusia tapoja toimia, jolloin aikuisen voidaan katsoa toimineen roolimallina.

”No käyttäytyminen... mä vähän opin käyttäytymään paremmin, että en häiriköinytunneilla enkä haukkunut ketään ja silleen. --- No, ei kannata kiusata ketään ja et-tä... ei kannata olla koulussa tyhmästi eikä kiusata ketään... kaikkee tollasta fik-suu.”

Vanhempien kyselyvastauksissa tuotiin esille, että aikuisystävätoiminnan kautta lapsella on terve ihmissuhde normaaliin aikuiseen, joka on muu kuin oma vanhempi. Lapsen myös koettiin uuden aikuiskontaktin kautta nähneen ja oppineen uusia tapoja toimia. Vapaaehtoiset ovat haastatteluissa kertoneet, että heidän mielestään lapsen on hyvä saada uusia näkökulmia asioihin ja nähdä muunkinlaisia kasvatustapoja kuin kotona.

Arvioinnin aikana vanhemmille tehdyssä avoimessa kyselyssä vanhempia pyydettiin pohtimaan, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä vanhemmalla ja aikuisystävällä on. Aikuisystävältä puuttuvat lapsen kanssa oltaessa vanhemman velvollisuudet ja arjen huolet, kuten pyykinpesut ja ruuanlaitot. Aikuisystävällä on aikaa vain lapselle, ja hän antaa tapaamisen ajan kaiken huomionsa lapselle. Aikuisystävän kanssa ollaan kavereita.

”Hän on ystävä, jonka kanssa voi turvallisesti tehdä asioita, mutta aikuinen, joka ei kasvata, eli substantuminen on erilaista. Ystävälle kerrotaan asioita, joita vanhemmalle ei haluta kertoa.”

”Normaalit velvoitteet (kotityöt, vaatehuolto tms.) puuttuvat aikuisystävältä, jolloin voi enempi keskittyä lapseen.”

Samanlaisuuksien kohdalla aikuisystävää kuvataan henkilöksi, jota kunnioitetaan kuin omia vanhempia. Aikuisystävän tulee pitää kiinni samoista säännöistä kuin kotona. Aikuisystävällä on myös *”jonkinlainen kasvatusvastuu lapsesta (eli käytöstavat ym. itsestään selvyudet sujuvat myös aikuisystävältä ja voi näin olla mallina lapselle)”*.

10.1.4 Negatiivisia tuloksia

Vaikka pääosin aikuisystävätoiminnasta on ollut lapsille vain hyötyä, ovat lapset ja vanhemmat kertoneet myös negatiivisista tuloksista.

Lapsia hämmentää, kun tapaamisten välit venyvät tai aikuisystävästä ei kuulu mitään. Yhdessä haastattelussa poika kertoi ottaneensa ”kostokannan” - koska aikuisystävä perui tapaamisen monta kertaa, hänkin perui. Lapset antavat palautetta myös siitä, että aikuisystävä ei aina tarpeeksi kysy lapsen mielipidettä yhteistä toimintaa suunniteltaessa. Yhdessä haastattelussa lapsi kertoi, että tyhmintä on ollut kun ”*aikuisystävä ärsytti, piti olkapäästä kiinni ja tärisytti*”.

Kun tapaamiskerrat venyvät ilman selitystä aikuisystävän puolelta tai lupaukset rikotaan, aiheutuu siitä mielipahaa niin lapselle kuin vanhemmalle:

”Kun aikuisystävät lupasivat, että tulevat esim. viikonloppuna ja sitten eivät tulekaan, silloin lapsemme tulevat pahaolo.”

”Jopa mietin, että onko mun lapsessa jotain vikaa vai...”

”Ku sitte on omia lapsiaan miettiny et onks niissä jotain vikaa. --- Että se on niinku harmi oman lapsen puolesta ku lapsi on sit kysynyt et miksei käykään enää.”

Eniten häiritsee ovat aiheuttaneet tapaukset, joissa aikuisystävät ovat vaihtuneet tiheään tai aikuisystävä on ilman ilmoitusta lopettanut toiminnan, eikä ole ollut enää yhteydessä lapseen.

”Menetti ainakin joksikin aikaa luottamuksen nuoriin aikuisiin, erityisesti miebiin. Lapsi jäi pohtimaan, miksi aikuinen yleensä lupautui paritoimintaan, kun se loppui kahden tapaamisen jälkeen.”

Äiti, kyselyvastauksessa 2008

Lapsen näkökulma lyhyesti

Plussat:

- aikaa, yksilöllistä huomiota, turvaa
- virikkeitä, harrastuksia, uusia kokemuksia
- aikuisen malli

Miinukset:

- hämmennys ja suru, kun tapaamisvälit venyvät tai toiminta yhtäkkiä loppuu

10.2 Vanhemman näkökulma

Kun aikuisystävätoimintaa katsotaan vanhemman näkökulmasta, tarkastellaan sitä, mitä vanhemmat itse ovat kokeneet toiminnasta saaneensa. Vanhempien kokemuksia aikuisystävätoiminnasta on hankkeiden aikana kerätty haastatteluina vuosina 2004, 2006 ja 2007. Arvioinnin aikana joulukuussa 2008 tehtiin vanhemmille avoimiin kysymyksiin perustunut kysely, jossa esitettiin yhdeksän kohdennettua kysymystä toiminnasta. Kysymykset ja vastaajien taustatiedot ovat liitteessä 5.

Vanhemmat kokevat yleisimmin saaneensa toiminnasta **”hetken omaa aikaa”**. Kyselyyn vastanneista vanhemmista 12 kahdeksastatoista eli 67% mainitsi oman ajan, kun kysyttiin mitä hyötyä toiminnasta on ollut hänelle itselleen. Seuraavaksi yleisin vastaus on, että aikuisystävätoiminta on helpottanut vanhemman omaa oloa sen kautta, että lapsen ei tarvitse olla yksin, vaan hän saa viettää aikaa turvallisessa seurassa.

”On hyvä olla lapsella toimintaa ja tiedän, että seura on turvallista.”

Äiti kyselyvastauksessa 2008

”Sain omaa aikaa ja syyllisyys omasta riittämättömyydestä hellitti hieman hetkeksi.”

Äiti kyselyvastauksessa 2008

”Ehkä se on kun näkee sen oman lapsen, että sillä on ollu kaubeen kivaa ja hauskaa sen oman ystävän kanssa, se on niinku kyll se on niinku kaubeen kiva tunne.”

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

Jossain tapauksissa aikuisen tarpeen omaan aikaan on huomannut myös perheen lapsi:

”Äitikin saa olla. Sen ei tarte koko ajan huolehtia musta ja mullekin tulee vaihtelua.”

Tyttö 10v., Sukupolvet verkoksi 2003

Useissa vanhempien ja vapaaehtoisten haastatteluissa on mainittu myös, että lapsella olisi hyvä olla joku muukin kuunteleva ja läsnä oleva aikuinen kuin oma vanhempi. Tämän kautta vanhempi saa tukea omassa kasvatus-tehtävässään. Eräs vapaaehtoisista ilmaisi asian seuraavasti:

"Mun mielestä se on hirveen tärkeätä, kun just puhutaan siitä että kuinka vanhemmilla on kiire ja lapset saattaa jäädä niinku vähälle huomiolle ja enkä mä nyt taas syyllistä niinku vanhempia sillai, mutta siis sanotaan, että vaikke ois kuinka hyvä vanhempi, niin aina tulee sellasia hetkiä ja aikoja, joilloin varmaan niinku kaipaa jotain sellasta vielä, jolloin ei jaksa olla niin skarppina ku muute ja varmaan siinä arjessakin varmaan se on suuri lisäarvo, jos siellä on muitakin aikuisia lähellä, joihin se voi omalla tavallaan tukeutua ja joiden kanssa se voi viettää aikaa..."

Pienryhmätoiminnassa mukana olleen lapsen äiti puolestaan on pohtinut asiaa haastattelussa näin:

"Tota mun mielestä jokaisella lapsella pitäis olla joku muu aikuinen kuin oma vanhempi. -- Että se aikuinen ei saa olla liian lähellä niitä omia vanhempia."

Vanhempien haastatteluissa ja kyselyvastauksissa esiin tulleet negatiiviset tulokset liittyvät kahteen teemaan: aikataulutukseen ja toiminnan lopettamiseen. Vanhemmat ovat kokeneet lapsen ja aikuisystävän yhteisen ajan löytämisen ja tapaamisten järjestämisen ajoittain hankalaksi.

"Tietysti siinä on se lähtemisen vaiva ja sitoutumisen vaiva mut onhan se sen arvosta kyllä sitten."

Äiti, Välittävät sukupolvet 2007

"Joskus stressaa miettiä ja järjestellä tapaamisia..."

Äiti kyselyvastauksessa 2008

"Aikataulujen järjestäminen yhteen on välillä työlästä, mutta kuitenkin tapaamiset ovat sen arvoisia."

Äiti kyselyvastauksessa 2008

Toiminnan lopettamiseen liittyviä vaikeuksia on edellä jo käsitelty luvussa 9.1.1 prosessin kriittisten pisteiden yhteydessä. Vanhemmat kokevat toiminnan yllätyksellisen loppumisen vaikeana nimenomaan oman lapsensa kannalta, sillä aikuisystävän yllättävä häviäminen on lapselle suuri pettymys.

Vanhemman näkökulma lyhyesti

Plussat:

- omaa aikaa
- hyvä olo itselläkin, kun lapsen ei tarvitse olla yksin, vaan hän voi viettää aikaa turvallisessa seurassa
- tukea omaan kasvatustyöhön

Miinukset:

- tapaamisten järjestäminen ja aikataulujen yhteensovittaminen joskus stressaavaa

10.3 Vapaaehtoisen näkökulma

Vapaaehtoisten haastattelujen pohjalta toiminnan merkitys aikuisystävälle itselleen voidaan tiivistää kolmeen teemaan: 1) merkitystä, iloa ja vaihtelua omaan elämään, 2) kosketus erilaisuuteen (lapsen maailma, lapsiperheen arki, monikulttuurisuus) ja 3) oppiminen ihmisyydestä ja vapaaehtoisuudesta.

Vapaaehtoisuuden timantissa toiminnan merkitystä sekä motivaatiota lähtee mukaan vapaaehtoistoimintaan tarkastellaan neljän eri ulottuvuuden kautta (Yeung 2005):

- 1) saaminen – antaminen eli mitä vapaaehtoistoiminnassa annetaan ja mitä siitä saadaan
- 2) jatkuvuus – uudet asiat eli millä tavoin vapaaehtoistoiminta tarjoaa jatkuvuutta ja mitä uutta siitä voi saada omaan elämäänsä
- 3) etäisyys – läheisyys eli miten toiminta tarjoaa etäisyyttä (kuten epämuodollisuus tai joustavuus) ja miten se tarjoaa läheisyyttä (kuten kuuluminen ryhmään ja tutustuminen uusiin ihmisiin)

4) pohdinta – toiminta eli millä tavoin vapaaehtoistoiminnassa voi ilmentää omaa arvomaailmaansa / pohdintojaan ja millä tavoin se tarjoaa toiminnallisuutta.

Aikuisystävätoiminnan vapaaehtoisten haastatteluissa on pohdittu runsaasti sekä sitä, mitä toiminnasta on itse saatu että sitä, mitä vapaaehtoinen on kokenut voivansa lapselle antaa (katso edellä lasten kokemukset). Kun toiminnan merkitystä aikuisystävälle tarkastelee vapaaehtoistoiminnan timantin kautta asettuvat teemat uuden saamisen ulottuvuudelle, läheisyyden ulottuvuudelle, oman arvomaailman ilmentämisen ulottuvuudelle sekä toiminnallisuuden ulottuvuudelle. Vapaaehtoisuuden motivaatiotekijät ja merkitys eri ihmiselle vaihtelevat suuresti, niin aikuisystävätoiminnassa kuin vapaaehtoisuudessa yleensäkin (Hokkanen 2003b).

10.3.1 Merkitystä, iloa ja vaihtelua omaan elämään

Useimmin aikuisystävät kertovat saaneensa toiminnan kautta omalle elämälleen lisää merkitystä tai iloa. Toimiessaan lapsen kanssa he kokevat tekevänsä jotain tärkeää ja merkityksellistä, he voivat olla avuksi. Aikuisystävät saavat toiminnasta vaihtelua myös omaan elämäänsä, aivan kuten lapset omaansa.

”On se kyllä hätkähdyttävää huomata, miten mie oon siinä tärkeä ihminen.”

”Että tulisi tunne, että voisi tehdä jotain, että maailmasta tulisi pikkuisen parempi.”

”On ollut tosi kivaa koko ajan, mutta myös tavallaan aika paljon rankempaa, ku mitä osas odottaa. Että ei se koko ajan semmosta helppoa ja mukavaa ollut, mutta pääosin kyllä sitä...”

”Luulen, että se on samaa pojille kuin minullekin, eli vaihtelua ja erilaisten asioiden tekemistä, joita ei muuten tulisi tehtyä.”

”Niin niin sitten jotenkin mulle tuli tarve tehdä jotain myös konkreettista, ettei se aina vaan jää semmosten sanojen tasolle.”

”Perhe on ollut pakopaikka arjen toiminnoista.”

Vertaistukea ja vapaaehtoistoimintaa tutkinut professori Liisa Hokkanen (2003b) on jäsentänyt vapaaehtoisuutta yksilöllisen, yhteisöllisen, yhteiskunnallisen ja arvopohjaisen mielekkyyden kautta. Ilon, merkityksen ja vaihtelun saamisen omaan elämään voidaan nähdä liittyvän osittain näihin kaikkiin. Yksilöllisesti ottaen ihminen on saanut omaan elämäänsä hyvää oloa ja

iloa, hyödyllistä ja merkityksellistä ajankäyttöä. Yhteisöllisesti voidaan ajatella toiminnallisen tekemisen lisääntyneen vaihtelun saamisen kautta, merkityksellisyyden kokemuksen kautta oma tarpeellisuus ja osallisuus yhteisössä on lisääntynyt. ”Että maailmasta tulisi pikkuisen parempi” puolestaan kuuluu yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen yhteisvastuullisuuden ja paremman yhteiskunnan rakentamisen kautta. Arvopohjaan teemat liittyvät sitä kautta, että vapaaehtoiset kokevat edistävänsä oikeaa tapaa toimia ja toteuttaa hyvää ihmisyyttä.

10.3.2 Kosketus erilaisuuteen

Toinen usein mainittu teema aikuisystävätoiminnan merkityksistä vapaaehtoiselle on kosketus erilaisuuteen. Tämä voi tarkoittaa mahdollisuutta tutustua lapsen maailmaan, jos omassa elämänpiirissä ei muutoin ole lapsia. Opiskelijalle ja yksinelävälle se tarkoittaa pääsyä sisään lapsiperheen arkeen ja todellisuuteen. Niille aikuisystävälle, joiden lapsiystävät ovat tulleet maahanmuuttajaperheistä, toiminta on tarjonnut kosketuksen monikulttuurisuuteen. Kaiken kaikkiaan monet vapaaehtoiset peilaavat omia kasvatuskokemuksiään ja kokemuksiaan oman kodin tavoista erilaisuuden hyväksymisen kautta. Motivaatiotimantin ulottuvuuksista korostuu tässä uuden oppiminen. Vapaaehtoisuuden mielekkyyden ulottuvuuksista puolestaan yksilöllinen ja yhteisöllinen ulottuvuus esiintyvät vahvimpina, kun puhutaan kosketuksesta erilaisuuteen. Vapaaehtoiset itse ovat kommentoineet asiaa seuraavasti:

”Mutta se on tosi kiva huomata sillai, että on niinku olemassa muunkinlaisia tapoja ja ne voi olla ihan yhtä hyviä tai vielä parempia.”

”On avannu silmiä, ymmärtää toisia paremmin, ei oo aina tuomitsemassa toista.”

”Näen asiat paremmin lapsen näkökulmasta, subtautuminen lapsiin on muuttunut positiivisemmaksi, luontevammaksi, olen tajunnut että lasta ei tarvitse miellyttää.”

”Saa seurata viisivuotiaan ajattelua.”

”Koko perheen kautta olen nähnyt maahanmuuttajaperheen asemaa ja uutta näkökulmaa suomalaisuuteen.”

10.3.3 Oppiminen ihmisyydestä ja vapaaehtoisuudesta

Kosketuksessa erilaisuuteen on jo läsnä oppimisen näkökulman, mutta vapaaehtoiset kommentoivat tämän oppimisen lisäksi oppineensa runsaasti

myös ihmissuhteista ja vapaaehtoisuudesta. Sosiaalipsykologian emeritusprofessori Antti Eskola (2001) on artikkelissaan korostanut tätä vapaaehtoisuudesta ja vapaaehtoisuudesta oppimista. Hän käsittää vapaaehtoisuuden prososiaalisen käyttäytymisen ilmentymänä, jossa toisia hyödyttävä käyttäytyminen ei perustu ammatillisiin velvollisuuksiin tai sopimuksiin. Eskolan mukaan prososiaalista (eli toisia hyödyttävää) käyttäytymistä syntyy, kun ihminen oppii, että maailma ei ole aina kaikille oikeudenmukainen paikka ja, että itseään jossain suhteessa vähäosaisemman auttaminen on rohkeuden osoitus ja sitä myötä kunnioitettavaa.

Aikuisystävät ovat haastatteluissa kertoneet oppineensa niin erilaisuuden hyväksymistä, ihmissuhdetaitoja kuin vapaaehtoisuuden merkityksellisyyden ja siinä piilevän voimankin.

”Olen oppinut ihmisten kanssakäymistä.”

”Varmasti oppinut kuuntelemaan lasta / lapsen ajatuksia --- kiintymystä.”

”(Oppinut) ristiriitojen ratkaisua ja niihin subtautumista. --- Toimiminen yhteistyössä moneen suuntaan on myös opettanut.”

”Koen kasvaneeni esim. vaikeiden tilanteiden kautta.”

”Vapaaehtoistoiminta on hyvin tärkeää kaikilla sektoreilla --- toivottavasti pojatkin tajuaa sen, kun ovat aikuisia.”

”Vapaaehtoistoimintaa --- ei siihen toimintaan sossua tarvita vaan omaa intuitiota.”

”(Oppinut) vuorovaikutustaitoja, vapaaehtoistoinnasta, järjestöistä ja niiden toiminnasta...”

10.3.4 Ristiriitoja aiheuttaneita tilanteita

Vapaaehtoisten haastattelujen ja toimintapalautteiden pohjalta voidaan hankkeiden aikana ristiriitoja aiheuttaneita tilanteita käsitellä neljästä näkökulmasta: 1) suhteessa omaan itseen, 2) suhteessa lapsiystävään, 3) suhteessa lapsiystävän perheeseen ja 3) suhteessa projektiin.

Suurin osa vapaaehtoisista on pohtinut oman ajan riittävyyttä toimintaan, ja moni kokee tavanneensa lapsiystäväänsä liian harvoin. Niin haastatteluissa kuin toimintapalautteissakin mietitään opiskelujen tai työn, oman perheen, muiden harrastusten ja menojen yhteensovittamista aikuisystävätoiminnan kanssa. Pohdintoja aiheuttavat myös oma tai perheenjäsenen sairastumi-

nen, jopa kuolemantapaukset omassa lähipiirissä. Oma riittämättömyys ja pettymys omien voimavarojen rajallisuuteen ovat olleet vapaaehtoisten suurimmat ongelmat suhteessa omaan itseensä.

”Huonointa on oman ajan riittävyys, koska nähdään joka viikko, välillä olen väsynyt.”

”Välillä sitoutuminen tuntuu liiankin tiiville.”

”Joskus jää tämän vuoksi omat menot toissijaisiksi.”

”Olisi pitänyt varoittaa siitä, että ei ole riittävästi aikaa, koska alussa oli rankkaa.--- Ongelma on ajan puute ja se riittämättömyyden tunne on vaikein.”

Suhteessa lapsiystävään vapaaehtoiset ovat pohtineet omaa rooliaan kasvattajana ja auktoriteettina.

”Ja sitten sitä onkin ollu vähän hämmentynyt, että miten mun kuuluis tässä toimia, ja ett voiko sillä tavalla toimia. --- Et jotenkin on tuntunu sellaselta, ett jos se ois mun oma lapsi, niin jotenkin se ois mulle selvää, selvempää miten mä toimin, mutt sitten kun se ei oo oma, niin jotenkin sitä on vähän epäroiny, ett voinks mä niinku jotenkin ottaa tässä sen niinku roolin myös.”

Lapsen energisyys, vilkkaus ja vahvatahtoisuus sekä niiden kohtaaminen ja tilanteiden käsittely ovat myös mietittyttäneet vapaaehtoisia. Toisaalta myös kovin hiljaisen ja vetäytyvän lapsen kanssa toimiminen voi osoittautua haastavaksi.

”Lapsiystäväni on aika hiljainen, joskus kommunikointi on kovin yksipuolista.”

”Nykyisen perheen lapsen kanssa menee sukset välillä ristiin, koska hän on tottunut saamaan tahtonsa läpi.”

”Lapsi on kova määräämään, haluaa päättää, muuttaa sääntöjä omaksi hyödykseen. Periaatteista kiinnipitäminen.”

”Lapsi yrittää koetella rajojani. Jos olemme puhuneet esim. siitä, että emme oikaise valtiien yli kävellessämme jonnekin, hän saattaa siitä huolimatta hyökätä lähellä valtiitietä oikaisemaan sen yli. Ei auta kuin ottaa kädestä kiinni ja sanoa, että hän ei voi niin tehdä; ainakaan minun seurassani.”

Koko perheen kanssa toimittaessa ristiriitoja on ehdottomasti eniten aiheuttanut aikataulujen yhteensovittaminen, jota on käsitelty jo prosessikuvauksen yhteydessä sekä myös vanhempien kokemusta kohdalla. Muita hankalia

tilanteita aiheuttavia asioita ovat olleet erimielisyydet kasvatus- ja toimintatavoissa, perheen muiden lasten asema aikuisystävään nähden sekä se, millainen suhde aikuisystävälle on muodostunut äidin tai isän kanssa.

”Kasvatuksessa pitäisi noudattaa vanhempien taptoa, mutta mitä jos ei itse hyväksy sitä?”

”Kerran olin syömässä heillä ja pienin poika huitaisi päälleni vahingossa pillillä mehua, johon äiti reagoi mielestäni turhan voimakkaasti. Emme puhuneet tapauksesta.”

”Se ongelma, että veli alkaa varastaa mentoria ja joskus pikkusiskokin. Joskus täytyy sanoa veljelle ettei nyt, että nyt leikin (lapsiystävän) kaa, en voi leikkii sun kaa. Se on vähän luonnotonta joskus.”

”Erimielisyys perheen äidin kanssa on jäänyt toisinaan mietityttämään.”

”Lapsen äidillä tuntuu olevan tarvetta jutella pitempäänkin ja tämä vie huomion, jonka haluaisi antaa kokonaan lapsiystävälle.”

”Ehkä kaipasi enemmän joustavuutta perheen äidiltä silloin, kun opintojen kanssa oli kiire. En pystynyt antamaan omaa aikaa niin paljon kuin perheen äiti odotti.”

”Se isä tässä perheessä on no on kyllä paljon poissakin, mutta sitten joskus kun hän satunnaisesti on läsnä niin se aiheuttaa sitten tai se on... Hän on ehkä ainoa henkilö tässä perheessä, ja onkin, joka sitten niinku, jonka kanss ei ookaan tavallaan sitä yhteistyötä.”

Vapaaehtoiset ovat toiminnan aikana kokeneet ristiriitoja myös suhteessa projektiin ja sen toimintamalleihin. Projektien rahoituspolitiikka on aiheuttanut eniten erimielisyyksiä, sillä vapaaehtoiset eivät aina ole tienneet mitä kuluja korvataan ja kuinka paljon, tai ihmetelleet, miksi joitain kuluja ei korvata. Vapaaehtoiset ovat myös kokeneet, että mukana olleita perheitä ei aina ole informoitu riittävästi rahankäytön pelisäännöistä.

”Ehkä se maksupolitiikka, ku meilleki tulee noita bussimatkoja ja tommosta... ja sit jos haluu mennä vaikka uimaan, niin ainahan se maksaa...”

”Hyvin on muuten toiminut, mutta rahan ja kuittien kanssa puljaaminen on typerää ja kun oli vielä laskettu väärinkin.”

”Rahan käyttö, perheet eivät aina tiedä, missä kulkee projektin kulukorvausten raja.”

”Ehkä vähän paremmin vois informoida näitä perheitä siitä että... et sitä rahaa ei niinku voi ihan hirveesti käyttää. ... Et se ois niinku hyvä, että vanhemmat korostais niille lapsilleen, että tää ei oo nyt sitä, että niinku aikuisystävät vie teidät kaikkiin kallisiin tapahtumiin ja kallisiin juttuihin. Että tässä on niinku muustakin kyse.”

Myös perehdytys ja koulutus ovat mietityttäneet. Joku on pitänyt sitä liiankin perinpohjaisena, ja toiminnan aloittamista liian hitaana. Joku toinen taas kokee saaneensa liian vähän miettimisaikaa aikuisystäväksi ryhtymiseen.

”Perehdytys oli hyvin perusteellinen, vähän turhankin perusteellinen. Olisin halunnut jo aikaisemmin päästä käytännön toimiin.”

”Alussa aika hitaasti. Joskus ajattelin miksi jaubetaan samoja asioita. Ehkä oman koulutuksen puolesta tuntui hitaalta ja samojen asioiden toistolta. Odotin jo kovasti milloin saisin tavata lapsen.”

”Ei annettu toimintaan sitoutumiseen tarpeeksi aikaa miettiä lähteekö mukaan ja haluaako lähteä.”

”Ehkä jossain määrin tullut varovaisemmaksi, ettei läbde mukaan sellaiseen toimintaan, mistä ei kunnolla selvillä.”

Vapaaehtoiset ovat toimintapalautteissaan toivoneet työntekijöiltä myös enemmän ohjausta toiminnan lopettamisessa eli miten kerrotaan perheelle, että suunnittelee toiminnan lopettamista, miten hoidetaan ”lopetuspalaverit”, voidaanko lapselle etsiä uusi aikuisystävä ja niin edelleen. Yleisesti ottaen työnohjaukseen ja tukeen projektityöntekijöiden taholta ollaan kuitenkin hyvin tyytyväisiä. Aikuisystävien keskinäisistä vertaistapaamisista ollaan kah-talaisesti joko sitä mieltä, että ne ovat hyviä vaikeiden tilanteiden purkamista ja neuvojen saamista varten tai, että niistä ei ole juurikaan ollut apua. Ko-kemus vertaistuen hyödyllisyydestä vaikuttaa olevan hyvin yksilökohtaista.

Vapaaehtoisen näkökulma lyhyesti

Plussat:

- merkitystä, iloa ja vaihtelua omaan elämään
- kosketus erilaisuuteen (lapsen maailma, lapsiperheen arki, monikulttuurisuus)
- oppiminen ihmisyydestä ja vapaaehtoisuudesta

Miinukset:

- oman jaksamisen ja perheen vaatimusten yhtensovittaminen
- ristiriidat perheen ja aikuisystävän (kasvatus)periaatteiden välillä
- epäselvyydet projektin rahoituspolitiikassa

10.4 Kumppanin näkökulma

Yleisesti voidaan todeta, että kumppanit ovat kyselyiden perusteella olleet hankkeeseen, sen toimintamalleihin, työntekijöihin sekä hankkeiden tuloksiin tyytyväisiä. Taulukossa 19 on verrattu Välittävät sukupolvet –hankkeen aikana vuosina 2006 ja 2007 kumppaneille tehtyjen kyselyiden vastausjakautumia. Kaikkien muiden kysymysten kohdalla on hankkeen kuluessa edetty positiivisempaan suuntaan paitsi hankkeen kokonaismerkityksellisyydessä omalla paikkakunnalla. Vuonna 2006 noin 64% vastanneista piti hankkeiden tuloksia joko melko tai erittäin merkityksellisinä, kun vastaava luku vuonna 2007 oli noin 59%. Samaan aikaan hankkeiden tuloksia jonkin verran merkityksellisinä pitävien määrä nousi noin 30%:sta 37%:iin. Erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä, eivätkä prosentuaalisestikaan suuria. Vuonna 2006 51% vastaajista koki, että hankkeen perustavoitteet on saavutettu – vuonna 2007 vastaava luku oli jo 68%.

Taulukosta 19 nähdään, että Välittävät sukupolvet –hanke ei ole onnistunut merkittävästi kasvattamaan kumppaneiden tietämystä ehkäisevästä lastensuojelusta. Tähän voi olla useita syitä. Kumppaneita ei ole hankkeen aikana erityisesti pyritty kouluttamaan ehkäisevän lastensuojelun teemoissa, vaan

tietämystä on siirretty eteenpäin paikallisissa työryhmissä. Lisäksi on huomattava, että suuri osa vastaajista edustaa sosiaalitoimea, perhetyötä tai muutoin lastensuojelua. Voidaan olettaa, että tietämys ehkäisevästä lastensuojelusta on jo lähtötilanteessa hyvä. Myös arvioinnin aikana kumppaneita pyydettiin ottamaan kantaa väitteeseen ”aikuisystävällisyys on lisännyt tietämystäni ehkäisevästä lastensuojelutyöstä”. Noin 58% vastaajista oli asiasta eri mieltä (ks. taulukko 20). Kuntasektorin edustajat ovat asiasta useammin erimieltä (63%) kuin järjestöjen edustajat (50%), ks. taulukko 18.

	Julkinen sektori		Kansalaisjärjestöt	
	Hieman tai täysin eri mieltä % (lkm)	Hieman tai täysin samaa mieltä % (lkm)	Hieman tai täysin eri mieltä % (lkm)	Hieman tai täysin samaa mieltä % (lkm)
Aikuisystävällisyys on lisännyt tietämystäni ehkäisevästä lastensuojelusta.	62,9 (17)	37,0 (10)	50 (7)	50 (7)

Taulukko 18: Vastaajien kanta siihen onko aikuisystävällisyys lisännyt heidän tietämystään ehkäisevästä lastensuojelusta.

	2006, N=35			2007, N=29		
	Erittäin / melko hyvin % (lkm)	Jonkin verran % (lkm)	Ei lain- kaan % (lkm)	Erittäin / melko hyvin % (lkm)	Jonkin verran % (lkm)	Ei lain- kaan % (lkm)
Kuinka hyvin tunnet hankkeen?	62,8 (22)	37,1 (13)	0	79,3 (23)	20,7 (6)	0
Oletko saanut riittävästi tietoa hankkeesta?	77,1 (27)	22,9 (8)	0	100 (29)	0	0
Oletko saanut vaikuttaa hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen riittä- västi?	64,7 (22)*	23,5 (8)*	11,8 (4)*	82,1 (23)*	17,9 (5)*	0
Kuinka hyvin hankkeen perustavoitteissa on onnistuttu?	51,4 (18)	48,6 (17)	0	67,9 (19)*	28,6 (8)*	3,6 (1)*
Kuinka hyvin hankkeen työryhmätyöskentely on onnistunut?	63,7 (21)**	36,4 (12)**	0	81,5 (22)**	18,5 (5)**	0
Oletko tyytyväinen paikkakunnallesi valit- tuun toimintamalliin?	81,2 (26)***	15,6 (5)***	3,1 (1)***	85,1 (23)**	14,8 (4)**	0
Onko tietämyksesi ehkäisevästä lastensuo- jelusta lisääntynyt hank- keen aikana?	29,4 (10)*	55,9 (19)*	14,7 (5)*	27,6 (8)	72,4 (21)	0
Onko yhteistyö työntekijöiden kanssa ollut toimivaa?	88,2 (30)*	11,8 (4)*	0	100 (28)*	0	0
Miten merkityksellisinä pidät hankkeen tuloksia paikkakunnallasi?	63,7 (21)**	30,3 (10)**	6,1 (2)**	59,2 (16)**	37,0 (10)**	3,7 (1)**

*=yksi tieto puuttuu, **=kaksi tietoa puuttuu, ***=kolme tietoa puuttuu

Taulukko 19: Välittävät sukupolvet – hankkeen aikana tehtyjen kumppanikyselyiden vastausjakaumia

Kumppaneille tehtiin kysely myös arvioinnin aikana tammikuussa 2009. Tässä kyselyssä pääpaino oli kumppaneiden toimintoihin osallistumisen kar-
toittamisessa, ja nämä tulokset on kuvattu luvussa 8.3. Taulukossa 19 on
esitetty niiden väittämien vastausjakaumat, joissa tarkasteltiin aikuisystävä-
toimintaa yleisellä tasolla.

	Täysin eri mieltä % (lkm)	Hieman eri mieltä % (lkm)	Hieman samaa miel- tä % (lkm)	Täysin samaa miel- tä % (lkm)
AYT on merkittävä osa kuntani ehkäisevää lastensuojelutyötä.	9,3 (4)	27,9 (12)	39,5 (17)	23,3 (10)
AYT on lisännyt kuntani perheiden voima- varoja selviytyä arjestaan.	4,7 (2)	14,0 (6)	58,1 (25)	23,3 (10)
AYT on kasvattanut kuntani perheiden tukiverkostoa.	4,7 (2)	25,6 (11)	39,5 (17)	30,2 (13)
AYT on lisännyt kanssakäymistä eri suku- polvien kesken.	4,8 (2)	19,0 (8)	47,6 (20)	28,6 (12)
AYT on lisännyt vuorovaikutusta ammatti- laisten ja vapaaehtoisten välillä.	4,9 (2)	17,1 (7)	48,8 (20)	29,3 (12)
AYT on lisännyt tietämystäni ehkäisevästä lastensuojelusta.	16,3 (7)	41,9 (18)	20,9 (9)	20,9 (9)
Tunnen hyvin AYT:n tavoitteet ja arvot.	4,7 (2)	14,0 (6)	39,5 (17)	41,9 (18)
AYT:n työryhmyöskentelyyn on kulunut liikaa aikaa sen mukanaan tuomiin hyötyihin nähdén.	33,3 (14)	40,5 (17)	23,8 (10)	2,4 (1)

AYT = aikuisystävätoiminta. *=yksi tieto puuttuu, **=kaksi tietoa puuttuu.

Taulukko 20: Vastaaajien kanta väittämiin aikuisystävätoiminnan tuloksista

Noin 63% vastanneista kumppaneista pitää aikuisystävätoimintaa merkittä-
vänä osana oman kuntansa ehkäisevää lastensuojelutyötä. 81% on sitä miel-
tä, että aikuisystävätoiminta on lisännyt perheiden voimavaroja selviytyä
arjestaan. Noin 70% näkee aikuisystävätoiminnan kasvattaneen kuntansa
perheiden tukiverkostoja. Kun näitä tuloksia tarkastelee yhdessä tässä lu-
vussa aiemmin esitettyjen lasten, vanhempien ja vapaaehtoisten kokemusten

kanssa, voi todeta, että hankkeiden perustavoitteessa on onnistuttu. Lasten ja nuorten hyvinvointia on edistetty ja lapsiperheitä tuettu heidän arjessaan.

Selvä enemmistö (78%) kumppaneista on sitä mieltä, että aikuisystävöiminta on lisännyt ammattilaisten ja vapaaehtoisten välistä vuorovaikutusta. Tässä ei ilmennyt eroja julkisen sektorin edustajien ja kolmannen sektorin edustajien välillä. 81% vastaajista tuntee aikuisystävöiminnan tavoitteet ja arvot melko tai erittäin hyvin, joten hankkeiden tunnettuus kumppaneiden keskuudessa on erittäin hyvä. 74% vastanneista on sitä mieltä, että työryhmyöskentelyyn ei ole kulunut liikaa aikaa. Myös vuosina 2006 ja 2007 työryhmyöskentelyä pidettiin hyvin onnistuneena. Vaikkakaan kumppanit eivät juuri ole osallistuneet hankkeiden käytännön toteutukseen, heille on selvästi ollut työryhmyöskentelystä hyötyä. Välittävät sukupolvet – hankkeen kumppanikyselyiden avoimissa vastauksissa kuvattiin, että yhteistyötä on tehty hyvässä hengessä ja se on ollut avointa ja innostunutta.

Arvioinnin aikana tehdyssä kumppanikyselyssä pyydettiin ottamaan kantaa myös siihen, onko aikuisystävöiminta lisännyt kanssakäymistä eri sukupolvien kesken. Tällä haluttiin kartoittaa, missä määrin aikuisystävöiminnan taustalla oleva sukupolvityön ajatus on toteutunut. 76 % vastanneista oli väittämästä joko melko tai täysin samaa mieltä, joten voidaan todeta, että aikuisystävöiminnalla on ollut merkitystä myös sukupolvityön muotona.

Kriittisiä kommentteja kumppanit ovat esittäneet vuosien 2006 ja 2007 kumppanikyselyiden avoimissa vastauksissa. Vapaaehtoisten rekrytointi on koettu osittain vaikeaksi, ja työryhmyöskentelyyn ei aina ole sitouduttu riittävästi. Osallistujia kokouksiin on ollut ajoittain hyvin vähän. Kumppanit ovat nostaneet esille myös vapaaehtoisten ja ammattilaisten väliseen yhteistyöhön liittyvän perusedileman. Vapaaehtoisten aika ei päivällä oman työn ohella riitä kokouksiin osallistumiseen, joten tämä aiheuttaa eriarvoisuutta työryhmien kokoonpanoissa ja vaikuttamismahdollisuuksissa. (Ks. esim. Helander 2004; Järjestöbarometri 2007, Laamanen et al. 2002; Möttönen & Niemelä 2005.)

Kehittämiskohteina vuoden 2007 kyselyssä on mainittu mm. koko toiminnan idean ja toimintamallin selkiyttäminen, tiedottamisen kehittäminen ja viranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön kehittäminen. Selkeyttämistä kaivataan myös tapoihin, joilla perheitä ohjataan toiminnan piiriin.

Kumppanin näkökulma lyhyesti

Plussat:

- hankkeiden perustavoitteessa onnistuttu
- yhteistyö toiminut hyvin hankkeiden työntekijöiden kanssa
- työryhmätyöskentely koettu hyvänä paikallisena toimintamallina

Miinukset:

- paikallistoimijoiden sitoutuminen osin puutteellista
- vapaaehtoisten ja ammattilaisten yhteistyössä kehittämistä
- toimintamallia ja toiminnan ideaa selkeämmäksi
- tiedottamisessa ja perheiden ohjaamisessa toiminnan piiriin kehittämistä

11 HANKKEIDEN KRIITTISET PISTEET

Aiemmin luvussa 9 käsiteltiin aikuisystävätoiminnan toimintaprosessin kriittisiä pisteitä. Tässä luvussa paneudutaan yleisemmin Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet -hankkeiden kannalta kriittisimpiin teemoihin.

11.1 Toiminnan avoimuus

Aikuisystävätoiminta on perusarvoiltaan kaikille perheille avointa. Toimintaan mukaan pääsemiseksi ei edellytetä diagnoosia, todettuja ongelmia tai lastensuojelun asiakkuutta. Myöskään vapaaehtoiselta ei edellytetä sosiaalialan koulutusta tai muutoin kokemusta lapsien kanssa tehtävästä työstä, vaan kaikki kiinnostuneet voivat lähtökohtaisesti hakeutua mukaan toiminnan pariin. Koska toiminta on kaikille avointa, on myös toiminnasta tiedottaminen, sen mainostaminen ja lasten, nuorten sekä vapaaehtoisten rekrytoiminen haluttu säilyttää mahdollisimman avoimena.

”Parempi ehkä matalan kynnyksen toimintana, ammattilaiset voivat leimata toimintaa, kuitenkin tavallisia perheitä ja toiminta kaverisuhde -pohjalla.”

Vapaaehtoinen, Sukupolvet verkoksi 2004

Molempien kohdehankkeiden aikana kuitenkin huomattiin, että varsinkin lasten, nuorten ja perheiden mukaan saaminen avoimella ilmoittelulla on vaikeaa. Toiminnan pariin ei useinkaan osata tai uskalleta hakeutua pelkän ilmoituksen perusteella, vaan mukaan lähteminen vaatii useamman tahon suostuttelua:

”Tuolta eskarista mä sain semmosen lappuse, varmaan (projektityöntekijän) tekemä esite. Ja sitten tuotiinkohan, oiskohan (lapsi) tuonut koulusta, mutt ensimmäinen ennenkuin noteerasin, että jaha mikä nyt on homma, mä en ollenkaan tienny ett mikä oli ja en siihen sen kummemmin noteerannutkaan. Sit kun eskarissa ne vielä uuestaan kysy ja sano, että onko kiinnostusta tämmöseen, no miksei. Ja sitten perhetyöntekijä vielä kolmantena osapuolena otti yhteyttä ja sano, että hänkin on kuullut semmosesta.”

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

Toimintaan on helpompi lähteä mukaan, jos siitä kuulee jo valmiiksi tutulta ja luotettavalta taholta, kuten perhetyöntekijältä tai opettajalta. Tällöinkin mukaan lähtemiseksi tarvitaan kuitenkin useampi impulssi. Vanhemmat ker-

toivat yleensä saaneensa tiedon lapulla koulun tai päivähoidon kautta, nähneensä ilmoituksen lehdessä tai ilmoitustaululla ja vielä tämän lisäksi kuulleensa siitä ”suositelijalta”. Hyvin harva on pelkän ilmoituksen nähtyään ottanut suoraan yhteyttä työntekijöihin. Kynnys hakeutua toiminnan pariin ja leimautumisen pelko tulevat esiin myös vanhempien vastauksissa:

”No koulusta tuli semmonen hieno lappu, että Välittävät sukupolvet pitää tämmöstä kerboa ja itse asiassa mä luin sitä lappua pitkään ja bartaasti ja sitten mä sain semmonen käsityksen että tämä on lähinnä narkekareiden ja alkoholistien lapsille tämä kerbo ja että meillä ei ehkä ole niin suuria ongelmia ja mä jätin tämän sitten niin kuin siihen. --- Se oli oikeesti se lappu semmonen että mä kuitenkin ajattelin, että meidän perhe on kobtuullisen normaali, että meille niin perheen kesken ole hirvittäviä ongelmia.”

Äiti, Välittävät sukupolvet 2007

Lasten ja nuorten saaminen toiminnan piiriin on kaikilla paikkakunnilla ollut ainakin jossain vaiheessa vaikeaa. Keskustelua vapaaehtoisten ja kumppanien taholta on herättänyt myös se ohjautuvatko oikeat ihmiset toiminnan pariin. Tukea eniten tarvitsevia on vaikea tavoittaa täysin avoimella haululla, mutta mikäli mukaan rekrytointiin otetaan korostuneesti esimerkiksi kunnan sosiaalitoimi, tulee leimautumisen pelko uudeksi esteeksi hakeutua toimintaan. Toisaalta, mikäli lapsia ei löydetä toiminnan pariin, ei koko toiminnalla ole pohjaa. Avoimuuden ja kohdennetun palveluntarjonnan täytyisi kulkea käsi kädessä, eikä ole syytä ajatella toisen automaattisesti sulkevan pois toista. Mikäli lapsia haetaan mukaan pelkällä avoimella haululla, päädytään helposti tilanteeseen, ettei mukaan saada riittävästi osallistujia ja jäädään kokonaan ilman toimintaa. Jos aikuisystävöimintaan ohjataan puhtaasti lastensuojelun avohuollon toimenpiteenä, se rinnastetaan helposti korjaavan lastensuojelun tukihenkilötoimintaan. Tämän myötä ollaan vaarassa menettää ehkäisevän työn kaikille avoin ja vapaaehtoinen luonne, jotka kuitenkin ovat aikuisystävöiminnan perusarvoja. Kuten aiemmin luvussa 9.1 todettiin, kumppanit ovat lähes yksimielisesti sitä mieltä, että aikuisystävöiminnan piiriin ohjaamisessa on järkevää käyttää rinnakkain sekä avointa ilmoittelua että kohdennettua palveluntarjontaa.

Avoimuuden vs. leimaavuuden ongelmaan on törmätty myös muissa aikuisystävöiminnan tyyppisissä vapaaehtoistoiminnan muodoissa. Tutkimuksissa on noussut selvästi esille tarve nimenomaan avoimelle, leimaamattomalle, vapaaehtoistoimintaan perustuvalla arkipäivän avulle. (Armstrong & Hill 2001; Gray 2002; Parrott et al. 2006; Springate et al. 2008.) Niin perheet, ammattilaiset kuin vapaaehtoisetkin näkevät aikuisystävöiminnalle suurta tarvetta. Monet perheet toivovat, että olisivat kuulleet toiminnasta jo aiemmin. He myös toivovat, että mahdollisimman monelle perheelle tarjou-

tuisi tilaisuus olla mukana aikuisystävätoiminnassa. Kohdehankkeissa on kuitenkin ollut suuriakin vaikeuksia saada lapsia ja perheitä mukaan toimintaan. Haasteena onkin tasapainottaa avoimuus ja viranomaisyhteistyö lasten ja perheiden rekrytoimisessa. Yhtä aikaa täytyy säilyttää toiminnan avoin luonne, mutta löytää oikeat kanavat, joiden kautta perheet saadaan innostumaan tarjotusta mahdollisuudesta.

11.2 Vapaaehtoisuus

Toinen aikuisystävätoiminnan perusarvo on vapaaehtoisuus. Aikuisystävät ovat vapaaehtoisia, mutta myös lapsen ja perheen täytyy lähteä toimintaan mukaan vapaaehtoisesti. Yhtenä pelkona aikuisystävätoiminnan työntekijöillä hankkeiden aikana on ollut, että toimintaa ryhdytään käyttämään ”painostuskeinona” lastensuojelun avohuollossa.¹⁴ Tällöin siitä menetetään sekä avoimuus että vapaaehtoisuuden voima. (Ks. vapaaehtoistoiminnan määrittely luvussa 3.2.)

Vertaistoiminnan kehittäjä Riitta Mykkänen-Hänninen (2007, 35) määrittää, että vapaaehtoistoiminnan tulee painottua ihmisten väliseen kohtaamiseen ja vuorovaikutuksessa tapahtuvaan tukemiseen, ja hän näkee nimenomaan kohtaamisen ja vuorovaikutuksessa olemisen vapaaehtoisuuden perustehtävinä. Aikuisystävätoiminnan tavoitteena on ollut vapaaehtoisuuden arvon alla saattaa yhteen eri-ikäisiä aikuisia ja lapsia, jotta he vuorovaikutuksessa keskenään voisivat kohdata toisensa. Toiminta perustuu vastavuoroisuuteen ja molemminpuoliseen oppimiseen, ei tuettava-tukija -suhteeseen. Toiminnassa mukana olemisen vapaaehtoisuus korostuu erityisesti vanhempien ja aikuisystävien haastatteluissa ja kyselyvastauksissa.

”Niinku meillä kun on se tukiperhe, tuki ... siinä sanoo jo se nimi niinku tökeki, että ei voinu ruveta ajattelemaan semmosta asiaa ollenkaan ja perbeneuvolan nimi on semmonen mikä oli. Että tää oli kyllä semmonen että ei ollenkaan, että ebottomasti semmonen tosi hyvä idea --- Kumminkin niinku sekä lapsen että aikuisen täytyy niinku haluta sitä toimintaa, ettei se oo kummallekaan niinku pakkopullaa.”

Äiti, Sukupolvet verkoksi 2004

”(Toiminnassa ollut parasta) semmonen vapaus ja vapaaehtoisuus, kaikki on saanut olla tekemättä tai tehdä.”

Äiti, Välittävät sukupolvet 2006

¹⁴ Tieto välitetty henkilökohtaisissa keskusteluissa hankkeiden aikana mukana olleiden työntekijöiden ja aikuisystävätoiminnan tämän hetken työntekijöiden kanssa.

”Hyvä, kun toiminta on vapaaehtoista, ei ole niin valvottua ja ohjattua.”

Äiti, Välittävät sukupolvet 2006

Vapaaehtoiset aikuisystävät ovat haastatteluissa kuvanneet toiminnan parhaita puolia ja myös menestymisen edellytyksiä muun muassa seuraavasti:

”Ei valvomista, ei vain lastenhoitoa, vaan lapsen vertainen kaveri.”

”Kiinnostus pitäisi lähteä ihmisestä itsestään.”

”Molemminpuolinen vapaaehtoisuus ja avoimuus.”

Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on nostettu esille vapaaehtoisuuden ja avoimuuden tärkeys, sekä vapaaehtoistoiminnan kautta saavutettava toiminnan leimaamattomuus (Armstrong & Hill 2001; Gray 2002; Parrott et al. 2006; Springate et al. 2008). Mutta vapaaehtoisuus voi osoittautua myös ongelmaksi, joka aikuisystävätoiminnassa ilmenee muun muassa vapaaehtoisten aikuisystävien rekrytoimisen vaikeuksina ja ennakoimattomina toiminnan lopetuksina. Jo määritelmällisesti vapaaehtoinen on toiminnassa mukana omasta vapaasta tahdostaan, ja näin ollen hän voi myös milloin tahansa lopettaa toiminnan. Harju (2005, 65) on määritellyt, että vapaaehtoistoiminta voi tapahtua vain vapauden ilmapiirissä - pakolla ei tehdä vapaaehtoistyötä, vaan pakolla teetetty ilmainen työ on orjatyötä. On kuitenkin myös niin, että ellei ole vapaaehtoisia aikuisystäviä, ei ole myöskään aikuisystävätoimintaa. Tästä syystä mukanaolevista vapaaehtoisista on pidettävä hyvää huolta. Heidän kuuluu saada toimintaansa mm. tukea ja ohjausta. Aikuisystävätoiminnan erityisluonnetta vapaaehtoistoimintana käsitellään tarkemmin raportin lopussa luvussa 12.3.

Toinen vapaaehtoisuuden mukanaan tuoma ongelma realisoituu lasten ja perheiden vapaaehtoisuuden kautta. Vapaaehtoisuuden nimissä ei heitä, sen enempää kuin aikuisystäviäkään, voida velvoittaa tulemaan mukaan toimintaan tai pysymään sen piirissä. Vaikka ulkopuolisesta (vapaaehtoisesta, vanhemmasta tai ammattilaisesta) näyttäisi siltä, että olisi lapsen etu olla mukana toiminnassa, ei häntä voi pakottaa siihen. Lapsen asemaa ja osallisuutta omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon tulee kunnioittaa. Jos lapsi tai perhe on toiminnassa mukana pakon sanelemana, eivät vastavuoroisuus, molemminpuolinen kunnioitus, vuorovaikutus ja aito kohtaaminen voi toteutua. Mikäli perheitä ohjataan toimintaan mukaan esimerkiksi sosiaalitoimiston kautta osana lastensuojelun avoimuuden tukitoimia, voidaan vapaaehtoisuuden toteutuminen kyseenalaistaa. Tämä on yksi kohdennetun palveluntarjonnan varjopuolista.

11.3 Paritoiminnan ja pienryhmätoiminnan eroja

Kolmas hankkeiden aikana niin työryhmissä kuin työntekijöiden kesken (työryhmien kokousmuistiot, ohjausryhmän kokousmuistiot sekä työntekijöiden tiimipalaverien muistiot) pohdintaa aiheuttanut teema ovat erot paritoiminnan ja pienryhmätoiminnan välillä. Sukupolvet verkoksi -hankkeen aikana käynnistettiin ainoastaan paritoimintaa; pienryhmätoiminta aloitettiin Välittävät sukupolvet -hankkeen aikana. Sen ensimmäinen pilottiryhmä toteutettiin Huhtasuon asuinalueella Jyväskylässä. Yleisesti maakunnan alueella pienryhmätoiminnan käynnistäminen saavutti suuremman suosion kuin paritoiminta. Jyväskylää ja Viitasaarta lukuun ottamatta kaikilla muilla hankkeipaikkakunnilla aloitettiin pienryhmätoiminta. Pienryhmätoiminnan taustalla on ajatus yhteisöllisyyden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen lisäämisestä.

Työryhmien kokousmuistioissa pienryhmätoiminnan aloittamista on perusteltu mm. sillä, että ryhmään on helpompi rekrytoida aikuisystäviä ja lapsia. Toimintaan on helpompi tulla mukaan, jos ryhmässä toimii useampi aikuinen ja vastuuta voidaan näin ollen jakaa vapaaehtoisten kesken. Kaikkien ei tarvitse olla läsnä jokaisella kokoontumiskerralla. Myös lapsia on helpompi saada mukaan kerhotoimintaa muistuttavaan pienryhmätoimintaan, johon voi esimerkiksi tuoda mukaan oman kaverin. Aikuisystävätoiminnan aloittamisen kannalta siis pienryhmätoiminta on helpompi vaihtoehto. Pienryhmä voidaan myös vanhempien taholta kokea vähemmän leimaavana vaihtoehtona kuin tukihenkilöä muistuttava aikuisystävä.

Pienryhmien kokoonpanoissa on pyritty varmistamaan, että yhdellä aikuisystävällä olisi enintään kaksi lapsiystävää. Tätä kautta toiminnassa varmistetaan yksilöllisen huomion säilyminen. Ryhmäkokona kuusi lasta ja kolme aikuista lienee ideaalisin. Haastattelussa pienryhmätoimintaan osallistuneiden lasten vanhemmat ovat nimenomaan kiittäneet pientä ryhmäkokoa ja aikuisystävien aitoa välittämistä lapsista.

”Et olis erityishenkilöille vähän erityisempiä ryhmiä et vois saada vähän ehkä henkilökohtasempaa ohjausta ja tuetta justiin näitä niinku päivittäisiä semmosia aitoja.”

”(Syy lähteä mukaan toimintaan oli) nimenomaan se, että se oli toi pienryhmä. Et se on niin ku ollut se, että jos se olis ollu iso ryhmä ja vaikka ois ollu kui hauskat jutut niin ei se olis onnistunu.”

”Ne oikeasti välittävät siellä, eikä vaan niin ku silleen, että nyt viitsit kerholaiset tulla nyt tänne ja mennään tonne. Vaan niin ku oikeesti näkee, että ne on hengessä mukana. -- Että just se välittäminen näkyy siellä, niin voi luottaa siihen, että ne pitää tään mitä sanoo.

Lasten haastatteluissa on kuitenkin havaittavissa, että pienryhmään ei sitouduta samalla tavalla kuin paritoimintaa oman henkilökohtaisen ystävän kanssa. Pienryhmän kokoontumisesta on helpompi jäädä pois, eikä ryhmässä synny yhtä kiinteitä ystävyys- ja vuorovaikutussuhteita kuin lapsi - aikuinen paritoiminnassa. Eräs poika vastasi kysyttäessä onko pienryhmä kokoontunut riittävän usein ja milloin sen hänen mielestään pitäisi kokoontua seuraavasti:

”No en mä tiedä, kun mulla on muitakin kavereita niin en ehdi edes ajatella. (Aikuisen) pitää aina muistuttaa mua että milloin se on. --- No, mulle se on ihan sama milloin niitä on.”

Toisaalta suuri osa vanhemmista raportoi, että pienryhmä on se ainoa harrastus, jonka lapsi aina itse muistaa ja, johon hän joka kerta lähtee innolla mukaan.

Välittävät sukupolvet -hankkeen aikana on pohdittu, millä edellytyksillä pienryhmätoiminta on aikuisystävätoimintaa. Monet perheet käsittävät sen tavanomaisena kerhotoimintana ja haastatteluissa vanhemmat puhuvatkin usein kerhosta. Myös lapset mieltävät toiminnan useimmin kerhona. Pienryhmätoimintaan on helpompi lähteä mukaan, niin lapsen kuin vapaaehtoisinkin. Avoimuuden arvo saattaa pienryhmätoiminnassa toteutua paritoimintaa helpommin, sillä mitä matalampi kynnyks toiminnalla on, sen helpompi kaikkien on hakeutua sen piiriin. Pienryhmätoiminnassa on kuitenkin vaikeampaa pitää kiinni henkilökohtaisesta kohtaamisesta, huomiosta ja yksilökohtaisesta ajan antamisesta lapselle. Aikuisystävä ei pienryhmässä pysty luomaan kahteen tai useampaan lapseen yhtä syvällistä suhdetta kuin paritoiminnassa vain yhden lapsen kanssa.

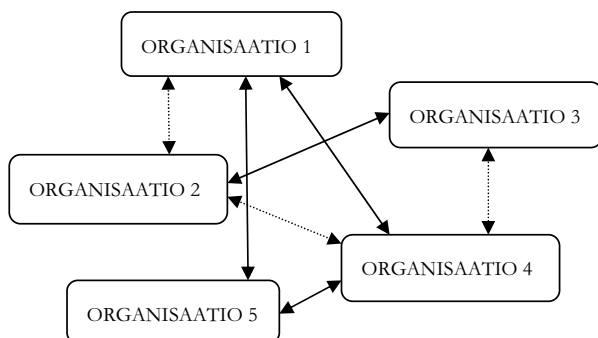
11.4 Verkostoja vai kumppaneita?

Neljäs kriittinen teema hankkeissa on ollut kumppaneiden ja paikallisverkostojen rooli. Aikuisystävätoiminnan taustalla vaikuttaa ajatus yhteisöosiosiaalisuuden perinteestä, jonka mukaisesti hankkeiden aikana on pyritty aktivoimaan paikallisia verkostoja. (Yhteisöosiosiaalisuudesta ks. esim. Roivainen et al. 2008.) Kumppanuutta ja paikallisverkostoja on käsitelty tässä raportissa aiemmin luvuissa 8.3 ja 9.2. Niissä on todettu, että kumppanit ovat olleet paikallisten työryhmien työskentelyyn pääosin erittäin tyytyväisiä. Kriittikää on saanut osakseen ajoittainen vähäinen osallistuminen sekä sitoutumisen puute. Paikalliset työryhmät on kuitenkin koettu hyödyllisiksi ja toimiviksi, eikä niiden toimintaan nähdä kuluneen liikaa aikaa huomioiden hankkeiden mukaan tuomat hyödyt.

Silmiin pistävää on kuitenkin kumppaneiden osallistumattomuus hankkeiden konkreettisiin toimintoihin, jota raportoitiin luvussa 8.3. Varsinkin Välittävät sukupolvet -hankkeen aikana projektityöntekijöiltä on kulunut runsaasti aikaa paikallisten työryhmien kanssa työskennellessä ja verkostojen hallinnassa. Verkostoissa on mukana useita toimijoita, mutta tosiasiasa kullakin paikkakunnalla on ollut vain pari kolme aktiivista kumppania.

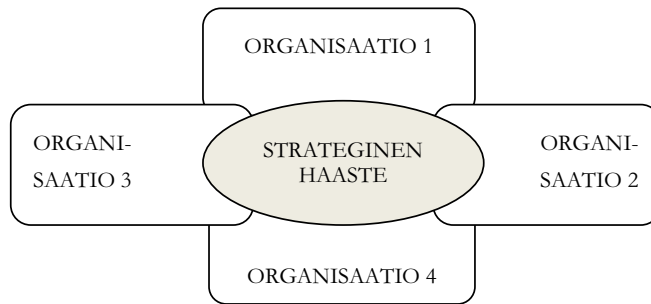
Kaikenlaisessa hanketyöskentelyssä on paikallaan kriittisesti tarkastella laajojen verkostojen tarpeellisuutta. Verkostokokouksiin kulutetaan runsaasti työaikaa, mutta paljonko niissä todellisuudessa saadaan aikaan? Onko pohjimmiltaan kuitenkin niin, että sekä suunnitteleminen ja kehittäminen että konkreettinen työ jäävät projektien palkattujen työntekijöiden tehtäväksi? Ja onko tässä lähtökohtaisesti jotain väärää, vai voisiko joskus olla tehokkaampaa työskennellä vain projektihenkilöstön kesken? Milloin ja millaisiin toimintoihin laajoja verkostoja oikeastaan tarvitaan?

Kuten alussa kumppanuuden ja verkostojen määrittelyssä todettiin, määritelmällisesti kumppanuus sanan käyttäminen aikuisystävatoiminnan yhteistyöverkostoista on harhaanjohtavaa. Kumppanuuteen kuuluu strateginen elementti, yhteinen pyrkimys hallita molemmille osapuolille tärkeää strategista haastetta. Tämä edellyttää koordinoitua, luottamukseen perustuvaa vuorovaikutteista yhteistyötä. (Edelenbos & Klijn 2007; Engeström 2006; Niiranen & Kiviniemi 1999; Viirakorpi 2005.) Hankkeiden aikana on ollut kysymys ennemminkin verkostojen rakentamisesta kuin varsinaisesta kumppanuudesta. Kumppanuuden ja verkostoitumisen eroja on hahmotettu kuvioissa 10 ja 11.

Kuvio 10: Verkostoituminen (muokattu Engeström 2006, 19 pohjalta).

Verkostoituminen voidaan nähdä organisaatioiden välisenä väljänä yhteistoiminnan muotona, jossa korostetaan luottamuksen lisäämistä ja tiedonvaihtoa, ja ikään kuin luodaan maaperää mahdollisille tuleville kohdenneumille yhteistyöhankkeille. Verkoston kaikki jäsenet eivät välttämättä ole yhteydessä toisiinsa suoraan, ja yhteyksiä voi olla useilla eri tasoilla. Usein verkostoyhteydet ovat ennemminkin tiettyjen yksilöiden välisiä eivätkä niinkään organisaatioiden toimintatapaan syvemmälle juurtunutta yhteistoimintaa. (Engeström 2006, 18-19.) Hankkeiden aikana toimineet paikalliset työryhmät täyttävät hyvin tämän määritelmän kriteerit. Yhteydet ovat suureksi osaksi perustuneet nimenomaan projektintyöntekijöiden ja muiden organisaatioiden edustajien henkilökohtaisiin yhteyksiin. Kun ihmiset ovat vaihtuneet, ei organisaatioissa välttämättä ole osattu viedä asiaa eteenpäin, eikä aikuisystävätoiminta ole päässyt juurtumaan osaksi ”kumppaniorganisaatioiden” toimintamalleja.

Kuvio 11: Kumppanuus (muokattu Engeström 2006, 20 pohjalta).

Engeström (2006, 20-21) on erottanut seitsemän tunnuspiirrettä, joita voidaan käyttää kumppanuuden arviointiin ja kehittämiseen:

- 1) Kumppanuus on pitkäaikainen yhteistoimintamalli, joka edellyttää yhteistä pitkän välin strategista visiota.
- 2) Kumppanuus muodostuu yhdenvertaisista osapuolista, joilla on toisiinsa täydentäviä kompetensseja ja resursseja.
- 3) Kumppanuus kohdistuu laajaan monimutkaiseen strategiseen haasteeseen, joka on tärkeä kaikille kumppaniorganisaatioille.
- 4) Kumppanuus edellyttää rajojen ylittämistä, läpinäkyvyyttä ja läpikuljettavuutta.

- 5) Kumppanuudessa vastuu toiminnan kehittamisestä jakautuu kaikille osapuolille.
- 6) Kumppanuus vaatii yhteisiä tiedonhallinnan ja neuvottelun välineitä, jotta kaikki osapuolet voivat ymmärtää, mistä puhutaan.
- 7) Kumppanuus vaatii ennakoivia sopimuksia, joilla viitoitetaan osapuolten velvollisuudet sekä yhteistoiminnan tavoitteet ja muodot.

Hankkeiden aikana on tavoiteltu kehittämiskumppanuutta ja monitoimijaisista ehkäisevän lastensuojelun toimijaverkoston. Paikalliset työryhmät eivät kuitenkaan varsinaisesti täytä kumppanuudelle asetettuja edellytyksiä, jos niitä tarkastellaan Engeströmin (2006) kumppanuuden tunnuspiirteiden kautta. Paikallisissa työryhmissä on kaikissa pyritty luomaan ehkäisevän lastensuojelun kehittämismalleja, joilla myös pitkällä aikavälillä voitaisiin edistää lapsiperheiden hyvinvointia. Perheiden hyvinvoinnin lisääminen täyttää kumppanuuden monimutkaisen strategisen haasteen edellytykset, mutta se ei ole ollut työryhmien julkilausuttu tavoite. Mukana olleilla osapuolilla on ollut toisiaan täydentäviä kompetensseja ja resursseja, mutta ei voida sanoa kaikkien osapuolten olleen tasavertaisessa asemassa yhteisessä kehittämistyössä. Näin ollen myöskään kompetensseja ja resursseja ei ole pystytty hyödyntämään täysimääräisesti. Vastuu toiminnan kehittamisestä ei ole jakautunut tasaisesti kaikille osapuolille, vaan on selkeästi levännyt hankkeiden työntekijöiden harteilla. Aikuisystävällisyydessä on pyritty tekemään vähintäänkin suullisia sopimuksia paikallisten ns. avaintoimijoiden kanssa, mutta muutoin kunkin osapuolen velvollisuuksia tai yhteistoiminnan tavoitteita ja muotoja ei ole sopimuksin määritetty.

Hankkeiden aikana on kuitenkin onnistuttu ylittämään useitakin rajoja ja tätä kautta lisätty kehittämistoiminnan läpinäkyvyyttä. Yhteiseen pöytään ovat saapuneet niin vapaaehtoiset eri järjestöjen edustajat, kuin julkisen sektorin eri toimialojen edustajat. Tämä on myös lisännyt yhteistä ymmärrystä ja kehittänyt neuvottelun ja vuorovaikutuksen muotoja, joissa päästään lähemmäs yhteistä visiota ehkäisevän lastensuojelun kehittämistoiminnan luonteesta.

Sosiaalialan projektitoiminnassa puhutaan usein kumppanuudesta siellä, missä olisi osuvampaa puhua yhteistyöstä ja verkostoitumisesta. Kumppanuuden kehittäminen ja kehittyminen projektiluontoisessa toiminnassa on lähtökohtaisesti hyvin haastavaa. Projektien luonteeseen kuuluu rajattu kesto ja rajattu kehittämisnäkökulma, kun taas kumppanuudessa pyritään pitkäkestoiseen strategisesti monimutkaisten ongelmien ratkaisuun. Tavoitteen ja sen saavuttamiseksi valitun kehittämismallin välillä vallitsee selkeä epä-

suhta, jopa ristiriita. Tähän on alettu kiinnittää yhä enenevässä määrin huomiota, ja kehittämisrakenteita mietitään uudelleen pysyvämpien ratkaisujen löytämiseksi. (Engeström 2006; Laamanen et al. 2002; Läpäri 2007; Matties 2008; Mäntysaari et al. 2005; Virkkunen et al. 2007.)

Mihin verkostoja sitten tarvitaan, kuten luvun alussa kysyttiin. Arvioinnin kohdehankkeiden aikana on käynyt selväksi, että verkostot ovat hyviä tiedonlevittämisen väyliä. Niissä voidaan jakaa ideoita, pohtia uusia avauksia sekä oppia tuntemaan muita kehittämisen kumppaneita, jotta tulevaisuudessa mahdollistettaisiin esimerkiksi kumppanuuteen perustuvaa kehittämistä. Pysyvää toiminnan kehittämistä ja toteutusta on kuitenkin vaarallista rakentaa pelkästään verkostojen varaan. Verkoston jäsenet tulevat, menevät ja muuttuvat, ja tämän myötä henkilöihin sidottua tietoa ja sosiaalista pääomaa menetetään jatkuvasti. Pysyviä toimintamalleja on vaikea rakentaa tällaiselle pohjalle. Tulevaisuudessa sosiaalialan kehittämishankkeissa onkin paikallaan kriittisesti pohtia millaisia ja kuinka laajoja verkostoja - tai kumppanuuksia - käsillä olevan tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan. Liian laajojen verkostojen hallinta saattaa kuluttaa hankeresursseja epäolennaisiin kohteisiin ja viettä aikaa pois varsinaisen tavoitteen eteen työskentelemiseltä. (Monimutkaisten verkostojen johtamisesta ks. Kickert 2001 ja Kickert et al. 1997.)

12 AIKUISYSTÄVÄTOIMINNAN ERITYISLUONNE

Lopuksi pohditaan aikuisystävätoiminnan erityisluonnetta kolmesta näkökulmasta. Ensimmäisenä yritetään hahmottaa miksi aikuisystävätoiminta voisi lisätä lasten ja perheiden hyvinvointia. Seuraavaksi tehdään ehdotuksia aikuisystävätoiminnan reunaehdoista, joita toiminnan onnistunut toteuttaminen vähintään edellyttää. Viimeiseksi käsitellään aikuisystävätoimintaa vapaaehtoistoiminnan muotona ja pohditaan mihin se vapaaehtoistoiminnan kentässä sijoittuu.

12.1 Mikä aikuisystävätoiminnassa lisää hyvinvointia?

Aikuisystävätoiminnan lähtökohtaoletuksissa, jotka voidaan poimia kohdehankkeiden toteuttamissuunnitelmista, määritellään aikuisystävät sosiaalisen tuen ja voimavarojen välittäjiksi. Toteuttamissuunnitelmissa korostetaan vastavuoroisuutta lapsen ja aikuisystävän välillä sekä osallisuuden ja osallistumisen lisäämistä. Aikuisystävän ja lapsen suhteen tulee perustua keskinäiseen välittämiseen, sitoutumiseen ja luottamukseen. Oleellisin lähtökohta on ollut tarjota lapselle turvallinen kodin ulkopuolinen aikuiskontakti ja sen kautta tukea myös vanhempien kasvatustyötä ja jaksamista.

Kuten luvussa 10.2 on esitetty, vanhemmat kertovat useimmin saaneensa aikuisystävätoiminnan kautta nimenomaan omaa aikaa sekä rauhallisen mielen, koska tietävät lapsensa olevan turvallisessa ja hyvässä seurassa. Oma aika ja tietoisuus siitä, että lapsi on mielekkään ja turvallisen toiminnan piirissä ja turvallisen aikuisen seurassa, voidaan nähdä suoraan vanhemman jaksamista tukevinä elementteinä.

Mutta mikä on se lapsen ja aikuisystävän suhteessa vaikuttava tekijä, joka lisää lapsen hyvinvointia? Siihen tuskin on yksiselitteistä vastausta, sillä lapsen elämässä vaikuttaa yhtä aikaa monia sekä hyvinvointia lisääviä että sitä heikentäviä tekijöitä. Vanhemmat ovat haastatteluissa todenneet, että aikuisystävätoiminnan kautta lapsi saa tuntea, että on olemassa aikuisia, jotka välittävät ja joihin voi luottaa.¹⁵ Eräs vanhempi totesi: *”Mutta saisi yleensäkin yhteiskunnassa yleistyä se, että ihmisillä olisi enemmän aikaa toisilleen”*. Erään toiminnassa mukana olleen lapsen sanoin tärkeintä on yhdessäolo.

¹⁵ Monet mukana olevat lapset tulevat yhden vanhemman perheistä, joten heillä saattaa olla takanaan osittainen hylkäämisen kokemus. Tämä voi lisätä luotettavan ja läsnä olevan aikuisen tarpeen korostamista.

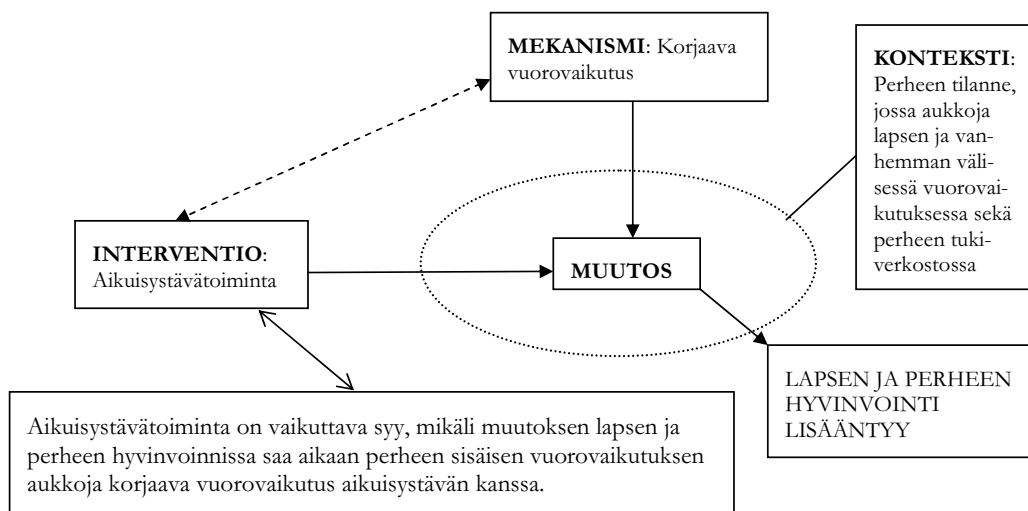
Kumppanit tuovat kyselyvastauksissaan esille sitä, että aikuisystävätoiminta sopii perheille, joiden tukiverkostot ovat ohuet, yhden vanhemman perheille, monilapsisille perheille ja perheille, joissa vanhemmat ovat kiireisiä tai paljon poissa. Aikuisystävää suositellaan usein lapselle, jolla ei ole monia ystäviä, jolla ei ole harrastuksia ja, joka on vaarassa tavalla tai toisella syrjäytyä ns. tavalliseen lapsuuteen kuuluvista asioista. Aikuisystävän voi yleistäen sanoa paikkaavan jotain aukkoa, joka syystä tai toisesta on syntynyt lapsen elämään. Välittävät sukupolvet -hankkeessa mukana ollut äiti kommentoi asiaa haastattelussa seuraavasti: *”(Aikuisystävän rooli on) hyvin tärkeä. Rooli vaihtelee, se voi olla veljen, ystävän, isän tai äidin rooli. Ystävä täyttää aina vajaan olevan roolin”*.

Aukkojen paikkaamisessa lienee kysymys lapsen kohtaamisesta, hänen kanssaan vuorovaikutuksessa olemisesta, pyyteettömästä välittämisestä ja lapsen tarpeiden huomioimisesta. Lapset itse ovat haastatteluissa tuoneet esille nimenomaan ajan, huomion ja turvallisuuden näkökulmia. Vanhemmat kertovat haastatteluissa, että heillä ei useista eri syistä johtuen ole tarpeeksi aikaa kuunnella lasta, olla läsnä, keskustella tai viettää aikaa yhdessä. Aikuisystävän läsnäolo tarjoaa lapselle mahdollisuuden saada sitä huomiota, jota oma vanhempi ei pysty antamaan.

Lapsen hyvinvointia lisäävä ”mekanismi” aikuisystävätoiminnassa voisi yksinkertaisesti olla lapsen mahdollisuus päästä osalliseksi sellaisesta tukevasta vuorovaikutuksesta turvallisen aikuisen kanssa, jota ilman hän syystä tai toisesta jää omassa perheessään. Aikuisystävän antama huomio ja lapsen tarpeiden kohtaaminen voidaan käsittää korjaavana vuorovaikutuksena tai ”arjen vuorovaikutusterapiana” (ks. esim. Sinkkonen 2003; Mäkelä & Vierikko 2004). Aikuisystävä ei kuitenkaan ole lapsen terapeutti, vaan hän on ystävä, tavallinen ihminen, joka tulee lähelle ja on kiinnostunut sekä läsnä. Hän tarjoaa arjessa mahdollisuuden keskustella sekä tulla kuulluksi, nähdyksi ja huomioituksi. Tämä uusi vuorovaikutussuhde kasvattaa lapsen sosiaalista verkostoa ja tarjoaa mahdollisuuden päästä osalliseksi uudeltaisesta sosiaalisesta pääomasta, johon hänelle ei ehkä muutoin olisi pääsyä (Morrow 1999). Aikuisystävä saattaa omalla toiminnallaan ja esimerkillään myös auttaa kaikkia muita perheenjäseniä löytämään ja omaksumaan uusia tapoja kohdata toisensa ja olla vuorovaikutuksessa keskenään. (Varhaisesta vuorovaikutuksesta ja kasvamisesta sosiaaliseen vuorovaikutukseen ks. esim. Aho & Laine 2002; Hurme 1997; Munter 1997; Poikkeus 1997.)

Jo yksistään se, että vanhempi saa hieman omaa aikaa, auttaa jaksamaan ja antaa voimia kohdata lapsen tarpeet arjessa paremmin. Samaan aikaan lapsi itse saa huomiota ja aikaa turvalliselta aikuiselta. On mahdollista, että tällä arjessa tapahtuvalla aikuisen ja lapsen kohtaamisella, vuorovaikutuksella, on

pitkällä tähtäimellä koko perheen hyvinvointia lisäävä vaikutus. Kuviossa 12 on esitetty ehdotus realistisen arvioinnin (ks. luku 5) mukaiseksi kontekstimekanismi-tulos/vaikutus/muutos -yhtälöksi.

Kuvio 12: Ehdotus aikuisystävöiminnan perheen hyvinvointia lisääväksi mekanismiksi.

12.2 Mitkä ovat aikuisystävöiminnan reunaehdot?

Kaikki aikuisen ja lapsen välinen ystävyys ei ole aikuisystävöimintää. Aikuisystävöiminta ei myöskään ole sama asia kuin tukihenkilötoiminta (ks. käsitelmäärittelyt luvussa 3.5). Jotta aikuisystävöimintää pystytään laajentamaan ja monistamaan uusille toimialueille, täytyy olla selvillä mitä se on, mutta toisaalta myös, mitä se ei ole. Aikuisystävöiminnalla ei toistaiseksi ole laatukriteerejä¹⁶ tai auki kirjoitettuja reunaehtoja prosessikuvauksen lisäksi. Arvioinnissa käytetyn aineiston perusteella voidaan kuitenkin ehdottaa joitain tekijöitä, joiden täytyy olla voimassa, jotta mentorointiin perustuvaa ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaa voidaan kutsua aikuisystävöiminnäksi.

¹⁶ Laatukriteerit olivat työn alla arvioinnin loppuessa keväällä 2009.

Vapaaehtoisuus

Aikuisystävätoiminnassa vapaaehtoisuus on toiminnan tärkein elementti. Kaikkien osapuolten tulee olla toiminnassa mukana omasta vapaasta tahdostaan, niin lapsen, koko perheen kuin aikuisystävänkkin. Aikuisystävälle ei makseta palkkiota toiminnasta, vaan toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja vastavuoroisuuteen.

Kohtaaminen

Aikuisystävätoiminnan vaikutukset perustunevat pitkälti lapsen ja aikuisen väliseen aitoon, vastavuoroiseen, vuorovaikutteiseen kohtaamiseen. Koh- taamisessa lapsi tulee kuulluksi, nähdyksi ja huomioduksi omana itsenään. Sosiaalinen vuorovaikutus ja kohtaaminen vahvistavat lapsen osallisuutta yhteisönsä jäsenenä sekä tukevat normaalia kehitystä ja kasvua.

Ehkäisevä luonne

Aikuisystävätoiminta on ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaa sekä ehkäisevän perhetyön varhaisen tuen muoto. Sitä ei tule käyttää lasten- suojelun avoimuuden tukitoimenpiteenä tukihenkilön tapaan.

Avoimuus

Toiminta on avointa kaikenlaisille perheille. Mukaan pääsemiseksi ei edelly- tetä ongelmia, diagnoosia tai lastensuojelun asiakkuutta. Kaikki perheet, jot- ka kokevat tarvitsevansa toimintaa ovat tervetulleita mukaan.

Ammatillinen tuki

Sekä perheet että vapaaehtoiset korostavat palkatun työntekijän kautta saa- tavaa ammatillista tukea aikuisystävätoiminnalle. Ammatilista tarvitaan erityisesti yhteensovitustyössä, toiminnan lopettamisen vaiheessa sekä va- paaehtoisten toiminnanohjauksessa ja tuessa. Ammatillisen tuen kautta toi- minnalle taataan myös jatkuvuus, jota ei pystytä turvaamaan pelkällä vapaa- ehtoiisiin perustuvalla verkostolla.

Taloudellinen tuki

Aikuisystävätoiminta tarvitsee riittävät taloudelliset resurssit voidakseen toimia tehokkaasti, luotettavasti ja laadukkaasti. Resurssia tarvitaan työntekijöiden palkkaukseen, vapaaehtoisten matkakuluihin sekä lasten ja aikuisys- tävien toimintamenojen kattamiseen. Sekä vapaaehtoiset että perheet koros-

tavat taloudellisen tuen merkitystä toiminnan mahdollistajana. Vapaaehtoiset ja kumppanit näkevät ensiarvoisen tärkeänä, että toiminta organisoidaan palkattujen työntekijöiden toimesta.

Paikallinen tarve ja tuki

Toimiakseen aikuisystävätoiminnalle täytyy olla myös paikallinen ja alueellinen tarve. Aikuisystävätoiminta edellyttää yhteistyötä siihen palkattujen työntekijöiden, paikallisten viranomaisten sekä paikallisten vapaaehtoistojen kesken. Toiminnalle täytyy olla paikallisen tarve ja paikallisten toimijoiden tulee sitoutua toiminnan toteuttamiseen sekä kehittämiseen. Ilman paikallista tukea, pelkästään ulkopuolelta tuotuna ”päälle liimattuna” toimintamallina, aikuisystävätoiminnalla ei ole jatkuvuutta.

Pohdittavaksi jää, onko aikuisystävätoiminta omimmillaan nimenomaan aikuinen-lapsi -paritoimintana, jossa kohtaaminen, vuorovaikutus ja vapaaehtoisuus mahdollistuvat puhtaimmillaan. Pienryhmätoiminnassa ei ole samanlaisia mahdollisuuksia jokaisen lapsen henkilökohtaiseen kohtaamiseen kuin paritoiminnassa, mutta kuten edellä luvussa 11.3 pohdittiin, on sen piiriin helpompi hakeutua. Pienryhmätoiminta voi olla osa aikuisystävätoimintaa, mikäli siinä toteutuvat yllä mainitut reunaehdot.

Ehdotus aikuisystävätoiminnan reunaehdoiksi

Arvot:

- Vapaaehtoisuus
- Avoimuus
- Kohtaaminen
- Ehkäisevä työ

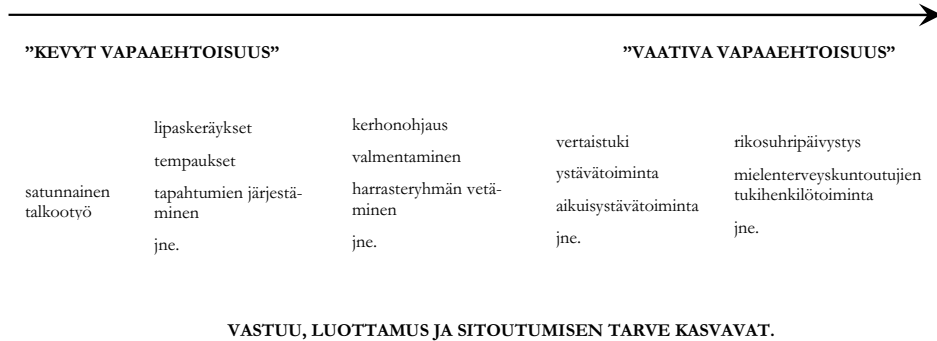
Rakenteet:

- Ammatillinen tuki
- Taloudellinen tuki
- Paikallinen tarve ja tuki

12.3 Aikuisystävätoiminta vapaaehtoistoimintana

Aikuisystävätoiminnan erityisluonnetta voi pohtia myös vapaaehtoistoiminnan muotona. Millaista vapaaehtoistoimintaa aikuisystävätoiminta on? Millaisia tukirakenteita se onnistuakseen vaatii? Kuviossa 13 on kuvattuna vapaaehtoisuuden jatkumo, jossa siirryttäessä kevyemmästä vapaaehtoisuuden muodosta kohti vaativampaa, myös vastuun, luottamuksellisuuden ja sitoutumisen tarve ja vaatimukset kasvavat. Aikuisystävätoiminnan voi tällä jatkumolla sijoittaa sen vaativampaan päähän. Toimiminen lapsen kanssa vaatii sitoutumista, ja se on vastuullista. Tapaamisen ajan lapsen hyvinvointi on vapaaehtoisen vastuulla. Sitouduttuaan toimintaan vapaaehtoinen ei voi hetken mielijohteesta lopettaa toimintaa ilman, että aiheuttaa lapselle suurta mielipahaa. Sitoutumisen tärkeyttä lisää se, että aikuisystävätoiminnassa mukana olevista lapsista monet ovat jo joutuneet esimerkiksi vanhempien avioeron kautta kokemaan hylätyksi tulemisen. Vapaaehtoisen tulee ymmärtää oman roolinsa vastuullisuus ja merkityksellisyys lapsen näkökulmasta. Aikuisystävä ei saa olla jälleen yksi aikuinen, joka pettää lapsen luottamuksen.

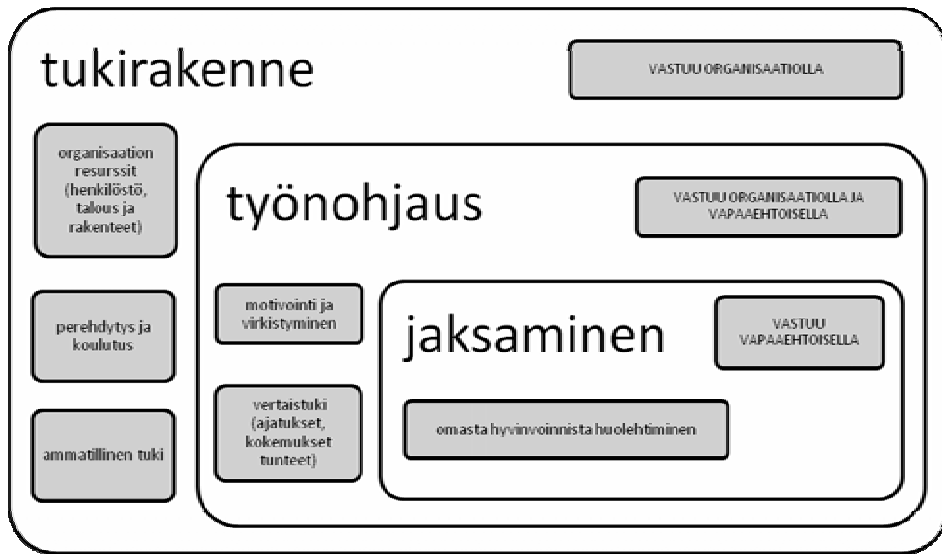
Aikuisystävä joutuu usein perheen kanssa toimiessaan kohtaamaan raskaitakin elämäntilanteita ja -tilanteita. Näillä tilanteilla on vaikutusta myös lapseen, ja ne saattavat heijastua esimerkiksi lapsen käyttäytymiseen. Aikuisystävän oma elämäntilanne täytyy olla vakaa, jotta hän pystyy käsittelemään näitä eteensä tulevia vaikeita tilanteita. Lapsen kanssa toimimisen lisäksi aikuisystävä on vuorovaikutuksessa myös koko perheen kanssa. Tässä saattaa tulla eteen ongelmia esimerkiksi perheen muiden lasten halutessa aikuisystävän huomiota, tai vanhempien kaivatessa itselleen juttuseuraa ja ystävää. Aikuisystävä joutuu pohtimaan omaa rooliaan koko perheen tai vain lapsen ystävänä ja sovittamaan toimintansa kokonaisuuden kulloinkin vaatimalla tavalla.

Kuvio 13: Vapaaehtoisuuden jatkumo

Toiminnan vastuullisuudesta johtuen vapaaehtoiset aikuisystävät tarvitsevat tukea toiminnalleen. Laadukkaaseen vapaaehtoistyöhön liittyy kolme elementtiä, jotka on kuvattu kuviossa 14. Kuvio on laadittu yhdessä Vertaistuen ja vapaaehtoisuuden kumppanuushanke Versovassa työskentelevän suunnittelija Anne Laimion kanssa¹⁷. Kuvio perustuu osaksi Laimion pitkäaikaiseen ja monipuoliseen kokemukseen vapaaehtoistoiminnan ja vertaistoiminnan kehittämisestä, osaksi aikuisystävätoiminnan arvioinnissa esiin tulleisiin teemoihin sekä osaksi vapaaehtoistoiminnasta tehtyihin muihin tutkimuksiin (Eskola & Kurki 2001; Hokkanen 2003a, 2003b; Niemelä & Dufva 2003; Nylund & Yeung 2005; Mykkänen-Hänninen 2007).

¹⁷ Versova -hankkeesta lisätietoja sivulta www.versova.fi.

Kuvio 14: Laadukkaan vapaaehtoistyön peruselementit (muokattu yhdessä Laimio, Anne & Puustinen, Alisa).

Niin aikuisystävätoiminnassa kuin muussakin vapaaehtoistoiminnassa vapaaehtoiset tarvitsevat tukea pystyäkseen ja jaksakseen toimia. Varsinkin aikuisystävätoiminnan kaltaisessa jatkuvuutta vaativassa toiminnassa taustaorganisaation tukirakenne on tärkeä. Vaikka vapaaehtoistoiminta on perustaltaan voittoa tavoittelematonta, vaatii sekin toteutuakseen yleensä jonkinlaiset taloudelliset resurssit. Taloudellisesta tuesta huolehtiminen kuuluu taustaorganisaation tehtäviin. Organisaation resursseihin kuuluvat myös palkatut työntekijät, jotka organisoivat vapaaehtoistoimintaa. Usein vapaaehtoisorganisaatioilla on myös valtakunnallinen järjestö rakenne, joka itsessään toimii vapaaehtoisia tukevana elementtinä. Organisaation vastuulla oleviin tukirakenteisiin kuuluvat myös toimintaan vaadittava perehdytys ja koulutus. Tämän merkitys korostuu, mitä vaativammasta vapaaehtoistoiminnan muodosta on kysymys. Organisaation vastuulle voidaan katsoa kuuluvan myös ulkopuolisen ammatillisen avun tarjoaminen niin vapaaehtoisille kuin toimintaan muutoinkin. Tämä voi olla konsultaatiota, koulutusta tai yhteisiä tapaamisia eri sektoreilla työskentelevien asiantuntijoiden kanssa.

Toiminnan kuluessa vapaaehtoiset usein kaipaavat ja tarvitsevat tuekseen työnohjausta. On makuasia halutaanko vapaaehtoisuuden yhteydessä puhua työnohjauksesta vai toiminnanohjauksesta, pääasia on, että vapaaehtoiset saavat tarvitsemansa vertaistuen ja virkistyksen. Työnohjauksen tarjoaminen on taustaorganisaation vastuulla, mutta siihen osallistuminen on vapaaehtoisesta itsestään kiinni. Vapaaehtoista ei voida pakottaa osallistumaan ver-

taistoimintaan, vaikka sen katsottaisiin olevan toiminnan kannalta kuinka hyödyllistä tahansa. On kuitenkin mahdollista miettiä ratkaisuja, joissa toiminnan piirissä mukana pysyminen vaatii vapaaehtoiselta osallistumista jatkokoulutukseen tai muuhun vastaavaan esimerkiksi kerran tai kaksi vuodessa. Tällöin kannattaa pitää mielessä koulutuksen ohella myös tapaamisten motivaatiota lisäävä ja virkistävä tehtävä.

Omasta jaksamisesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen kuuluu olennaisena osana myös vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoisen oma jaksaminen on toiminnan mielekkyyden ja jatkumisen ehto. Mikäli vapaaehtoinen uupuu tavalla tai toisella, loppuu yleensä toimintakin. Taustaorganisaatio voi tarjota mahdollisuuksia ja tukea myös omasta jaksamisesta huolehtimiseen, mutta vastuu jaksamisesta ja omasta elämänhallinnasta on yksin vapaaehtoisella. Vapaaehtoisuudessa, kuten aikuisystävätoiminnassa, on kysymys vapaaehtoisesta toiminnasta kanssaihminen (prososiaalinen käyttäytyminen, ks. luku 10.3.3) ja oman hyvinvoinnin lisäämiseksi. Siitä ei saisi tulla velvollisuutta tai pakkoa, vaan vapaaehtoisuuden tulee aina olla vapaaehtoisen omaa jaksamista ja voimaantumista tukevaa.

13 YHTEENVETO

Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet -hankkeista on kirjoitettu ja raportoitu runsaasti jo ennen tätä arviointia. Hankkeiden aikana on kertynyt erittäin runsaasti aineistoa, josta osaa on käytetty arvioinnissa, osa odottaa edelleen analysoijaansa. Aikuisystävällisyys tarjoaa mahdollisuuksia tutkia niin ehkäisevää lastensuojelua, vapaaehtoisuutta, sukupolvi-työtä, kumppanuutta ja verkostoitumista kuin sosiaalisia innovaatioitakin, puhumattakaan lukemattomista mahdollisuuksista etsiä soveltavampia tutkimusteemoja. Arviointiraportin lopuksi keskitytään kokoamaan yhteen nimenomaan arvioinnin näkökulmasta keskeisimmät teemat. Nämä teemat liittyvät ennen kaikkea jo loppuneisiin hankkeisiin ja antavat aikuisystävällisyyden nykytilasta ainoastaan viitteellisen kuvan. Arvioinnin kautta voidaan kuitenkin ehdottaa muutamia seikkoja, joihin aikuisystävällisyyden kehittämisessä tulevaisuudessa kannattaneen kiinnittää huomiota.

Yleisesti voidaan todeta, että aikuisystävällisyys koetaan niin lasten, perheiden, vapaaehtoisten kuin kumppanienkin taholta tärkeäksi ja onnistuneeksi. Lapset suosittelisivat toimintaan toisille lapsille, vanhemmat toisille perheille ja vapaaehtoiset muille vapaaehtoisiksi aikoville. Kumppanit näkevät toiminnan arvokkaana ehkäisevän lastensuojelun toimintamuotona. Luvussa 10 kaikkien osallisten näkökulmaa on käsitelty erikseen ja kullekin tärkeimmät teemat on koottu yhteen alalukujen lopussa oleviin lyhyesti -laatikoihin. Kun vedetään yhteen kaikki näkökulmat voidaan todeta, että aikuisystävällisyyden anti siinä mukana oleville perustuu henkilökohtaiselle vuorovaikutteiselle kohtaamiselle, jossa osapuolet

- saavat toisiltaan aikaa ja huomiota
- saavat yhteisen toiminnan kautta virikkeitä ja uusia kokemuksia sekä
- näkevät uusia ja erilaisia tapoja toimia ja oppivat niistä.

Hankkeiden ongelmakohdat eivät liity niinkään itse toimintaan kuin sen rakenteisiin. Taloudellisten ja henkilöstöresurssien kohdentamisessa tulee jatkossa olla entistä tarkempi, jotta ne saadaan täysimääräisesti osoitettua toiminnan kannalta kriittisimpiin pisteisiin. Nämä toimintaprosessin kriittiset pisteet ovat vapaaehtoisten ja perheiden rekrytointi, tiedottaminen, aikuislapsi -parien yhteensovitus sekä toiminnan lopetuksen hoitaminen. Lasten ja vapaaehtoisten rekrytointi on olennainen koko toiminnan kannalta - ellei ole lapsia, ei tarvita aikuisystävällisiä, ja toisaalta ellei ole aikuisystävällisiä ei voi

olla aikuisystävätoimintaakaan. Sekä lasten että vapaaehtoisten rekrytoinnissa on molempien hankkeiden aikana esiintynyt ongelmia ja niitä on pyritty ratkaisemaan yhdistämällä avointa tiedottamista ja kohdennettua rekrytointia. Toiminnan luonteesta on ollut epäselvyyttä sekä perheiden että kumppanien kesken, joka osaltaan vaikeuttanee toimintaan mukaan hakeutumista. Rekrytointi ja tiedottaminen kulkevat täten käsi kädessä. Niin rekrytointi, tiedottaminen, yhteensovitus työ kuin toiminnan lopetuksen hoitaminenkin edellyttävät aikuisystävätoimintaan palkattujen työntekijöiden työpanosta.

Rakennetasolla kriittinen kysymys on myös paikallisten verkostojen ja yhteistyötahojen merkitys. Mitä sitoutuneempia paikalliset kumppanit ovat toimintaan, sitä todennäköisemmin aikuisystävätoiminnan jatkuvuus on turvattu. Mikäli toiminnalle ei ole paikallista tarvetta, eikä siihen saada mukaan paikallisia kunnallisia viranhaltijoita ja kansalaisjärjestöjä, se ei menesty ja juurru. Hankkeiden toteutusta on pohjattu hyvin pitkälti paikallisiin verkostoihin, joihin on pyritty sitouttamaan paikallistoimijoita. On kuitenkin havaittu, että verkostoissa on hyvin runsaasti liikkuvuutta ja niiden kautta on vaikea turvata toiminnan jatkuvuutta. Vaihtuvuutta on runsaasti sekä viranhaltijoissa että kansalaisjärjestöissä. Toiminta verkostoissa pohjautuu usein henkilökohtaisille kontakteille, joiden hävitessä häviää myös runsaasti tietoa ja ihmisiin sidottua pääomaa.

Verkostojen hallinta ja johtaminen vievät runsaasti hankkeiden työntekijöiden aikaa ja voimavaroja. Kohdehankkeissa on myös huomattavissa, että verkostojen jäsenet osallistuvat hankkeiden käytännön työskentelyyn hyvin vähän. Paikallisten työryhmien kokoonpanot ovat olleet laajoja, mutta sitoutuneesti kokouksiin osallistuneita toimijoita on ollut vain muutamia. Kaikessa projektityöskentelyssä onkin paikallaan kriittisesti tarkastella verkostojen laajuutta ja laatua suhteessa projektin tavoitteisiin. Ovatko laajat verkostot aina tarpeen, vai voisiko toiminnan organisoida tehokkaammin jollain muulla tavalla? Tuovatko verkostot aidosti lisäarvoa toiminnan kehittämiseen ja toteuttamiseen, vai viekö niiden hallinta projektihenkilöstön työpanosta pois varsinaisesta ydintoiminnasta?

Yleisesti aikuisystävätoimintaan liittyviä kriittisiä pisteitä ovat toiminnan avoin luonne, toiminnan vapaaehtoisuus sekä juuri edellä esitetty paikallisen verkostoitumisen tarve. Toiminnan avoimuus kaikille perheille, lapsille ja vapaaehtoisille sekä vapaaehtoisuus ovat aikuisystävätoiminnan vahvuudet. Ne tekevät siitä matalankynnyksen ehkäisevää lastensuojelutoimintaa, jolla on merkitystä niin henkilökohtaisesti siinä mukana oleville ihmisille kuin pitkällä tähtäimellä myös kuntataloudellisesta näkökulmasta. Samaan aikaan nämä perusarvot ovat myös toiminnan heikkoja pisteitä. Avoimuuden periaate saattaa alkaa toimia itseään vastaan, sillä hankkeiden aikana on todettu,

että pelkällä avoimella tiedottamisella ei saada lapsia ja perheitä ohjautumaan mukaan toimintaan. Avoimuus kaipaa rinnalleen myös kohdenne-tumpaa mukaan ohjaamista, ja tässä tehokkaimmaksi keinoksi on havaittu lasten rekrytointi yhdessä paikallisten viranomaisten, kuten sosiaalitoimi, neuvola ja koulutoimi, kanssa.

Vapaaehtoisuus on koko toiminnan peruslähtökohta. Aikuisystävät ovat vapaaehtoisia, mutta samoin myös mukana olevien perheiden ja lasten täytyy olla toiminnassa mukana omasta vapaasta tahdostaan. Kohtaamista, vuorovaikutusta tai ystävyyttä ei synny pakon ilmapiirissä. Vapaaehtoisuuteen liittyy kuitenkin myös heikkouksia. Vapaaehtoisuuden nimissä niin lapset kuin aikuisystävätkin voivat lopettaa toiminnan milloin tahansa niin halutessaan. Heitä ei voida velvoittaa jatkamaan. Tämä saattaa aiheuttaa toiminnan lopetuksia kesken kaiken, jopa ilman ilmoitusta, vaikka lähtökohtaisesti aikuisystävätoimintaan sitoudutaan vuodeksi kerrallaan. Aikuisystävätoiminnan kaltainen vapaaehtoistoiminta edellyttää menestyäkseen tuekseen taustaorganisaation ammatilliset rakenteet, työohjauksen mukana oleville vapaaehtoisille sekä omasta hyvinvoinnistaan huolehtivat, motivoituneet vapaaehtoiset.

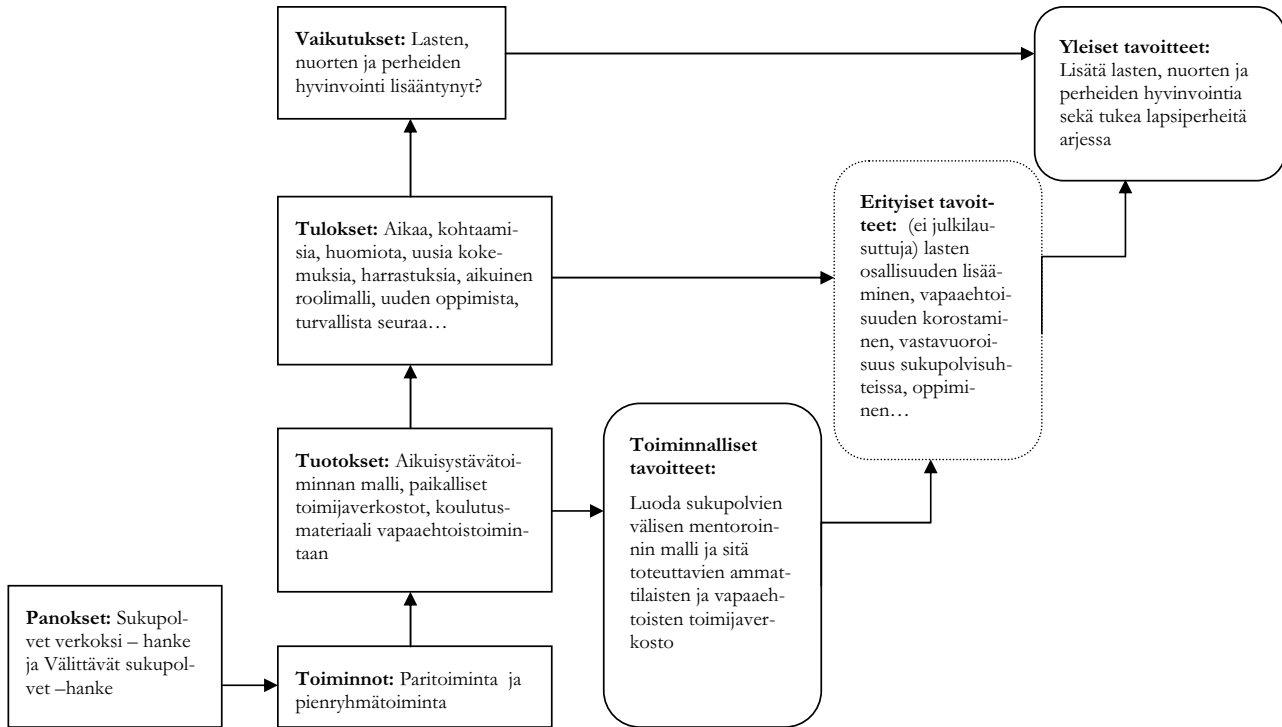
Kohdehankkeiden pohjalta voidaan siis kootusti todeta, että jatkossa aikuisystävätoiminnassa tulisi kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Tausta-arvoina vaikuttavien avoimuuden ja vapaaehtoisuuden mahdollisuuksien optimointi ja uhkien minimointi. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kohdennetun ja avoimen rekrytoinnin yhdistämistä sekä vapaaehtoisuuden tukirakenteiden kehittämistä.
- Verkostojen toiminnan kehittäminen. Hankkeen tai toiminnan tavoitteisiin suhteuttaen täytyy pohtia milloin tarvitaan strategisempaa kumppanuutta, milloin verkostoitumista. Verkostojen kokoonpanoissa ja laajuudessa tulee noudattaa tarkoituksenmukaisuuden periaatetta. Verkostoituminen toimintamallina ei sovi kaikkeen ja laajojen verkostojen hallinnassa saatetaan hukata hankeresurseja tavoitteen kannalta epäolennaisiin kohteisiin.
- Aikuisystävätoiminnan laatuksien tai reunaehtojen selkeyttäminen. Jotta toimintaa voidaan laajentaa ja siirtää uusiin konteksteihin, täytyy olla selvillä mitä aikuisystävätoiminta on, millaisiin tilanteisiin se sopii sekä millaisia rakenteita, resurseja ja lähtökohtia se onnistuakseen edellyttää.

Entäpä vastaus kysymykseen mikä aikuisystävätoiminnassa toimii, kenelle ja missä olosuhteissa? Edellä on luvussa 12.1 esitetty, että aikuisystävätoiminnan toimintamekanismi voisi perustua vuorovaikutteisiin kohtaamiseen, joka paikkaa niitä aukkoja, joita lapsen ja perheen vuorovaikutuksessa muutoin on. Niin kumppanit kuin mukana olevat lapset ja heidän vanhempansa suosittelisivat aikuisystävätoimintaa mm. yksinhuoltajaperheille, monilapsisille perheille, sellaisille perheille, joissa vanhemmat ovat paljon poissa ja lapsille, joilla ei ole paljon ystäviä tai, jotka ovat vaarassa tavalla tai toisella syrjäytyä ns. normaaliin lapsuuteen kuuluvista asioista. Yhteistä näissä kaikissa lienee se, että jokaisessa tapauksessa lapsi kaipaa aikuisen ihmisen huomiota, aikaa ja turvallista seuraa. Aikuisystävätoiminta siis paikannee lapsen ja perheen välisessä vuorovaikutuksessa olevia aukkoja. Vanhemmilla ei syystä tai toisesta ole riittävästi aikaa antaa lapselle tämän kaipaamaa huomiota ja kohtaamista; aikuisystävä voi täyttää tämän vajeen. (Ehdotus aikuisystävätoiminnan hyvinvointia lisääväksi toimintamekanismiksi on esitetty kuviossa 12, jossa on eritelty realistisen arviointitutkimuksen mukainen CMO -yhtälö [context-mechanism-outcome].)

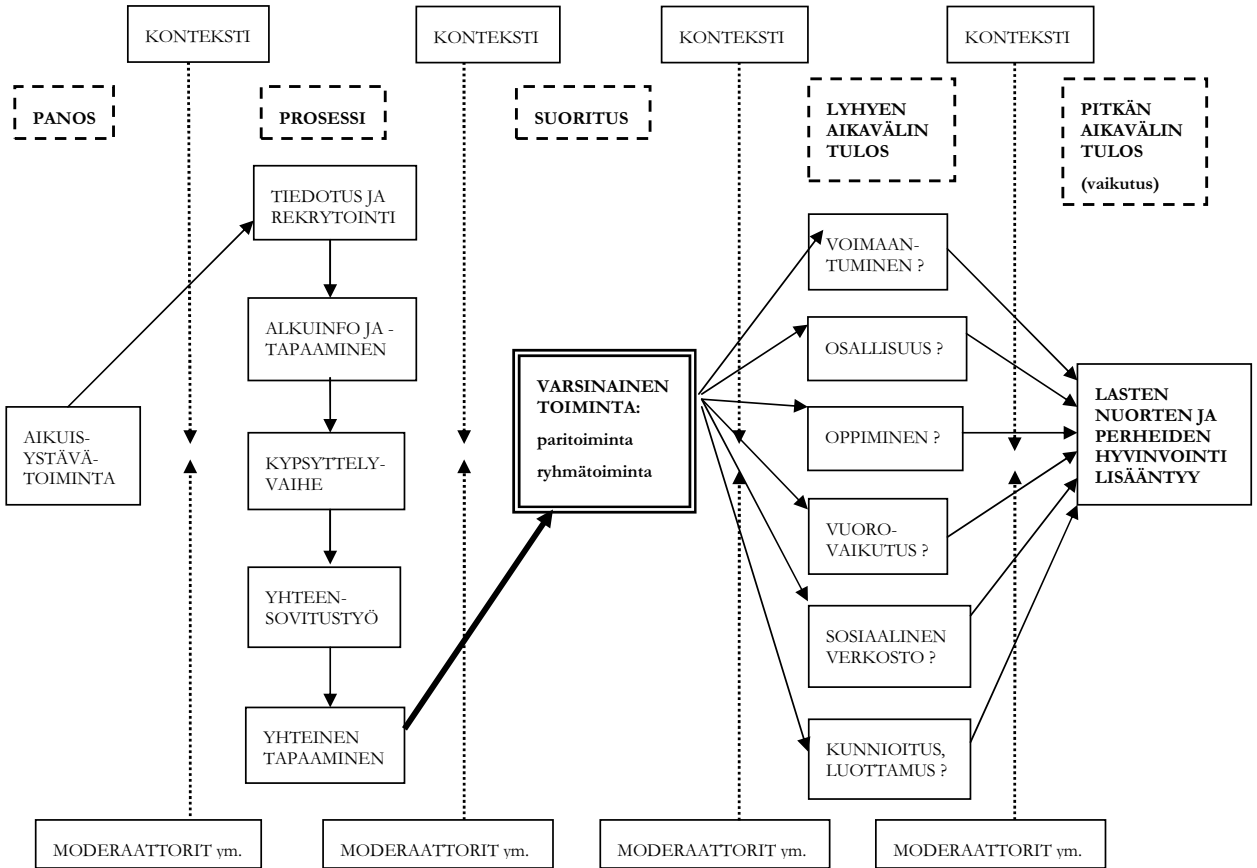
14 LIITTEET

LIITE 1

Interventiologiikka.

Rekonstruoitu jälkikäteen hankkeiden toteuttamissuunnitelmien, loppuraporttien ja arvioinnin tulosten pohjalta.

Aikuisystävätoiminnan ohjelmateoria.

Muokattu arvioinnin pohjaksi loppuraporttien, toteuttamissuunnitelmien ja työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen kautta.

KUMPPANIKYSELYIDEN TAUSTATIETOJA

Toimiala

	2005*	2006	2007	2009
Sosiaalitoimi	33,3 % (6)	40,0 % (14)	31,0 % (9)	24,4 % (10)
Sivistystoimi	22,2 % (4)	5,7 % (2)	17,2 % (5)	9,8 % (4)
Terveystoimi	11,1 % (2)	5,7 % (2)	-	9,8 % (4)
Kansalaisjärjestö	16,7 % (3)	28,6 % (10)	31,0 % (9)	34,1 % (14)
Muu (esim. seurakun- ta, nuorisotoimi)	16,7 % (3)	20,0 % (7)	20,7 % (6)	22,0 % (9)
Yhteensä	100 % (18)	100 % (35)	99,9 % (29)	100,1 % (41)**

*Vuonna 2005 kyselyyn vastanneet jyvaskyläläisiä.

**Kaksi arvoa puuttuu.

Paikkakunta

	2006	2007	2009
Jyväskylä	25,7 % (9)	24,1 % (7)	18,6 % (8)
Jämsä	8,6 % (3)	3,4 % (1)	9,3 % (4)
Keuruu	14,3% (5)	10,3 % (3)	23,3 % (10)
Pihtipudas*	-	10,3 % (3)	9,3 % (4)
Saarijärvi	8,6 % (3)	6,9 % (2)	2,3 % (1)
Viitasaari	20,0 % (7)	24,1 % (7)	25,6 % (11)
Äänekoski	22,9 % (8)	20,7 % (6)	11,6 % (5)
Yhteensä	100,1 % (35)	99,8 % (29)	100 % (43)

*Pihtipudas kuului Viitasaaren ryhmään vuoden 2006 kyselyssä.

KYSELY KUMPPANEILLE 2008

Ottakaa kantaa seuraaviin väittämään asteikolla täysin eri mieltä --- täysin samaa mieltä. Ympäröikää mielestänne sopivimman vaihtoehdon numero.

	täysin eri mieltä	hieman eri mieltä	hieman samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Aikuisystävällisyys on merkittävä osa kuntani ehkäisevää lastensuojelutyötä.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on lisännyt kuntani perheiden voimavaroja selviytyä arjestaan.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on kasvattanut kuntani perheiden tukiverkostoja.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on lisännyt kanssakäymistä eri sukupolvien kesken.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on lisännyt vuorovaikutusta ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on kasvattanut käytettävissäni olevaa ehkäisevän lastensuojelun toimijaverkosta.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on lisännyt lapsen äänen kuulumista ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä kuntani alueella.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyyden kautta lapsiperheiden palvelut kuntani alueella ovat parantuneet.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on luonut kuntaani pysyvän moniammatillisen lastensuojelun toimijoiden verkoston.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyys on lisännyt tietämystäni ennaltaehkäisevästä lastensuojelutyöstä.	1	2	3	4
Tunnen hyvin aikuisystävällisyyden tavoitteet ja arvot.	1	2	3	4
Aikuisystävällisyyden työryhmyöskentelyyn on kulunut liikaa aikaa sen mukanaan tuomiin hyötyihin nähden.	1	2	3	4

Arvioikaa asteikolla en lainkaan --- erittäin tiiviisti, kuinka paljon olette osallistuneet Sukupolvet verkoksi ja/tai Välittävät sukupolvet –hankkeen eri toimintoihin. Ympäröikää itsellenne parhaiten sopivan vaihtoehdon numero.

	en lain- kaan	jonkin verran	melko tiivisti	erittäin tiivisti
Tiedottaminen	1	2	3	4
Vapaaehtoisten rekrytointi	1	2	3	4
Lasten, nuorten ja perheiden rekrytointi	1	2	3	4
Alkuinfot ja -tapaamiset	1	2	3	4
Aikuis-lapsi -parien yhteensovitus työ	1	2	3	4
Paritoiminnan paikallisen mallin suunnitteleminen	1	2	3	4
Ryhmätoiminnan paikallisen mallin suunnitteleminen	1	2	3	4
Perheiden tuki ja ohjaus	1	2	3	4
Vapaaehtoisten tuki ja ohjaus	1	2	3	4
Vapaaehtoisten koulutus	1	2	3	4
Yhteiset toimintapäivät perheille, vapaaehtoisille ja kumppaneille	1	2	3	4
Hankkeissa tehtyjen opinnäytetöiden ohjaus	1	2	3	4
Hankkeisiin osallistuneiden opiskelijaharjoittelijoiden ohjaus	1	2	3	4

Arvioikaa asteikolla ei lainkaan --- erittäin hyvin, kuinka hyvin aikuisystävätoiminnan eri osa-alueet ovat mielestänne vastanneet paikalliseen tarpeeseen kunnassanne tai alueellanne. Ympäröikää mielestänne sopivimman vaihtoehdon numero.

	ei lain- kaan	jonkin verran	melko hyvin	erit- tään hyvin
Vapaaehtoistoiminnan koulutus	1	2	3	4
Aikuinen-lapsi paritoiminta	1	2	3	4
Pienryhmätoiminta	1	2	3	4
Hankkeen tuki ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön	1	2	3	4
Hankkeen tuki paikallisten lasten ja nuorten parissa työskentelevien tahojen verkostoitumiseen	1	2	3	4

TAUSTATIEDOT

Ympäröikää itsellenne sopivin vaihtoehto:

- 1 Olen ollut mukana sekä Sukupolvet Verkoksi (2002-2004) että Välittävät Sukupolvet (2005-2007) –hankkeissa.
- 2 Olen ollut mukana Sukupolvet Verkoksi –hankkeessa (2002-2004)
- 3 Olen ollut mukana Välittävät Sukupolvet –hankkeessa (2005-2007)

Oletteko tällä hetkellä mukana aikuisystävätoiminnassa, jota koordinoivat yhdessä Mannerheimin lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiri sekä Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimisto?

- 1 kyllä
- 2 ei

Mitä toimialaa edustitte osallistuessanne Sukupolvet Verkoksi ja / tai Välittävät Sukupolvet –hankkeisiin?

- 1 sosiaalitoimi
- 2 sivistystoimi
- 3 terveystoimi
- 4 kansalaisjärjestö
- 5 muu, mikä? _____

Millä paikkakunnalla toimitte osallistuessanne Sukupolvet Verkoksi ja / tai Välittävät Sukupolvet -hankkeisiin?

- 1 Jyväskylä
- 2 Jämsän seutu
- 3 Keuruun seutu
- 4 Pihtipudas
- 5 Saarijärvi
- 6 Viitasaari
- 7 Äänekoski

LÄMPIMÄT KIITOKSET VASTAUKSISTANNE!

KYSELY VANHEMMILLE 2008

Esitetyt avoimet kysymykset:

- Mitä hyötyä aikuisystävätoiminnasta on ollut lapsellenne?
- Mitä haittaa aikuisystävätoiminnasta on ollut lapsellenne?
- Mitä hyötyä aikuisystävätoiminnasta on ollut Teille itsellenne? (Ajatelkaa vain itseänne, ei perhettänne kokonaisuutena.)
- Mitä haittaa aikuisystävätoiminnasta on ollut Teille itsellenne?
- Mitä hyötyä aikuisystävätoiminnasta on ollut koko perheellenne?
- Mitä haittaa aikuisystävätoiminnasta on ollut koko perheellenne?
- Millaista aikuisystävätoiminnan tulisi olla, jotta siitä olisi perheellenne mahdollisimman paljon hyötyä?
- Mitä erilaista aikuisystävän roolissa on isään ja äitiin verrattuna?
- Mitä samanlaista aikuisystävän roolissa on isään ja äitiin verrattuna?

Taustatiedot kyselyyn vastanneista

- Nainen: 14 vastaajaa
- Mies: 3 vastaajaa
- Lapsi osallistunut paritoimintaan: 16 vastaajaa
- Lapsi osallistunut pienryhmätoimintaan: yksi vastaaja
- Yhteensä 17 vastaajaa, kyselyitä lähetetty 91, vastausprosentti 18,7.

PAIKALLISTEN TYÖRYHMIEN KOKOUKSET, JOISSA TUTKIJA LÄSNÄ

- 21.10.2008 Saarijärven työryhmä, Herajärven koulu. Paikalla 6 henkilöä + tutkija.
- 15.1.2009 Viitasaaren työryhmä, kaupungintalo, sosiaalitoimiston neuvotteluhuone. Paikalla 4 henkilöä + tutkija.
- 21.2.2009 Pihlputaan työryhmä, kunnantalo, sosiaalitoimiston neuvotteluhuone. Paikalla 3 henkilöä + tutkija.
- 23.2.2009 Keuruun työryhmä, Café Rajja, Haapamäki. Paikalla 4 henkilöä + tutkija.
- 13.3.2009 Äänekosken työryhmä, kaupungintalo. Paikalla 3 henkilöä + tutkija.

15 LÄHTEET

- Aho, Sirkku & Laine, Kaarina 2002. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Otava, Keuruu.
- Aikuisystävöityminen 2009. <http://www.peda.net/veraaja/projekti/sukupolvet>. Luettu 23.4.2009
- Anttila, Pirkko 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittäminen. Artefakta 19. AKATIIMI Oy, Hamina.
- Armstrong, Clare & Hill, Malcolm 2001. Support services for vulnerable families with young children. Research review. Child and Family Social Work 2001 / 1: 351-358.
- Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. FinSoc työpapereita 3/2001. Stakes, Helsinki.
- Barton, Adrian & Welbourne, Penelope 2005. Contexts and its Significance in Identifying 'What Works' in Child Protection. Child Abuse Review 2005, vol 14: 177-194.
- Bostrum, Ann-Kristin & Hatton-Yeo, Alan & Ohsako, Toshio & Sawano, Yukiko 2000. A general assessment of IP initiatives in the countries involved. Teoksessa Hatton-Yeo, Alan & Ohsako, Toshio (eds.) Intergenerational Programmes: Public Policy and Research Implications. An International Perspective. UNESCO, The Beth Johnson Foundation: 3-8.
- Dahler-Larsen, Peter 2001. From Programme Theory to Constructivism: On Tragic, Magic and Competing Programmes. Evaluation 2001, vol 7(3): 331-349.
- Dahler-Larsen, Peter 2005. Vaikuttavuuden arviointi. Stakes, FinSoc arviointiraportteja 3/2005. Helsinki.
- Davis, Paul 2005. The Limits of Realist Evaluation: Surfacing and Exploring Assumptions in Assessing the Best Value Performance Regime. Evaluation 2005, vol 11(3): 275-295.
- Edelenbos, Jurian & Klijin, Erik-Hans 2007. Trust in Complex Decision-Making Networks: A Theoretical and Empirical Exploration. Administration & Society, vol. 39 (1): 25-50.
- Engeström, Yrjö 2006. Kaksikäntinen asiantuntijaorganisaatio. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B, 2/2006. Helsinki.
- Eskola, Antti 2001. Vapaaehtoistyössä oppimisen sosiaalipsykologiaa. Teoksessa Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere: 201-214.
- Eskola, Antti & Kurki, Leena 2001 (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere.
- Foss Hansen, Hanne 2005. Choosing Evaluation Models: A Discussion on Evaluation Design. Evaluation 2005, vol 11(4): 447-462.
- Gray, Benjamin 2002. Emotional labour and befriending in family support and child protection in Tower Hamlets. Child and Family Social Work 2002 / 7: 13-22.
- Harju, Aaro 2005. Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino, Tampere: 58-80.

- Hatton-Yeo, Alan & Ohsako, Toshio 2000. Intergenerational Programmes: Public Policy and Research Implications. An International Perspective. UNESCO, The Beth Johnson Foundation.
- Helander, Voitto 2004. Paikallisyhdistykset kunta-areenalla. KuntaSuomi 2004 – tutkimuksia nro 45, Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Helavirta, Susanna 2007. Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka 72 (6): 629-640.
- Hillukka, Satu & Mononen, Katja & Palmamäki, Eija 2007. Kuunnellaan lasta. Toiminnallisten palautteenkeruumenetelmien kokeilu Välittävät Sukupolvet –hankkeessa. Julkaisematon raportti projektiopinnoista. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteen ja filosofian laitos, sosiaalityön yksikkö.
- Hokkanen, Liisa 2003a. Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Laitinen, Marja & Pohjola, Anneli (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS-Kustannus, Helsinki: 254-274.
- Hokkanen, Liisa 2003b. Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu.
- Hurme, Helena 1997. Perhe kehityksen kontekstina. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korhakiangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY, Porvoo: 139-156.
- Hyttinen, Nina K. 2008. Vaikuttavuuden vaatimus sosiaalisissa hankkeissa. Sosiaali- ja terveysviesti 3/2008: 8-9.
- Järjestöbarometri 2007. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Sosiaali- ja terveyden turvan keskusliitto ry., Helsinki.
- Kari, Anu & Rajalin, Minna 2008. Välittävät sukupolvet –hanke 2005-2007. Loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, raportteja 10. Jyväskylä.
- Kazi, Mansoor A.F. 2002. Examples of Realistic Evaluation. Paper presented at 16th annual conference of the American Evaluation Association, November 6-9,2002, Washington DC.
- Kazi, Mansoor A.F. 2003a. Realist Evaluation for Practice. British Journal of Social Work 2003, vol 33: 803-818.
- Kazi, Mansoor A.F. 2003b. Realist Evaluation in Practice. Health and Social Work. Sage, London.
- Kelleher, Larni & Johnson, Maree 2004. An Evaluation of a Volunteer-Support Program for Families at Risk. Public Health Nursing 2004, vol. 21 (4): 297-305.
- Keränen, Saara 2005. Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana. Tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avoimuuden tukiperhetoiminnasta. Pelastakaa Lasten julkaisusarja 3. Jyväskylä.
- Kickert, Walter J.M. 2001. Public management of hybrid organizations: governance of quasi-autonomous executive agencies. International Public Management Journal 4 (2001): 135-150.
- Kickert, Walter J.M. & Klijn, Erik-Hans & Koppenjan, Joop F.M. (toim.) 1997. Managing Complex Networks. Strategies for the Public Sector. SAGE Publications, UK.
- Koskiahho, Briitta 2001. Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere: 15-40.
- Laamanen, Elina & Ala-Kauhaluoma, Mika & Nouko-Juvonen, Susanna 2002. Kuntien ja kolmannen sektorin projektityhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kokemuksia ja kehittämisajatuksia. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

- Lastensuojelulaki. 13.4.2007 / 417. Sähköinen aineisto. Ladattavissa: www.finlex.fi. Luettu 13.8.2008.
- Lastensuojelun käsikirja. Sähköinen aineisto. Ladattavissa: www.sosiaaliportti.fi. Luettu: 19.1.2009.
- Lääperi, Raija 2007. Perheen hyväksi kumppanuuden hengessä. Jyväskylän seudun Perhe –hankkeen arviointi. Stakes, Jyväskylän alueyksikkö.
- Matthies, Aila-Leena 2007. Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 72 (1), 57-71.
- Matthies, Aila-Leena 2008. Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys eurooppalaisen hyvinvointipolitiikan murroksessa. Teoksessa Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.). Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? PS-Kustannus, Juva: 61-79.
- Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Met-help Ky. Jyväskylä.
- Moilanen, Johanna 2005. Lapset ja aikuiset kumppaneina – sukupolvet verkoksi -hanke 2002-2004. Sukupolvet verkoksi hankkeen loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Jyväskylä.
- Moilanen, Johanna 2006. Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-Kustannus, Juva.
- Moilanen, Johanna 2008. Sukupolvia yhdistävät käytännöt – uusi näkökulma lasten ja nuorten hyvinvointityöhön? Esitys Lapsuuden tutkimuksen päivillä Turussa 2.6.2008.
- Moilanen, Johanna & Väisänen, Mia 2007. Kouluttajan opas ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaan – Esimerkkinä aikuisystävätoiminta. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu / Ammatillinen opettajakorkeakoulu.
- Morrow, Virginia 1999. Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: a critical review. The Sociological Review, 47 (4): 744-765.
- Munter, Hilikka 1997. Minä muiden kanssa: minuuden sosiaalinen synty. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY, Porvoo: 66-86.
- Murto, Lasse 2003. Sosiaali- ja terveysjärjestöt hyvinvointipalvelujen tuottajina. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhanella. PS-Kustannus, Jyväskylä: 64-85.
- Mykkänen-Hänninen, Riitta 2007. Vapaaehtoistyön rajapinnoilla. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja B: oppimateriaalit 6.
- Mäkelä, Jukka ja Vierikko, Iiona (2004): Kuinka yhteys löytyy? Vuorovaikutusterapia huostaanotettujen lasten tukena. Raportti Theraplay -projektista SOS-lapsikylissä 2001-2004. SOS-lapsikylä ry.
- Mäntysaari, Mikko & Makkonen, Sanna & Salminen, Elina 2005. Palvelujärjestelmän muutoksen arviointi Harava –projektissa. Lastensuojelun Keskusliitto ja Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Mönkkönen, Kaarina 2005. Toiminnallinen vaikuttaminen. Maallikkous vuorovaikutuksen energialähteenä. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino, Tampere: 277 – 301.

- Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma 2005. Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. PS-Kustannus, Jyväskylä.
- Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi 2003 (toim.). Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. PS-Kustannus, Juva.
- Niiranen, Vuokko & Kiviniemi, Markku 1999. Kumppanuuden edellytykset paikallisyhteisössä. Kumppanuus ja sosiaalinen pääoma tutkimuskohteena. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 4/99: 460-472.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta 2005. Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino, Tampere: 13-34.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) 2005 Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino, Tampere.
- Paasio, Petteri 2003. Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. Stakes, FinSoc työpapereita 3/2003, Helsinki.
- Parrott, Lester & Buchanan, Julian & Williams, Debbie 2006. Volunteers, families and children in need: an evaluation of Family Friends. Child and Family Social Work 2006 / 11: 147-155.
- Patton, Michael Quinn 2002. Qualitative Research & Evaluation Methods (3rd ed.). Sage Publications. Thousand Oaks.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick 1997. Realistic Evaluation. Sage, London.
- Pawson, Ray 2003. Nothing as Practical as a Good Theory. Evaluation 2003, vol 9(4): 471-490.
- Pieni opaskirja lähiaikuisena toimimiseen, 2006. Oikeus aikuiseen –projekti. MLL:n Pohjois-Karjalan piiri.
- Poikkeus, Anna-Maija 1997. Lasten toverisuhteet ja sosiaaliset taidot. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korhokangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY, Porvoo: 122-138.
- Robson, Colin 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Tammi, Helsinki.
- Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) 2008. Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? PS-Kustannus, Juva.
- Ruohonen, Marita 2003. Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. PS-Kustannus, Jyväskylä: 40-55.
- Saarela, Pertti & Viheriävaara, Henry 2000. Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö - määritellyä ja sisällön hahmottelua. Parempi tulevaisuus perheelle –projekti. Nuorten ystävät ry.
- Jari Sinkkonen 2003 (toim.): Pesästä lentoon - Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. WSOY. Helsinki.
- Sinnemäki, Tarja 2005. Isovanhemmuudesta voimaa. Selvitys isovanhemmuuteen liittyvästä toimintakentästä. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki.
- Springate, Iain & Atkinson, Mary & Martin, Kerry 2008. Intergenerational Practice: a Review of the Literature (LGA Research Report F/SR262). Slough, NFER.
- Strandell, Harriet 2005. Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Teoksessa Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Työpapereita 4/2005, Stakes.

- Särkelä, Riitta & Vuorinen, Marja & Peltosalmi, Juha 2005. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen mahdollisuudet palveluiden ja tuen tuottamisessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry., Helsinki.
- Toteuttamissuunnitelma 2004. Välittävät sukupolvet –hanke. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry.
- Tuononen, Päivi 2008. Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008. Jyväskylä.
- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta 2004. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.): Lastensuojelu tänään. Hygieia, Tammi. Helsinki.
- Viirkorpi, Paavo 2004. Kumppanuusjohtamisen rakenteita ja käytäntöjä. Haravan toimivat käytännöt. Lastensuojelun keskusliitto ja Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Virkkunen, Jaakko & Engeström, Yrjö & Miettinen, Reijo 2007. Sosiaalihuollon kehittämistoiminnan tulevaisuus. Projekteista konseptikehittämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:49.
- Virtanen, Petri 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Edita, Helsinki.
- Vuorinen, Marja & Särkelä, Riitta & Perälähti, Anne & Peltosalmi, Juha & Londén, Pia 2004. Paikkansa pitävät. Sosiaali- ja terveysjärjestöt paikallisina toimijoina. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry., Helsinki.
- Yeung, Anne-Birgitta 2005. Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatioita? Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino, Tampere.

ALISA PUUSTINEN

SUKUPOLVET VERKOKSI JA VÄLITTÄVÄT SUKUPOLVET -HANKKEIDEN ARVIOINTIRAPORTTI

“TÄRKEINTÄ YHDESSÄOLO”

Aikuisystävätoiminnan arviointihankkeen raportti kuvaa ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan merkitystä siinä mukanaoleville sidosryhmille. Raportissa käsitellään erikseen lapsen, vanhemman, vapaaehtoisen ja kumppanin näkökulmia. Arviointi perustuu Sukupolvet verkoksi (2002-2004) ja Välittävät sukupolvet (2005-2007) -hankkeiden aikana kertyneeseen runsaaseen kirjalliseen aineistoon, ja arvioinnin tueksi kerättiin myös lisätietoa kyselyjen ja osallistuvan havainnon avulla.

Raportissa esitellään hankekuntien erityispiirteitä tilastollisen tiedon valossa ja käydään lävitse kohdehankkeiden resurssit, tuotokset, tulokset ja vaikutukset. Lisäksi pohditaan laajemmin kumppanuuden ja verkostoitumisen edellytyksiä ja toteutumista hankkeissa sekä aikuisystävätoiminnan erityisluonnetta vapaaehtoistoiminnan muotona.

Aikuisystävätoiminnan arviointihankkeen raportti on mielenkiintoista luettavaa kaikille vapaaehtoistoiminnasta ja ehkäisevästä lastensuojelusta kiinnostuneille. Raportti tekee osaltaan näkyväksi ehkäisevän lastensuojelutyön sekä vapaaehtoistoiminnan vaikutuksia ja merkitystä osana virallista sosiaalipalvelujärjestelmää. Raportti herättää pohtimaan kriittisesti kumppanuuden ja verkostoitumisen tapoja ja merkitystä.

9 789525 477221 >

ISSN 1459-1960

ISBN 978-952-5477-22-1

KOSKE
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

TUTKIMUKSIA 4